

בענין כות

266

אוקטובר-נובמבר 1978

רא"ל (מיל') חיים בר-לב

דיון בשאלות יסוד של אמנות המלחמה: מטרות מלחמה, השגת ניצחון במלחמה ושאלות אחרות, ובחינת מושגים אלה בראי מלחמות צה"ל. הדברים הובאו לראשונה בהרצאה שנשא רא"ל (מיל') חיים בר-לב בפני חניכי פו"מ במסגרת מבוא לתורת המלחמה.

יום ה-14 באוקטובר 1973 — מדוע "נמחק מן ההיסטוריה" בספר זיכרונותיו של סאדאת? / אל"מ אברהם אילון

ב-14 באוקטובר 1973 ביצעו המצרים את ההתקפה המשוריינת הגדולה ביותר במלחמת יום הכיפורים. המאמר צוּחן את הרקע לביצועה של התקפה זו, את חילוקי הדעות בקרב ראשי הצבא והממשל המצרי ביחס לדרך ביצועה ועיתויה, ואת מהלכיה של זו וסיכולה על ידי כוחות צה"ל בשדה הקרב. בתוך כך מתברר מדוע נמחק יום זה מן ההיסטוריה בספר זיכרונותיו של סאדאת.

קרב ה-14 באוקטובר — בגזרת ואדי מבעוק / רס"נ דורון

תאור המהלכים הטקטיים של קרב ה-14 באוקטובר בגזרת ואדי מבעוק שבחזית סיני, ודיון בשאלות המתעוררות עקב קרב זה.

המאמר נכתב על-ידי קצין שהשתתף בקרב כמ"פ צנחנים.

צבא ירדן במלחמת יום הכיפורים / סא"ל דוד

למרות התפקיד הפסיבי שהועידו מדינות ערב לירדן במלחמת יום הכיפורים, לקח חיל משלוח ירדני חלק בלחימה נגד כוחות צה"ל ברמת הגולן. במאמר, תאור הרקע להשתתפותם של הכוחות הירדניים בלחימה, תאור מהלכי הקרבות בהם לקחו חלק, וניתוחם.

האיום הגרעיני הסובייטי בשלהי מלחמת יום הכיפורים /

רס"נ ישי קורדובה וסא"ל אבי-שי ימים ספורים לאחר סיום מלחמת יום הכיפורים התפרסמו בעיתונות האמריקנית ידיעות לפיהן העבירו הסובייטים ראשי חץ גרעיניים למצרים. על סמך בחינת האירועים העיקריים שהתחוללו בשבוע האחרון למלחמה, וניתוח הידיעות ודברי הפרשנות שנילוו אליהם, מניחים מחברי המאמר, כי הממשל האמריקני הוא אשר הפיץ ידיעות חסרות כיסוי אלה, כחלק ממערכת לחצים שנועדו למתן את מהלכיה של ישראל ולהגמיש את עמדתה.

המטוס בקרב היבשה — סוף הדרך או פרשת דרכים? /

אל"מ י. רס"נ י. מלחמת יום הכיפורים מבשרת לדעת רבים, את סוף דרכו של המטוס כנשק התקפי בשדה הקרב המודרני. המחברים מפריכים עמדה זו בהסתמך על ניתוח קרבות במלחמה. הלך הנכון הוא השמדת סוללות הטילים נ.מ. על-ידי כוחות שריון (בסיוע חי"ר וארטילריה) בהתאם לעקרונות הקרב המשובל והגישה העקיפה.

על הפיזיולוגיה של ארגונים הירארכיים ביוורקטיים

דוד רפואתם / אל"מ אדם שפי השגות על מאמרו של אל"מ (מיל') י. חסדאי: "הקצונה בצה"ל — בין מיתוס למציאות" ("מערכות" 265).

הלפתח מערכות נשק מודרניות או לרכשן? /

סרן (מיל') ד"ר עזריאל לורבר במרוצת השנים פיתחה ישראל יכולת טכנולוגית צבאית המשתווה באיכותה ובמיוון תוצרתה ליכולתן הטכנולוגית של המפותחות במדינות התעשיות. למרות זאת יש המצדדים בהצטיידות במערכות נשק מתוצרת חוץ. תוך בחינת היתרונות והחסרונות השונים הכרוכים בכל אחת מן הדרכים, מגיע כותב המאמר למסקנה כי פיתוח מקומי עדיף.

המארינס — מסורת על פרשת דרכים / עיבוד — עמוס רגב

בחודש נובמבר 1975 מלץ 200 שנה לחיל הנחיתה האמריקני ("המארינס"). במשך תקופה זו לחמו חיילי החיל בקרבות רבים ועיצבו מסורת לחימה מיוחדת ומרשימה. במאמר סקירת תולדות החיל, מבנה החיל ויעדיו, ודיון בעתידו, הנראה כיום מעורפל יותר מאשר אי-פעם.

266, תשרי-חשוון תשל"ט
אוקטובר-נובמבר 1978

המערכת: הקריה ת"א, רח' ג' מס' 1, ת"ד 7026

עורך ראשי: סא"ל יעקב זיסקינד

העורך: סא"ל דני אשר

עורכי משנה: סרן רחל רוז'נסקי
סרן שמואל אבנרי

עוזר מחקר: עמוס רגב

עיצוב גרפי: ערן שמגר
פאול קור

שער: אלי גרוס

מערכות
בית ההוצאה של
צבא ההגנה לישראל

צוות המערכת: סא"ל מיכאל הירשפלד
סגן דן אופיר
יצחק טמיר
דן דולב

"מערכות חימוש": ק. עריכה רס"ל נ. נפתלי
"קשר ואלקטרוניקה": קצינת עריכה ל. גרי

המלחמה ומטרותיה

על רקע מלחמות צה"ל

רא"ל (מיל') חיים בר-לב

גורם הזמן והמרחב — כולל את כל נתוני הזירה וה-
קרקע ואת הזמן במובנו המילולי.

מטרות המלחמה — יש להבדיל בין מטרותיו של הצד
היוזם-התוקף לבין מטרותיו של הצד המותקף. הצד
היוזם קובע לעצמו לפני המלחמה מטרה, אשר אילו
יכול היה להשיגה בדרכים אחרות לא היה יוזם מלח-
מה. מטרת מלחמה זו אפשר להגדיר ברמה אחת, אך
אפשר גם לקבוע שורת רמות או יעדי ביניים של הצד
היוזם. אם מצליחים מתקדמים במטרות, אולם,
כאשר אי אפשר להשיג יותר מאשר היה צפוי מראש
תהיה המטרה, אשר הוגדרה לפני המלחמה, מטרתו
הסופית של הצד היוזם. ההיסטוריה מלמדת כי לע-
תים במהלך המלחמה חל שינוי בהשגת המטרה והוא
אינו מתבטא רק בהרחבתה אלא אף בצמצומה.

מטרתו של הצד המותקף היא בראש ובראשונה למ-
נוע מהאויב להשיג את מטרותיו ולשמור על הקיים.
רק במהלך המלחמה, אם מתברר כי חלה התקדמות
טובה ביחס למינימום שנקבע מראש, יכול הצד המות-
קף לקבוע לעצמו מטרות נוספות. מובן, כי הצד
המותקף יכול לקבוע לעצמו מטרות עוד בטרם מת-
רגשת עליו המלחמה. הוא יכול להחליט כי אם יותקף
ינסה לא רק לשמור על הקיים, אלא אף לנסות להשיג
מטרות מסוימות מעבר לכך.

ניצחון במלחמה — ההיסטוריה מלמדת כי כאשר
המדינה מותקפת מכוונות היערכותה, תקוותיה ומט-
רותיה למנוע מהאויב להשיג את מטרותיו, וממילא
משמעות הדבר היא שמירת הקיים. **ניצחון במלחמה**
מושג כאשר משיג אחד הצדדים את מטרותיו. אם
משווים את תוצאות המלחמה למטרות המוגדרות
של הצדדים, מקבלים ממילא, את התשובה לשאלה
מי ניצח במלחמה.

מלחמה כוללת או מלחמה מוגבלת — אלה שני מוש-
גים נוספים הראויים להבהרה. הבחנה בין שני מוש-
גים אלה היא, להערכתי, הבחנה של הגדרות בלבד,
היכולה להיעשות על-ידי כל מוסד וכל אדם. במוש-
גים קלאסיים מלחמה כוללת היא זו שמתנהלת בין
כל הצדדים המעורבים בסכסוך, כאשר כל מערכות
הנשק מופעלות ללא סייג מול מטרותיו של הצד
השני. כל מלחמה אחרת, בה לא נטלו חלק כל האוי-
בים ולא היה שימוש בכל מערכות הנשק מול כל
סוגי המטרות תהייה לפי ההגדרה הקלאסית מלחמה
מוגבלת. על פי הגדרה זו מלחמת העצמאות היא היחידה
דה מכל המלחמות שניהל צה"ל, שאפשר לראותה
כמלחמה כוללת, שכן בה לחמה ישראל בכל החזיתות
נגד כל האויבים, והופעלו בה כל מערכות הנשק הקוני

בהרצאה שהתקיימה במאי 1978 בפני חניכי המכ-
לה לפיקוד ומטה, במסגרת "מבוא לתורת המל-
חמה" דן רא"ל (מיל') חיים בר-לב בשאלות יסוד
של אמנות המלחמה תוך בחינת מלחמות צה"ל.
הרצאתו נחלקה לשניים. חלקה הראשון עסק בהב-
הרת מושגי יסוד כגון מהות המלחמה, מטרותיה, הש-
גת ניצחון במלחמה ואחרים, וחלקה השני של ההרצאה
עסק בבחינת מושגים אלה בראי מלחמות צה"ל ובעי-
קר מלחמת ההתשה שהתחוללה בשנים בהן עמד רא"ל
(מיל') בר-לב בראש המטה הכללי, ומלחמת יום הכי-
פורים בה מילא תפקיד של מפקד חזית הדרום.

הבהרת מושגים

מהי מלחמה — מלחמה היא התנגשות מזוינת בין
מדינות, המתרחשת כתוצאה מרצונו של הצד שזים
אותה להגיע להישגים אותם לא עלה בידו להשיג בדרך
כים אחרות. זו אינה התרחשות המתנהלת לאור קוים
ליניאריים — כי אם התרחשות בה נקבעת התוצאה
על-ידי גורמים בלתי חומריים כגון הזדהות עם המט-
רה, איכות המנהיגות, ואיכות כוח האדם, וכן על-ידי
גורמים אחרים, שאי אפשר להגדירם במונחים כמור-
תיים, לא פחות משהיא נקבעת על-ידי הכוחות הלור-
חמים. **תוצאות המלחמה** מותנות לכן בתכנון, באיכות
המנהיגות, במוראל ובמניעים למלחמה, יותר משהן
מותנות בכוחות הלוחמים. **אמנות המלחמה** מתב-
טאת ביכולתם של הכוחות המזוינים וביכולתו של
מפקדם למצות את המירב מגורמי היסוד של ה-
מלחמה.

ארבעה הם גורמי היסוד של המלחמה: האדם, האש,
התמרון והניידות והזמן והמרחב.

גורם האדם — בגורם זה נכללים לבד מהמושגים
הכמותיים של הכוחות, גם כל המושגים הבלתי מוח-
שיים, שאינם ניתנים למדידה במונחים כמותיים,
מושגים, שהם פונקציה של האדם באשר הוא אדם.
הדברים אמורים לגבי היכולת לשוב, היכולת להנ-
היג, ההזדהות עם המטרה, מוראל הצבאות, והמוראל
הלאומי. כן כולל גורם זה את כושרם הפיזי והטכני
של הלוחמים.

גורם האש — כולל את כל המרכיבים, שתכליתם ליר-
צור אש ולהנחית אותה על האויב. גורמים אלה
ניתנים למדידה כמותית.

גורם התמרון והניידות — כולל בנוסף למרכיבים
הכמותיים של האמצעים שנועדו לנייד את גורם האדם
ואת גורם האש, גם את המושגים הבלתי חומריים
המביאים בסופו של דבר לכושר התמרון של הצבא.

המערבית של הירדן, אילולא הצטרף צבא ירדן למלחמה ולא היה עולה לרמת הגולן אילולא הצטרפותם של הסורים למלחמה. מטרתה של ישראל ביום הראשון למלחמת ששת הימים הייתה למנוע מהמצרים לסגור את מצרי טיראן. מניעת סגירת המצרים הייתה אינטרס לאומי חיוני שאי השגתו יכולה הייתה לפגוע בקיומה של מדינת ישראל. דבר זה אכן הצדיק נקיטת פעולה צבאית. למזלנו, הובילו ההתפתחויות השונות לכך שמלחמת ששת הימים לא נסתיימה רק בסיכול כוונתם של המצרים לחסום את מצרי טיראן, כי אם בקווים אותם היכרנו עד ערב מלחמת יום הכיפורים. התפתחויות אלה חייבו, כמובן, את מדינת ישראל לקבוע לעצמה תוך כדי המלחמה מטרות נוספות מעבר למטרה הראשונית והבסיסית. המטרות הנוספות, אשר נקבעו במהלך המלחמה, היו ברמה גבוהה יותר מרמתה של המטרה הראשונית. הבדל כזה במטרות היה במלחמת העצמאות ובמלחמת ששת הימים, בהן נקבעו במהלך המלחמה מטרות, שעלו בהרבה על המטרה הראשונית. גם במלחמת יום הכיפורים השתנו המטרות במהלך המלחמה. לעומת זאת היו מטרות הפתח חה בקדש ובמלחמת ההתשה זהות למטרות הסופיות.

ניצחון מכריע — האמנם?

ישאל השואל: מדוע אין ישראל יוצאת למלחמה, אשר תפתור את בעיותיה אחת ולתמיד? מלחמה כזאת אינה אפשרית שכן, מצבה הגיאוגרפית והגיאוסטרטגי המיוחד של ישראל אינו מאפשר לפתור את הסכסוך הישראלי-ערבי בשדה הקרב. עובדה היא כי מדינת ישראל מונה כ-3 מיליון יהודים ומולה עומד עולם ערבי הגדול ממנה פי 30, הכולל כ-20 מדינות, אשר ארבע מהן נמצאות בשכנות לה. במצב גיאוסטרטגי כזה אין ביכולתה של מדינת ישראל אל להכריח את העולם הערבי לקבל כניעה ללא תנאי. מצב מיוחד זה הומחש אחרי מלחמת ששת הימים, שתוצאותיה לכל הדעות היו חד משמעיות, והמצרים הוכו בה שוק על ירך. למרות הישג חד משמעי זה פתחו המצרים מייד לאחריה בתקריות האש הרציניות לאורך תעלת סואץ ונאצר טבע את המטבע הלשוני "מה שנלקח בכוח יוחזר בכוח" ו"אם תקחו את קהיר נילחם באלכסנדריה". זהו מצב קשה אך כל המתעלם ממנו אינו רואה את המציאות הגיאוסטרטגית המירי, חדת, בה גם ניצחון מוחלט במלחמה לא יביא את מדינות ערב לחתום על חוזה שלום. הנתונים הגיאוגרפיים המיוחדים של מדינת ישראל נובעים גם מן העובדה כי מעצמות העל מעורבות בזירה

באנציונאלי, והותקפו כל סוגי המטרות לרבות ערים ראשיות. כל המלחמות האחרות של צה"ל היו מוגבלות באופן זה או אחר. בכל המלחמות הללו נמנעו שני הצדדים משימוש בכל מערכות הנשק המבצעיות, שעמדו לרשותם, ונמנעו מפעולה נגד סוג מסוים של מטרות, בעיקר נגד ריכוזי האוכלוסיה, למרות שמבחינה טכנית היו מסוגלים לכך. במקרים רבים מקובל עלינו להגדיר מלחמה המתנהלת בעת ובעונה אחת נגד יותר ממדינה ערבית אחת, בשתי חזיתות או ביותר מזה — כמלחמה כוללת, ומלחמה המתנהלת בחזית אחת כמלחמה מוגבלת.

מלחמות ישראל ערב — יזמה ומטרות

שלוש מתוך חמש המלחמות בהן לחם צה"ל היו מלחמות יזומות על-ידי מדינות ערב. מלחמת העצמאות, מלחמת ההתשה ומלחמת יום הכיפורים היו מלחמות אותן יזמו מדינות ערב, במטרה להשיג את שלא היה באפשרותן להשיג בדרכים אחרות. את מלחמת "קדש" יזמה ישראל, ובמלחמת ששת הימים, למרות שהייתה יזומה על-ידי המצרים, ירתה ישראל את הכדור הראשון. אם ניתפס לעניין באופן טכני אפשר לטעון כי במלחמת ששת הימים יצאה ישראל ביוזמתה למלחמה, אך אנו יודעים כי אילולא נקטו המצרים צעדים מוקדמים מסוימים לא הייתה מלחמה זו פורצת. ישראל יצאה למלחמה באחד משני המקרים הבאים: כאשר הותקפה או כאשר אינטרס לאומי חיוני שלה הועמד בסכנה. בשלוש המלחמות בהן הותקפה ישראל הייתה מטרתה להבטיח את קיומה, ולמנוע מהאויב להשיג את מטרותיו, ואילולא פתחו מדינות ערב בהתקפותיהן הייתה אכן מסתפקת באשר היה קיים. רק במהלך המלחמה כאשר התברר, כי ההתפתחות טובה משוער תחילה, נוצרו מטרות נוספות. מכאן שאילולא פתחו צבאות ערב בהתקפה ב-1948 הייתה מדינת ישראל מתקיימת עדיין בגבולות החלוקה, ואילולא התקיפו צבאות ערב ביום הכיפורים היה צה"ל נמצא לאורך הקווים, שהיו קיימים לפני פרוץ מלחמה זו. שתי המלחמות בהן פתחה ישראל, מבצע "קדש" ומלחמת ששת הימים, פרצו בעקבות העמדתו בסכנה של אינטרס לאומי חיוני של ישראל — סיכון חופש השיט במפרץ אילת ומעבר לו איום כלל ערבי על קיומה של ישראל. מטרת המלחמה הייתה לסלק סיכון זה, היינו לסכל את כוונת המצרים להתנכל לחופש השיט. ישראל לא יצאה למלחמת ששת הימים במטרה לשפר את מצבה האסטרטגי ולהשיג יתרונות כלכליים וצבאיים, או גבולות היסטוריים. צה"ל לא היה כובש את הגדה

בצורה משמעותית. הן לא יניחו (כשם שלא הניחו מאז מלחמת העצמאות) לאף אחד מהצדדים להכריע סופית את הצד השני. בשלב מסוים תהיה תמיד מעצמה שתתערב ותביא להפסקת אש. כבר במלחמת העצמאות הודיעה בריטניה לישראל, אחרי כיבוש אבו-עגילה, כי עליה לחזור לגבול הבינלאומי. כך היה גם בקדש, כאשר ישראל נאלצה, חודשים מספר לאחר שקיבלה התחיי- בות מן המעצמות, לחזור לגבולותיה הקודמים. גם במלחמת יום הכיפורים, כאשר הגיעו כוחות צה"ל עד למרחק של 100 ק"מ לפני קהיר, הארמיה השלי- שית המצרית הייתה מכותרת וחיל האוויר הישראלי הפציץ אותה, אמרו המעצמות את דברן, אמנם לא באולטימטום, אך בשכנועים כבדי משקל. כפועל יוצא ממצבה זה יכולה ישראל להשיג במלחמה רק שני דברים: למנוע הישג מן האויב ולפתור בעיה מסוימת החיונית לה, אולי לא באופן סופי אך לפרק זמן משמ- עותי. מלחמת "קדש" אכן פתרה את בעיית השיט לאילת לתקופה בת אחת-עשרה שנים, אך ב-1967 שוב התפתו המצרים וחזרו להתנכל לחופש השיט של י- ש- ראל. ב-1956 היה למדינת ישראל מניע נוסף למלחמה: פעילות מחבלי הפדאיון ברצועת עזה, אשר הגיעה לממדים מדאיגים. לא נראה כי ישראל הייתה יוצאת למלחמה רק בגלל פעילות זו אולם זו הייתה מטרה משנית, אשר אכן הושגה במלחמת "קדש", ובמשך אחת-עשרה שנים שקט דרום הארץ.

המסקנה העולה מעובדות. אלה היא כי פתרון הסכ- סוך הישראלי-ערבי אינו מונח במלחמה אלא על-ידי שולחן המשא ומתן. ישראל הכירה בעובדה זו מאז ומתמיד והיה לה ברור כי הסכסוך לא יפתר אלא במשא ומתן פוליטי. יכולתה של ישראל להבטיח את קיומה ואת האינטרסים שלה היא תנאי בל יעבור לסיכוי להגיע אי פעם לשולחן הדיונים. עובדה זו היא אשר הכתיבה את התנהגותה של ישראל במלחמותיה ואת מטרותיה במלחמות אלה. ננסה להשליך הגדרות אלה על מלחמותיו האחרונות של צה"ל.

מלחמת ההתשה

מלחמת ההתשה, שהתחוללה בשנים 1969—1970 הייתה מלחמה בעלת מטרה מוגבלת, ונקודת הכובד שלה הייתה בחזית קו התעלה. היא פרצה כתוצאה משתי מסקנות אליהן הגיעה מצרים: מסקנה מדינית ומסקנה צבאית.

המסקנה המדינית הייתה כי חרף הניצחון הישראלי במלחמת ששת הימים אין להשלים עם קיומה של ישראל ולקבל את תוצאות המלחמה כעובדות שיש

לחיות איתן. מסקנה זו הפתיעה את ישראל, כיוון שהגיוני היה להניח כי לאחר המפלה המוחצת שנחלה מצרים, ולאחר שהיתרון הצבאי הישראלי הומחש באר- פן חד משמעי כל כך, יחפשו המצרים את הפתרון בזירה הפוליטית. אולם שבועיים לאחר תום המלחמה פתחו המצרים בתקריות אש רציניות תוך הסתייעות בארטילריה ובטנקים, וסיסמתם הייתה: "מה שנלקח בכוח יוחזר בכוח", סיסמה אשר קבעה לה אחיזה איתנה בעולם הערבי.

המסקנה הצבאית של מצרים בעקבות מלחמת ששת הימים הייתה כי, במלחמה בה דומיננטי יסוד התימרון אין למצרים של סוף שנות ה-60 סיכוי לעמוד נגד צה"ל.

מסקנות אלה הולידו את תפיסת מלחמת ההתשה, אשר התגבשה בין היועצים הרוסיים והצבא המצרי. הפילוסופיה של מלחמה זו גרסה כי ישראל הקטנה, העניה במשאבים, והרגישה מאוד לאבידות בנפש, לא תוכל להחזיק מעמד בהתשה ממושכת ובפעולה צבאית רצופה, שתביא להורדת המוראל שלה ותכלה את האמצעים הפיזיים שלה. לעומתה מצרים בעזרת הסיוע הרוסי, היא בעלת משאבים בלתי מוגבלים כמעט של אמצעי לחימה, משאבי כוח האדם שלה עצומים ורגי- שותה להשלכותיה של מלחמה ממושכת קטנה מזו של ישראל. מסקנתה הייתה אם כן, כי היא תוכל להחזיק מעמד במלחמה מעין זו, ולכן היא קבעה לעצמה, בעצה אחת עם הרוסים, כמטרה את הכנעת ישראל והבאתה לפינוי השטח, שנכבש במלחמת ששת הימים או חלקים מסוימים ממנו, כלומר — תזוזה מקו התעלה. השיטה שנבחרה הייתה אש רבה ורצופה, מתוך הנחה כי לאחר חודשים אחדים לא תוכל עוד ישראל להחזיק מעמד ומצרים תשיג באמצעות מלחמה כזאת את אשר לא יכלה להשיג בדרכים אחרות.

למרות שישראל הודיעה כי למען השלום היא מוכנה לוותר על שטחים, שנכבשו במלחמת ששת הימים וכי "הטלפון פתוח", הייתה מסקנתה המדינית של מצרים לא להשתמש בטלפון הפתוח ולנסות להכריח את ישראל בכוח לסגת מקו הפסקת האש. כאן יש להזכיר כי תעלת סואץ הייתה עובדה קרקעית שהקלה על מצרים, היוותה קו ברור בין הצבאות והיוותה מכשול משמעותי שישראל ב-1969 לא יכלה עדיין בשל מחסור באמצעים להתגבר עליו.

מטרותיה של מצרים

במלחמת ההתשה קבעו לעצמם המצרים שלושה של- בים: שלב העמידה האיתנה, שלב ההרתעה הפעילה

פעולת הנדסה אדירה, אשר הביאה את צה"ל בחודש מארס 1969 להיערכות לאורך כל החזית, ואיפשרה לו לעמוד בהפגזות המאסיביות, שנמשכו עד לחודש אר-גוסט 1978.

היערכות צה"ל לאורך תעלת סואץ

שלוש אפשרויות תיאורטיות עמדו בפני צה"ל לגבי צורת היערכותו: הראשונה הייתה להגיב על הפגזות על-ידי מתקפה כוללת על מצרים. אפשרות זו הייתה תיאורטית בלבד, שכן לצה"ל לא היו אמצעי צליחה מתאימים, וגם הנתונים המדיניים לא היו כאלה שאיפשרו לצה"ל לעבור את תעלת סואץ ולתקוף את הצבא המצרי. אפשרות זו לא הייתה מעשית לא מבחינה טכנית ולא מבחינה מדינית. האפשרות השנייה הייתה לסגת מתעלת סואץ לאיזור המעברים, להיערך באיזור וליצור מצב בו לא יימצא בין צה"ל ובין צבא מצרים מכשול המגן על מצרים ומקשה על צה"ל. אפשרות זו נפסלה על-ידי ישראל מסיבות מדיניות ועל צה"ל הוטל למנוע מהמצרים את המעבר לצידה המזרחי של תעלת סואץ. האפשרות השלישית הייתה האפשרות המעשית היחידה. על פי אפשרות זו היה על צה"ל להיערך כך שהמצרים לא יוכלו לעבור את תעלת סואץ ולהשיג הישג קרקעי כלשהו בצד המזרחי של התעלה.

מספר אפשרויות היו קיימות לגבי אופן ההיערכות. על פי גירסה אחת הייתה צריכה ההיערכות כולה או רובה להיות באמצעות כוחות ניידים משוריינים ורגליים. גירסה זו לא נתקבלה, כיוון שלמטה הכללי בראשו עמדתי באותה עת ואף לי אישית, נראה כי רק בעזרת כוחות ניידים, טנקים, גייסים ומארבי לילה לא ניתן יהיה לאבטח איזור שארכו 160 ק"מ כדי שהמצרים לא יעברו בו, ואני סבור כי מלחמת יום הכיפורים רק חיזקה תפיסה זו. נתקבלה איפוא, תפיסה האומרת כי בנוסף לכוחות הניידים יש להתבצר כראוי באזורים המהווים צירי כניסה לסיני. ואכן, נבנו 30 מעוזים ב-20 מקומות שונים ממפרץ סואץ ועד האיזור דרומית לפורט סעיד. אלה היו ממוקמים על צירי הכניסה העיקריים במרחקים של שמונה עד עשרה ק"מ זה מזה. כך נשלטה התעלה לכל אורכה על-ידי המוצבים באמצעות תצפיות, פטרולים ממר-כנים ורגליים, וכוחות משוריינים. בכל מעוז היו לוחמים מיחידות שדה מובהקות מהמערך הסדיר וממערך המילואים. לאורך קו התעלה עצמו, בצמוד למעוזים, נמצאו מחלקות טנקים. במרחק שמונה עד עשרה ק"מ מן החזית, נמצאו פלוגות באיזור התער-

ושלב שחרור האדמות הכבושות. המלחמה החלה בחודש ספטמבר-אוקטובר 1968, כשהשלימה מצרים את שלב העמידה האיתנה. צבאה שוקם, רוכז לאורך תעלת סואץ ויצר קו הגנה רצוף מן הים התיכון ועד ים סוף. מאחורי קו זה הוקם לפי הדוקטרינה הסובייטית קו הגנה נוסף, שכלל מאות כלי ארטילריה. אין ללמוד מכאן, כי עד אז לא הראתה מצרים סימני חיים לאורך הקו. כבר בסוף חודש יוני 1967 הייתה תקרית אחת ואחריה עד לסתיו 1968 התרחשו תקריות שונות ביבשה ובים, שאחת מהן הייתה הטבעת המשחתת אילת. כל הפעולות הללו באו כדי להמחיש את תפיסתה של מצרים ולהדגיש כי היא אינה משלימה עם המצב והיא רוצה להחזיר לעצמה בכוח את אשר אבד לה במלחמת ששת הימים. עם השלמת שלב העמידה האיתנה החלה מלחמת ההתשה, אשר התבטאה בהפגזות לרוחב כל החזית. הצבא המצרי פתח באש טנקים וארטילריה והפגין את קו התעלה לאורכו ולרוחבו. כתוצאה מתקריות אלה התברר לצה"ל כי אינו ערוך כראוי כדי לקדם סוג זה של פעילות צבאית. מיידי אחרי מלחמת ששת הימים, משאירעו התקריות הראשונות, החל אמנם צה"ל בהתארגנות ובהתחפרות, אך המחסות שהוקמו לא עמדו בהפגזות, שכן הם נבנו בעיקר משקי חול, והיו חדירים לסוגים מסוימים של פגזי מרגמות ותותחים. שני ימי תקריות, שבכל אחד מהם נפלו 15 לוחמים, רובם בתוך הבונקרים, שנפגעו פגיעה ישירה, הבהירו לצה"ל חד משמעית כי אסור שהדברים יימשכו באופן זה.

פעילותו של צה"ל כתשובה לתקריות אלו, המחישה למצרים כי שלב העמידה האיתנה שלהם לא הסתיים. במיוחד היו הדברים אמורים לגבי העורף. צה"ל ביצע מספר פשיטות לעומק עמק הנילוס ופגע במטרות חיוניות כגון מערכת החשמל ומערכת השקיה. כתוצאה מכך הבינו המצרים כי גם אם יוכלו הם ללחוץ על ישראל בחזית, הרי העורף שלהם חשוף. הדבר הביא להפסקה בת ארבעה חודשים בפעילות המצרית מחודש נובמבר 1968 ועד לחודש מארס 1969. בתקופה זו נערכו המצרים ככל שיכלו בעורף. הם הקימו את המשמר העורפי והציבו על אובייקטים כגון גשרים ותחנות טרנספורמציה כוחות נ"מ וכוחות מאבטחים. ארבעה חודשים אלה הוקדשו להשלמת שלב העמידה האיתנה לא רק בחזית, כי אם גם בעורף, בעוד שישראל מנצלת תקופה זו להיערכות צבאית בקו תעלת סואץ כדי להיות מסוגלת לעמוד מול ההפגזות המאסיביות של המצרים. במסגרת היערכות זו נערכה שורת ניסויים לגבי כיסוי לבונקרים ונמצא פטנט השכפ"צים. נעשתה

להתפרש על ידם כהתגרות ועלול להביא למעורבות נוספת שלהם, ובדבר זה לא היה לצה"ל כל עניין. אולם עם זאת היה ברור כי אם יעריכו הרוסים שיש להם חסינות מוחלטת, הם יגבירו את המעורבות שלהם. דילמה צבאית ומדינית זו עמדה לנגד עיני המטה הכללי. המדיניות הייתה איפוא ללחום נגד הרוסים באותם המקרים, שאי לחימה בהם תביא אותנו למצב חמור יותר. חיל האוויר הרוסי על מטר-סיו וטייסיו קיבל על עצמו את הבטחת עומק מצרים אך חזית קו התעלה נשארה באחריותו של חיל האוויר המצרי. אולם כאשר תקפו מטוסי חיל האוויר הישראלי לאורך התעלה באיזור סואץ ניסה טייס רוסי ליירט "סקייהוק" ישראלי, שעסק בתקיפה. צה"ל צריך היה להגיב, שכן היעדר תגובה עלול היה להביא טייסים רוסיים אל קו התעלה. התערבות אווירית רוסית נוספת התפתחה לקרב בו הופעלו חמישה מטר-סיו רוסיים. לאחר תקרית זו לא הוסיפו עוד הרוסים לחרוג מעבר לפעילותם בעורף מדרום. אני מאמין כי לקרב זה הייתה השפעה חשובה על הפסקת ה-מלחמה.

ביטוי אחר למעורבות הרוסית היה בעצם עגינתן של אוניות רוסיות בפורט סעיד. נוכחות זו חייבה את צה"ל להיות סלקטיבי בתקיפת מטרות באיזור דרום פורט סעיד ופורט פואד כדי לא לפגוע, תוך תקיפת המטרות באוניות הרוסיות. סוגיה רוסית זו היתה יחודית במלחמה, כיוון שלא היה מדובר בברה"מ המעוניינת בקיומה של מצרים והמשמשת לה מעין סוכך, אלא בברה"מ הלוחמת שכם אחד עם מצרים ואשר קיבלה על עצמה משימות קרבות נגד ישראל. מוראל אזרחי המדינה עורר כאמור בעיה נוספת. יש-ראל לא הייתה רגילה למלחמה מעין זו. מספר הנפגעים במלחמה היה אמנם לא גדול, אך היא נמשכה שבעה עשר חודשים ותמונות החללים הופיעו מדי יום בעיתון. "עד מתי?" שאלו אזרחי המדינה ו"כיצד ייגרמר הדבר?". צה"ל הסתגל מהר למצב החדש, אך בקרב האזרחים הייתה מועקה מוראלית כבדה. לא היו לדבר השלכות ממשיות ולא היה מי שהציע להסלק מן התעלה ולחזור לגבולות שלפני מלחמת ששת הימים. אך פה ושם נבקעו סדקים. בשיא המלחמה נתגלו לבטים גם בדרגי פיקוד שונים בצה"ל והועלו ספקות בדבר הצורך בקיומו של מוצב מבודד על ה-מזח שבשעת הצורך ניתן לעזור לו באש בלבד. גם לגבי הצורך בארבעה מעוזים בקוניטרה נשאלו שאלות, ושמה די באחד בלבד? היו תנודות שונות וכל אימת שהתרחשו דברים קשים התעוררו הספקות. תמיד היו

זים. בעורף נמצאו ריכוזים גדולים יותר של טנקים בהתאם למצב המתיחות, ואלה היוו בזמנים שונים כוח משמעותי ביותר. פריסת הארטילריה כיסתה את כל קו תעלת סואץ אך מובן כי מבחינת יחסי הכוחות היה מספר הקנים שברשות צה"ל קטן מזה שהיה למצרים: לאלה היו בשלבים מתקדמים יותר מ-1000 קנים ארטילריים כולל מרגמות 120 מ"מ. זו הייתה ההיערכות והיא לא הייתה שונה מההיערכות בחזיתות אחרות, לא ברמת הגולן ולא לאורך הירדן. זו הייתה התפיסה באותה עת. מטרת המצרים הייתה לדחוק את כוחות צה"ל מן התעלה ואילו מטרתה של ישראל הייתה למנוע מהמצרים כל הישג קרקעי ולהביא לידי הפסקת אש במחיר נפגעים נמוך ככל האפשר. ישראל ביקשה להוכיח כי צה"ל מסוגל לעמוד במלחמה תוך יצירת לחץ על מצרים ועל צבאה, לחץ שיביא אותה בסופו של דבר להפסקת אש. השיטה שנבחרה הייתה השליטה על כל השטח ויצירת לחץ על מצרים באש, בפשיטות ובשלב מסוים גם על-ידי הפעלת חיל האוויר.

בעיות וסייגים

הבעיות התעוררו בשלושה תחומים: התאמת צה"ל למלחמה מסוג זה, הבעיה הרוסית, ובעיית המוראל של תושבי מדינת ישראל. בעיית התאמתו של צה"ל ללחימה מסוג זה התעוררה למעשה אחרי מלחמת ששת הימים, אך קיבלה משנה תוקף בחורף שנת 1968, והחל מאביב 1969, כאשר נפתחה מלחמה שנמשכה 17 חודשים רצופים. לפני תקופה זו לא עמד צה"ל מעולם במצב כזה. אך ההסתגלות מהבחינה הטכנית-מבצעית וגם מהבחינה המוראלית הייתה מהירה וטובה. הלוחמים הסתגלו מהר ותיפקדו היטב במצב החדש המיוחד, אשר חייב את צה"ל להיערכות מחשבתית ולהסתגלות מבצעית טכנית.

בעיית הרוסים נבעה מהעובדה שברה"מ הייתה מעורה במצרים לא רק מבחינת היעוץ והתכנון, אלא אף ברמת הלחימה. בתקופות שונות ביצעו הרוסים משימות טיס ואף הפעילו תותחים נ"מ משופרים, אשר לא נמסרו עדיין לתפעול הצבא המצרי. בנמל פורט סעיד עגנו כמעט בקביעות אוניות רוסיות. המעורבות הרורסית עוררה את הדילמה, מהו הזמן המתאים להיכנס לקרב עם הרוסים ולעשות פעולה שיש בה כדי לגעת בהם בצורה זו או אחרת, ומהו הזמן המתאים להימנע מפעולה מעין זו. צה"ל ידע כי אם ילחם ביחידות הרוסיות במקרים שאינם הכרחיים יכול הדבר

היה תוצאה של אלמנט ההפתעה. מבחינה צבאית להפתעה אפקט המשנה מאלף ועד תו את כל התחרויות ההגיוניות, ורק כאשר פג אפקט זה חוזרת המערכת לאיזונה. בשני תחומים היו לדעתי, לישראל טעויות במלחמת יום הכיפורים. האחד הוא הערכת הידיעות: בידי צה"ל היו אמנם הידיעות כי פניהן של מצרים וסוריה למלחמה אך הערכת הידיעות ופירושן גרסו כי לא מדובר במלחמה. עיון בחומר לאחר המלחמה, מביא אותנו לשאלה כיצד לא ראה אמ"נ את התמונה כהווייתה, אך עלינו לזכור כי זוהי תופעה אנושית היסטורית וכי צה"ל איננו הצבא הראשון בעולם, שנתן אינטרפרטציה מוטעית לחומר מודיעיני גולמי. צה"ל הניח מאז ומתמיד כי מלחמה ללא התראה לא תתרגש עליו. הנחה זו שרווחה בצה"ל מאז שנות ה-50 התבררה כמוטעית.*

התחום השני בו טעתה ישראל הוא כוונות ברמה העונה על ההתרחשויות בשטח. גם כאשר ההערכה היא, כי האויב עורך תמרון, הרי אם מגיע הצבא הערבי למצב ממנו הוא יכול להנחית התקפה בפועל, יש לקיים את הכוונות המתחייבת מהיערכותו של צבא האויב. טעותו של צה"ל הייתה בכך שחרף פריסתם של צבאות מצרים וסוריה ה"מתמרנים", לא גייס את המילואים בעוד מועד ואף לא פרס את הכוחות הסדירים הלא מבוטלים בקו החזית.

ההפתעה והשלכותיה

השפעתה של ההפתעה על הצד המופתע היא בכך שהתכנית והפעולות מאולתרות, והדברים אינם מתנהלים לפי הצפוי מראש, וכך, אכן, אירע לצה"ל ביום הכיפורים. כל תוכנית, כל הרכב יחידה, כל שרשרת פיקוד — התקיימו באופן מאולתר בלבד. בימים הראשונים, בין ה-6 באוקטובר ל-9 בו היה אפקט ההפתעה מלא והוא התבטא בכך שדרגים שונים לא קראו נכון את הקרב כתוצאה מכך הוכנו תוכניות תלושות מן המציאות. כתוצאה מההפתעה הגיעו הכוחות לזירה באופן מדורג וכניסתם לפעולה היתה בצורה בה הגיעו. עקרון "ריכוז הכוח" לא יושם, לכן, בימיה הראשונים של המלחמה.

ב-15 באוקטובר בוצעה הצליחה, אשר לפי התכנית צריכה הייתה ליצור בלילה אחד ראש גשר ולהניח, לכל הפחות גשר אחד אשר יבטיח רציפות במעבר הכוחות. הגישה אל הגשרים הייתה באמצעות שני

* מן העובדה שצה"ל הופתע הפיקו מספר לקחים, ובין היתר הוחלט כי לא אמ"נ בלבד יערוך את ההערכה אלא גם ב"מוסד" ובמשרד החוץ יהיו מחלקות שתעסוקנה בכך, למרות שהאחריות הכוללת תוסיף להיות של אמ"נ.

מפקדים אשר לאחר אירועים קשים טענו, כי אין להתעקש ולהישאר במקום. למזלנו הייתה הדביקות במטרה בצה"ל מלאה, והמטרה הייתה לא לאפשר למצרים להגיע להישגים קרקעיים כלשהם.

אלמנט נוסף אשר הוכנס בשלב מסוים כדי להגביר את הלחץ על המצרים היו ההפצצות בעומק מצרים. סיום המלחמה התאפשר רק על-ידי מניעת הישג מצרי והוכחה למצרים כי היא זו שאינה יכולה לשאת במלחמה. בשלב מסוים באו ההפצצות בעומק כדי להגביר את הלחץ, אולם הן הופסקו כשהוברר כי הן עלולות להביא להעמקת המעורבות הרוסית.

קיימות הערכות שונות באשר לשאלת הניצחון במלחמת ההתשה. כאמור אני מכיר אמת מידה אחת לקביעת ניצחון במלחמה והיא קביעת הצד, אשר השיג את מטרתו. המצרים לא השיגו אף מטרה במלחמת ההתשה. הם לא השיגו אף לא פיסת קרקע אחת ולא תמיכה מדינית, אשר תביא להם את התוצאה הרצויה להם. הם נאלצו להפסיק את האש לאחר שבעה עשר חודשי לחימה, בשעה שישראל השיגה את מטרותיה כולן. היא הצליחה למנוע ממצרים הישג ולסיים את המלחמה תוך היפגעות מינימלית בנפש. המצרים רצו לדחוק את צה"ל מתעלת סואץ אך זו נותרה בשליטתנו. הפסקת האש הושגה ומספר האבידות של צה"ל היה קטן באופן יחסי: כ-260 הרוגים וכ-1100 פצועים.

מלחמת יום הכיפורים

במלחמת יום הכיפורים הייתה מטרת המצרים זהה למטרתם במלחמת ההתשה, היינו דחיקת ישראל מתעלת סואץ עד לגבולות של ערב מלחמת ששת הימים או פחות מכך ככל שיינתן. מטרתה של ישראל בפרוץ המלחמה הייתה זהה לזו שהייתה לה במלחמת ההתשה: למנוע מן האויב הישגים, לשמור על הקיים ולהשיג הפסקת אש. במרוצת המלחמה נוספו מטרות והתעדכנו. ברמת הגולן הושגה המטרה הראשונה במירבה, כיוון שהסורים לא כבשו מאומה בעוד צה"ל השיג שטח נוסף. בחזית המצרית לא הצליח צה"ל להשיג את מטרתו הראשונית במלואה אך תוך כדי המלחמה התגבשה מטרה נוספת: להגיע לידי הפסקת אש ולהכריח את מצרים להפסיק את האש. המטרה הושגה כאשר עבר צה"ל לגדה המערבית של תעלת סואץ.

בהשוואה למלחמות האחרות איפיינה את מלחמת יום הכיפורים העובדה כי ישראל וצבאה הופתעו על-ידי צבאות מצרים וסוריה וכל שהתרחש במלחמה

תוצאות והישגים

במלחמה זו יוחסה למצרים תדמית חדשה של לוח-מים. בכל המלחמות נלחמו המצרים, הסורים והירדנים בצורה טובה ויעילה בקרבות הגנה, או בקרבות, אשר התנהלו לפי תכנון מראש. בדבר זה נוכחנו עוד במלחמת העצמאות: כל עוד התנהל הקרב כפי שצפו הערבים מראש, הם לחמו בו טוב. היו מקרים בהם לחמנו טוב מהם ויכולנו להם והיו מקרים בהם היה המצב הפוך. דברים אלה אמורים גם לגבי מבצע "קדש". במלחמת יום הכיפורים לחמו המצרים היטב כל עוד פעלו לפי החזוי מראש, ואמצעי הלחימה שלהם חיזקו תכונה בסיסית זו, אך בקרבות ניידים הם נשארו ברמה נמוכה יחסית לרמתו של צה"ל. יחס הפלות המטוסים היה טוב מבחינת צה"ל, מאשר במלחמת ששת הימים, שכן קרב אוויר הוא קרב נייד המחייב קריאת ההתפתחויות ותגובה בזמן המתאים. במקרה זה הייתה ידם של המצרים על התחתונה. כך אירע גם בקרבות ים. ההתקפה הגדולה של מצרים ב-14 באוקטובר שכללה יותר מ-1000 טנקים הסתיימה בקרב שריון בשריון, בו הושמדו יותר מ-200 טנקים מצריים וכ-25 טנקים ישראליים. כאשר עברו שלוש האוגדות את התעלה ניצבה בפני המצרים בעיה של קרבות מאולתרים וקרבות ניידים, ואפשר לומר כי מבחינתנו התרחשו הדברים באופן הצפוי. המצרים הוכיחו פעם נוספת את תכונות היסוד שלהם במלחמה — ומי שחשב כי יום לחימה במלחמת יום הכיפורים הוא המשך ישיר של יום לחימה במלחמת ששת הימים, טעה. נותרה עדיין שאלת הניצחון במלחמת יום הכיפורים. כאשר בוחנים את מטרותיהן של ישראל ושל סוריה בגזרה הסורית הרי הניצחון היה לצד ישראל באורח חד משמעי. מטרתה של סוריה הייתה לכבוש שטח בעוד מטרתה של ישראל למנוע מסוריה כיבוש שטח כלשהו. בחזית המצרית הושגו מטרות שני הצדדים באופן חלקי. המצרים נשארו בקטעים גדולים ממזרח לתעלה, אך גם צה"ל הגשים חלקית את מטרותיו: הוא השיג הפסקת אש ושלט על מרחב ממערב לתעלת סואץ. שני דברים נתנה מלחמת יום הכיפורים למצרים: את ההרגשה הטובה הקיימת עד היום, כי ניצל כבוד צבאה ואת ההכרה כי את הסכסוך עם ישראל אי אפשר לפתור בכוח. שתי מסקנות אלה הביאו לשינוי המשמעותי שבא לידי ביטוי במהלכים הפוליטיים, להם אנו עדים בחדשים האחרונים, והנמשכים גם כיום.

כבישים העוברים ממזרח למערב. בבוקר ה-16 באוקטובר לא היו הכבישים הללו פנויים מכוחות אויב. ראש הגשר משני צידי התעלה לא היה ברוחב בו היה צריך להיות, והאפשרויות היו, לכן, שלוש: ה"אחת" — להחזיר מן הצד המערבי של התעלה את הכוחות, שכללו חטיבת צנחנים וכ-30 טנקים, שהרעברו במעבורות ולוותר על נסיון הצליחה. האפשרות השנייה הייתה לוותר על פתיחת צירי הכבישים, להעביר את הכוחות המיועדים לצליחה בדוברות ובמעברות, ולהתקדם בתוך מצרים ככל שניתן. אפשרות זו לא נתקבלה כיוון שבשיטה זו אפשר לערוך פשיטה, אך התקפה אסטרטגית בה משתתפות שלוש אוגדות, המיועדת לסיים את המלחמה אי אפשר לעשות ללא גשר יציב אחד לכל הפחות ודרכי גישה מובטחות ונוחות המובילות אליו, האפשרות השלישית הייתה להמשיך במטרה ליצור ראש גשר יציב ושני כבישי גישה מובטחים, גם אם הדבר מחייב יום לחימה נוסף וכניסתה לפעולה של אוגדה נוספת שצריכה הייתה לעבור ראשונה את הגשרים.

האפשרות השלישית הייתה זו אשר התקבלה ובוצעה. בצהרי ה-17 באוקטובר נפתחו הציירים, הונחו גשרים ושלוש האוגדות החלו לחצות את התעלה. ראש הגשר הובטח והתקיים עד להסדר הפרדת הכוחות לאחר המלחמה. שאלה חשובה במלחמה היא שאלת שעון החול הפוליטי. השאלה מהו הזמן העומד לרשותו הייתה קיימת בכל מלחמות ישראל. אין זו שאלה תיאורטית של אלמנט הזמן בלבד, אלא פונקציה של המצב בשטח. אני מאמין כי אילו היה צה"ל מגיע לק"מ ה-101 במצרים ב-10 באוקטובר ולא ב-22 בו, היה שעון החול הפוליטי מסתיים בו ביום, אולם אילו לא היה צה"ל מגיע לשם כלל, אין לדעת כיצד היה שעון החול הפוליטי מסתיים. במהלך המלחמה כאשר הדברים לא התנהלו באופן, שהשביע את רצון ישראל לא הופעל כל לחץ זמן. ארה"ב נתנה לישראל הזדמנות להתאושש, ואילו רוסיה חשבה כי כל עוד יכולים המצרים לפגוע בישראל יש לאפשר להם לעשות זאת. הלחץ האמריקני על ישראל להפסיק את הלחימה, הופעל כתוצאה מלחץ רוסי על ארה"ב, כאשר התברר כי צה"ל מצליח לכתר את הארמיה השלישית ולהתקדם בתוך מצרים. לאלמנט הזמן הייתה, איפוא, משמעות מהבחינה הפנימית ישראלית אך לא מן הבחינה הבינלאומית-פוליטית. הלחץ התעורר כאשר התברר לרוסים ולמצרים כי המצב חוזר לקדמותו ואם לא תיעצר ישראל, יחמיר מצבה של מצרים עוד יותר.

יום ה-14 באוקטובר 1973

מדוע "נמחק מן ההיסטוריה"
בספר זיכרונותיו של סאדאת

אריה אשכול

דבריו האחרונים של סאדאת מתייחסים בראש וראשונה ל-
"השמדת אחת מיחידותיה החשובות ביותר של ישראל — חטיבת
השריון 190" — "ראש מחץ" זה בן 115 טנקים, בפיקוד מפקד
החטיבה אסף יגורי, שנועד להגיע לתעלה "לשם חדירה גור-
ספת", הושמד תוך 20 דקות על-ידי כוח מצרי בפיקוד
ה"מצביא הצעיר" אבו סעידה. השמדת "חטיבתו" של אסף
יגורי אירעה בעת ביצוע התקפת הנגד של פיקוד הדרום ב-8
באוקטובר 1973, והייתה לה כפי שמסתבר השפעה רבה על
שיקולי הפיקוד המצרי.

בספרו "הדרך לרמאדן" מספר חסנין היכל שכתוצאה מהת-
קפת הנגד הישראלית ביום השלישי למלחמה (שבה חזר צה"ל,
לדבריו, על שגיאות צבא מצרים ב-1967), הסיק הפיקוד
המצרי שמוטב לו לחזק את "חומת ההגנה" המצרית ממזרח
לתעלה, מאשר לפתוח במתקפה (לעבר המעברים), שכן ככל
שירבו התקפות צה"ל על ה"חומה" כן ירבו אבידותיו.

בעניין זה טעה הפיקוד המצרי טעות קשה, שכן דווקא משום
ריבוי אבידותיה של ישראל, ודווקא משום שלא היה בכוחה
לפעול התקפית בשתי חזיתות בעת ובעונה אחת, לא מילא
פיקוד הדרום את ציפיותיו ולא תקף נגד. אדרבה, בליל 10—
11 באוקטובר, מייד לאחר שהתייצב רב-אלוף בר-לב ונטל
לידיו את הפיקוד על החזית (מידו של האלוף גונן, אשר
ב-8 באוקטובר הריץ את אחת מאוגדותיו להתקפה, בעוד
שהשניה לא ביצעה את משימתה המתוכננת) עסק פיקוד
הדרום בבעיית המגנה. נוצר, אפוא, מצב "מעניין": בעוד
הערכת הפיקוד הישראלי הייתה שהמצרים ינצלו את העוב-
דה, שהחל מ-11 באוקטובר יבצע צה"ל מתקפה נוספת בעומ-
ק של סוריה, אשר בה תושקע כל עצמת חיל-האוויר שלו,
על מנת לפתוח במתקפה רבתי בחזית התעלה (מה גם שבכך
יוכלו לסייע בעקיפין לסורים) — חיכה הפיקוד המצרי להת-
קפה הישראלית...

בספרו של הנשיא סאדאת "סיפור חי", שנתפרסם סמוך
לביקורו ההיסטורי בירושלים בנובמבר 1977, אין זכר ליום
ה-14 באוקטובר 1973, למרות שביום זה ביצעו המצרים את
ההתקפה המשוריינת הגדולה ביותר שלהם במלחמת "יום הכי-
פורים", אשר לצורך ביצועה דחה סאדאת הצעת הפסקת אש,
שהוגשה לו באמצעות שגריר בריטניה בקהיר בליל 12—13
באוקטובר.

לא הייתה זו הצעת ראשונה להפסקת אש שהוגשה לנשיא
מצרים. לדברי סאדאת הציע לו שגריר ברה"מ בקהיר, וינו-
גרדוב, להפסיק את האש כבר בערב שירד על יום הלחימה
הראשון, וזאת כביכול לפי בקשת נשיא סוריה אסאד; אולם
הוא השיב לשגריר שיש לו ספקות אם אכן מבקש הנשיא
אסאד הפסקת אש בשלב כה התחלתי של המלחמה, וכי גם אם
אמת הדבר, אין הוא מוכן להפסקת אש, במרם יושגו יעדיה
העיקריים של מצרים במערכה. יתר על כן, כאשר התייצב
בפניו השגריר הסובייטי פעם נוספת ב-7 באוקטובר, ועימו
שדר מממשלתו בדבר בקשה נוספת להפסקת אש מצידה של
סוריה, נזף בו נשיא מצרים ואמר: "הנרשא הזה גמור. אינני
רוצה שתעלה אותו שוב. לא אסכים להפסקת אש, עד שיושגו
יעדי המערכה, שהם ניפוח הדוקטרינה הביטחונית של
ישראל".

אימות לכך יכולים אנו למצוא בראיון שהעניק סאדאת למ-
חבר הספר "מלחמת שש השעות". בראיון זה הוא הסביר
כיצד התכוון לעשות זאת ואמר: "נתתי פקודה לחצות את
התעלה, לפרוץ את קו בר-לב, לכבושו, ואחר כך להמתין על
החוף המזרחי. ידעתי את הלך מחשבתם של מפקדי ישראל.
הם ציפו שנדהר במהירות לתוך סיני, והיו מעוניינים להציב
לנו מלכודת כדי שניפול לתוכה ולהשמידנו. אך לא נתנו להם
את ההזדמנות, ולא דהרנו לעומק סיני. יתר על כן, ידענו כי
סבלנותם תפקע, והיינו בטוחים כי שיטה זו (המתנה בראשי-
הגשר) תאלץ אותם להתקיף אותנו. ואמנם הם באו אלינו ואנו
השמדנו אותם".

1. המדובר בגדוד טנקים שאף הוא לא הושמד כולו.

בספרו "הדרך לרמאדן" תוקף היכל את התחלטה המצרית "לשבת ולחכות". בין היתר קובע הלה, כי לאחר שאחדו כוחו-תיה המזוינים של מצרים את ראשי-הגשר הדיכויזוניים שלהם לראשי גשר ארמיוניים בעומק של כ-10 ק"מ מזרחה לתעלה, אבדה תנופתם הראשונית, ומשעה שנכנסו לשלב "העצירה האופרטיבית" החמיצו את ההזדמנות להשתלט על המעברים בסיני. מהלך זה גרם לזיכוח חריף, שטרם נסתיים, בין ההנהגה המדינית והצבאית של מצרים וסוריה: הסורים טענו, ש"העצירה האופרטיבית" נועדה להתבצע רק לאחר השלמת המשי-מות המתוכננת (הגעה לירדן וליס-כנרת בזירה הסורית, ולמע-ברים בזירה המצרית), ואילו המצרים טענו, שהוסכם מראש שבזירתם תיעשה "העצירה" עם כיבושו של "קו בר-לב", כדי להתארגן מחדש, תוך הדיפת התקפות הגדל של צה"ל, לקראת ההתקדמות למעברים.

היכל המקבל, מכל מקום, את הטענות הסוריות, מסביר כי המושג "עצירה אופרטיבית", שאינו מצוי כלל בתיאוריה הצבאית, נולד בהשפעת מפותיה של מצרים בעבר, אשר גרמו לאנשי הפיקוד המצרי להימנע מכל מהלך שיש עימו סיכון, ולהעדיף את ביטחון הצבא.

יש לציין, לעומת זאת, כי כאשר חשש סאדאת כי אסד נוטה בשל אבידותיו להסכים להפסקת-אש, הוא שלח (לדברי חסנין היכל בספרו) שדר לנשיא סוריה בו התריע כי יהיה זה משגה להפסיק את האש דווקא משום שישראל החזירה לעצמה שטח ברמת הגולן. יתר על כן, סאדאת הסביר בשדר זה לאסד, כי מטרת המלחמה אינה לזכות בשטח, אלא להקז את דמה של ישראל; ובהקשר זה אף הציע לו לשלוח את אחת מדיביויות החי"ר שלו מקו החזית ולערכה להגנת דמשק, ולעומת זאת להכניס לפעולה את דיביויות השריון שבעתודה כדי להסב לצה"ל את מירב האבידות.

עצה זו הייתה הפוכה מזו שנתן סאדאת לצבאו, ומאחר ומולאה על-ידי אסד, חרצה במידה רבה את גורלה של סוריה וגרמה למספר תופעות:

- א. הפעלת רכבת אווירית רוסית החל ב-10 באוקטובר לעזרתה של סוריה ובהמשך גם לעזרתה של מצרים.
- ב. העמדת ארה"ב בפני הצורך לתיפועול רכבת אווירית לעזרתה של ישראל.
- ג. אינטרס משותף לשתי מעצמות-העל להביא להפסקת-אש.

על נסיגותיו של קסינג'ר להשיג הפסקת-אש מספר סאדאת בספרו את הדברים הבאים: קסינג'ר לא התעורר לראות את המציאות אלא ביום הרביעי לחימה, כאשר הגיעו אליו הן קריאות "הצילו" מישראל (כולל בקשה ישראלית דחופה לארבע מאות טנקים תמורת אלו שאבדו בחזית), הן דיווח הפנטגון, לפיו אין המלחמה בחזית המצרית מתנהלת לטובת ישראל, והן דיווח כתבי חוץ לפיו דיין "התמוטט ובכה" במע-מדם, ואמר כי "לישראל אין תקווה להדוף את המצרים, אפילו כדי שעל אחד, הדרך לתל-אביב פתוחה".² לנוכח זאת חתר קסינג'ר, ביחד עם ברה"מ, להביא להפסקת אש. הוא תבע

2. המדובר בפגישת דיין עם עורכי העיתונים שקיימה בערב שירד על יום ה-9 באוקטובר, בה דיווח להם על המצב ללא כחל וסרק, כדי להכשיר, בין היתר, את הרקע לפניה דחופה של ישראל לבקשת סיוע צבאי מארה"ב.

תחילה, מתוך תקווה שהישראלים בכל זאת "ישברו את עצמות" מצרים, שהצדדים הלוחמים יחזרו לקווי ה-6 באוקטובר; אולם לאחר כן, "כדי להציל את ישראל", הוא שינה את תנאי הפסקת האש, והסכים להפסקה בקווי ה-13 באוקטובר. בהקשר לכך טוען סאדאת בספרו, כי את תנאי הפסקת האש הראשוניים (חזרה לקווי ה-6 באוקטובר) סירב לקבל, משום שזכה בהצלחה ראשונית, וטרם הגשים את מלוא תכניתו (כיבוש המעברים); ואילו את תנאי הפסקת האש השניים (הפסקת אש בקוויים הקיי-מים) סירב לקבל, משום שהכוחות הסוריים נהדפו מן הקוויים בהם החזיקו ב-6 באוקטובר, ונתעורר חששו מ"הפוגה" שתנצל על-ידי ישראל כמו ב-1948.

תהיה הסיבה אשר תהיה, בליל 12-13 באוקטובר 1973 החמיץ סאדאת הזדמנות פז לשמור על שלמות צבאו ויוקרתו. אותו לילה, לאחר שנתקבלה (לדברי אבן בספרו "אוטוביוגרפיה") הסכמת ישראל להפסקת-אש בקוויים הקיימים,³ פנה קסינג'ר אל ראש ממשלת בריטניה הית, וביקש את סיועו להשיג גם את הסכמתו של סאדאת לכך. הית הפעיל את שגרירו בקהיר פיליפ אדמס שדאג להעיר את סאדאת משנתו.

בספרו אומר סאדאת בעניין זה כי כאשר קיבל את השגריר הבריטי בארמון טאהרה נסתבר לו כי פניית ארה"ב באה לבחון האם נכונה האינפורמציה של ברה"מ לפיה הוא מוכן לקבל הפסקת אש. לדבריו השיב לשגריר, כי מצרים לא תסכים להפסקת האש שהוצעה על-ידי ברה"מ, אלא לאחר שתגשים את משימותיה המתוכננות; וכי על ארה"ב להתקשר לקהיר שלא באמצעות מוסקבה. כן אמר סאדאת לשגריר הבריטי, ששאל אותו מהם תנאיו לפתיחת ים סוף (מצרי באב-אל-מנדב) בפני הספנות הישראלית, כי התנאי הוא נסיגה ישראלית מן השטחים הערביים.

תיאור זה של סאדאת מגלה למעשה רק טפח ומכסה טפחיים. שכן ההצעה הייתה של ארה"ב ובריטניה ולא של ברה"מ. אדרבא, סאדאת עצמו אומר בספרו כי רק לאחר שיצא השגריר הבריטי מארמונו, כדי לדווח להיות ולקסינג'ר על תוצאות שלי-חותו, הגיעה לשם איגרת מברה"מ ובה הודעה, לפיה רוצה קוסיגין לבוא למצרים כדי לדון בתנאי הפסקת האש.

בעניין זה ראוי לציין, שאם לנוכח לחצה של ברה"מ על סאדאת להפסקת אש בערב שירד על יום הלחימה הראשון, יכול היה זה (לאור ההצלחה בה זכו אותו יום צבאות מצרים וסוריה) להשיב כי לחץ זה הינו חסר היגיון לחלוטין — נתקשה להשיב במילים אלה ב-13 באוקטובר, שכן סוריה נמצאה אז במצב קשה ביותר: התקפת הגדל של צה"ל לא זו בלבד שהדפה את הסורים מן השטח שנכבש במלחמת "ששת הימים", אלא אף שמטה מידם את השליטה על שטחים חיוניים כמטחוני-תותח דמשק. בספרו לא אומר סאדאת דבר בסוגיה זו, אך נראה שלאור מצבה של דמשק מזה, ולאור ביקורו הקרוב של קוסיגין, שמשמעותו אפשרות כפיית הפסקת אש על-ידי מעצמות העל מזה, לא נותרה לו ברירה, אלא להורות בשחר ה-13 באוקטובר על ביצוע ההתקפה לעבר המעברים בסיני ב-14 בו; הן כדי להשלים את המשימה המצרית המתוכננת, לפני בואו של קוסיגין, והן כדי להקל, כביכול, את הלחץ מעל סוריה. בהקשר זה מן הראוי להביא את דבריו של הגנרל ההודי

3. פרופ' קוונדט בספרו "עשור ההכרעות" טוען כי הסכמת ישראל להפסקת אש הייתה תנאי לקבלת הרכבת-האווירית האמריקנית.

ביוזיה משוריית 21 לגזרת ארמיה 2, תושלם ב-13 באוקטובר. בהסתמך על כך הוערך שהמצרים יפעילו במתקפה כ-900 טנקים לעומת 750 הטנקים המצויים בידי פיקוד הדרום.

בהקשר זה ייאמר, שבראיון שנתן ראש אגף המבצעים המצרי דאז, גמסי, לעיתונאי מוסא צברי (באוגוסט 1974) הוא אמר, כי לצורך ביצוע המתקפה לעבר המעברים בסיני הועברו ביום ה-13 באוקטובר למזרח התעלה: דיביזיה משוריית 21, חטיבה 3 מדיביזיה משוריית 4 וכן סוללות טילים קרקע-אוויר.

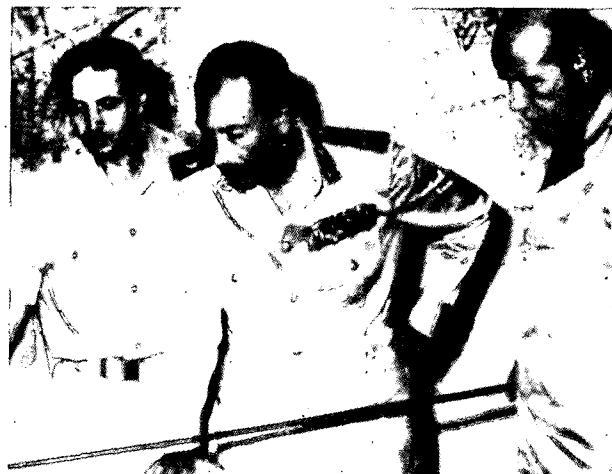
באותו יום (13 באוקטובר) בצהרים הגיע הרמטכ"ל דוד אלעזר לפיקוד הדרום, כדי לוודא את הצלחת קרב השריון הגדול הצפוי. חיים הרצוג מספר בספרו כי דוד ביקר בין היתר במפקדתו של שרון, כדי לבחון הן את תוכניותיו לקרב השריון והן את תוכניותיו לצליחה. אגב כך הסתבר לו, כי שרון חולק על ההחלטה להמתין להתקפה המצרית, ומציע לתקוף את המצרים מייד כדי להגיע לשפת-התעלה. הרמטכ"ל הבהיר לו כי יש להמתין להתקפה המצרית, אולם אם זו לא תתבצע אזי תבוצע הצליחה בכל מקרה בליל 14-15 באוקטובר.

ממש בשעה שהתנהל הדיון בין הרמטכ"ל לאלוף שרון נהרג האלוף אלברט מנדלר מפקד האוגדה שהגנה על הגזרה הדרומית. במקומו של אלברט מינה הרמטכ"ל בו במקום את תת-אלוף קלמן מגן למפקד אוגדה בדרגת אלוף, ואת מקומו של קלמן כמפקד האוגדה שהגנה על הגזרה הצפונית תפס תא"ל ששון.

בצילו של האבל הכבד על מותו של האלוף מנדלר נערך בערב שירד על ה-13 באוקטובר דיון מבצעי במוצב הפיקוד העליון. בדיון זה הוצגה הערכת מודיעין לפיה ישלימו המצרים את העברת עוצבות השריון בליל 13-14 באוקטובר בהותירם ממערב לתעלה רק כ-300 טנקים. התקפת יתרת הטנקים המצריים שממזרח לתעלה נחזתה לשחרר ה-14 באוקטובר בשלושה מאמצים דיביזיוניים. כן הוערך כי המצרים ינהלו קרב הבקעה משך כל אותו יום, כאשר בלילה שירד עליו יוצנחו או יונחתו כוחות מיוחדים לתפיסת מעברי המיתלה והגידי. ולמחרתו (ה-15 באוקטובר) הוערך כמובד בו ינסו כוחות השריון הדיביזיוניים לחבור עם הכוחות המיוחדים ובכך להשלים את ההתקפה.

הן בפיקוד והן במטכ"ל צפו הצלחה גדולה בקרב השריון של ה-14 באוקטובר, אולם הרמטכ"ל קבע בתדריכו שאין להיגרר אחר ניצול ההצלחה, גם אם ייגרמו לאויב אבידות כבדות; שכן יש לשמור על הכוחות לקראת הצליחה שתתבצע בליל ה-15-16 באוקטובר.

ההערכות לגבי שיטת הפעולה של האויב נתבדו. המצרים תקפו אמנם ב-14 באוקטובר אך לא על פי "התוכנית", וכפי שנסתבר אף לאחר ויכוח קשה: בעוד ששר המלחמה המצרי אסמעיל היה חסיד הקו הזהיר, ודבק בתיכנון המקורי (ביצוע המתקפה החל ב-15 באוקטובר) תבע ככל הנראה הרמטכ"ל שאולי להקדים את שלב מתקפת השריון המצרי

סאדאת כמפקד העליון, מימין שר המלחמה איסמעיל עלי ומשמאל הרמטכ"ל שאזלי

פאליט, מי ששימש נספח צבאי של ארצו בקהיר. בספרו "החזרה לסיני", שפורסם בניו-דלהי באפריל 1974, הוא אומר: "אם אמנם הייתה מטרת ההתקפה ב-14 באוקטובר לסייע לסוריה, מן הדין היה שתבוצע שניים-שלושה ימים קודם לכן", היינו ב-11 או ב-12 באוקטובר.

הייתה זו, כזכור, אף ההערכה הישראלית, אשר רק משבוששו המצרים לבצע את מתקפתם, השתנתה לכלל הערכה, שאלה יסתפקו בהישגיהם, ויקבעו עובדה שתונצח על-ידי הפסקת האש. ככל שנתחזקה הערכה זו דובר בפיקוד הדרום יותר ויותר על הצורך בביצוע מבצע נועז של צליחת התעלה. איש לא חלק על עצם צורך זה, אולם התנהל ויכוח סוער בקשר למקום הצליחה ועתויה. כך או כך בליל 11-12 באוקטובר, הגיש האלוף גונן למפקד החזית המלצה שהצליחה תבוצע כבר בלילה שלאחר מכן. רא"ל בר-לב קיבל את עצם הרעיון, אך דחה את הביצוע לליל 13-14 באוקטובר. הוא הודיע על כך לרמטכ"ל בחצות ליל 11-12 באוקטובר, ובבוקר שלמחרת טס לתל-אביב להציג בפני שר הביטחון ובפני ראש הממשלה את התוכנית המפורטת של הצליחה. תוך כדי הדיון בלשכת ראש הממשלה שהחל בשעה 1430, ובטרם סוכם אם לצלוח את התעלה ומתי, נמסר למשתתפי מידע לפיו קיבלו עוצבות השריון המצריות שממערב לתעלה פקודה לצלוח אותה מזרחה, דהיינו — ההתקפה המצרית נראתה כבר קרובה לבוא. כן נמסר שתקדם להתקפת השריון מזרחה הפעלת כוחות מיוחדים לפגיעה במרכזי שליטה ולתפיסת שטחים חיוניים. בעקבות זאת נתקבלה הצעת בר-לב להפסיק את הדיון על הצליחה ללא קבלת החלטה. הוא חזר לפיקוד הדרום, והחל לערוך את הכוחות להשמדת כוחות אויב, אם אלה אמנם יפתחו במתקפה לעבר המעברים. במקביל דאג המטכ"ל לתגבר את הפיקוד ביחידות חי"ר ובנשק נ"ט. כן הורה המטכ"ל את האלוף גביש, מפקד מרחב-שלמה, לקדם פלוגת טנקים מאילת לראס-סודר, למרות החשש מהצטרפות ירדן וסעודיה למלחמה.

עוד כל הדברים האלה מתרחשים הגיעו, בליל 12-13 באוקטובר, ידיעות שוא כאילו פעילות הכוחות המיוחדים המצריים החלה. לעומת זאת נתאמתה לכאורה הידיעה על העברת חטיבת טנקים אחת (חטיבה 3) מדיביזיה משוריית 4 לגזרת ארמיה 3 מזרחה לתעלה, ודובר גם על תחילת העברת די-

4. מכאן שהפקודה לכך ניתנה, ככל הנראה, עליידי סאדאת, בתום הפגישה עם השגריר הבריטי, ועם היוודע דבר בואו הקרוב של קוסיי ג'ין למצרים.

לעבר המעברים, מאחר ששלב הצליחה לכיבוש ראשי-הגשר היה להערכתו קל מן המתוכנן.⁵

על טיעוניו של שאולי ניתן ללמוד מדבריו של עבד-אל-סתאר-טוילה בספרו "מלחמת שש השעות", שפורסם באוקטובר 1974. הלה מעלה בספרו (קרוב לודאי בהשראתו של שאולי) את הטיעונים העיקריים הבאים:

* "צליחת התעלה, ההשתלטות על קו בר-לב והעברת הכוחות לראש הגשר בוצעו מהר מהמתוכנן, ויצרו מבוכה בקרב האויב, שלא השלים למועד זה את גיוס מילואיו. על כן צריך היה לנצל את המצב שנוצר, לשנות את התוכנית, ולזנק קדימה לשם כיבוש המעברים, אפילו היה כרוך צעד זה בהתרחקות זמנית ממטריית הטילים נ"מ."

* הוערך כי שיעור האבידות, שעתיד היה להיגרם לכוחות המתקדמים למעברים, אף כשהם חשופים לחיל-האוויר הישראלי, לא יעלה על השיעור שהוערך לגבי שלב הצליחה לכיבוש ראשי הגשר.⁶

* כוחות האוויר המצריים היו יכולים לספק מטריה אווירית לכוחות המתקדמים, עד לקידומן של סוללות הטילים נ"מ לגדה המזרחית.

* כיבוש המעברים עתיד היה למנוע את צליחת התעלה על ידי צה"ל, ולהכשיר את הדרך לכיבוש יתרת סיני ורצועת עזה.⁷ — גורם אשר עשוי היה לשמש קלף מיקוח חזק בשיחות המדיניות.

* לו נערכה ההתקפה לעבר המעברים במועדה, הייתה מקלה על הצבא הסורי, ומאפשרת לו ביחד עם הכוחות העיראקיים וכוחות ערביים נוספים לבצע התקפת נגד, שהייתה עשויה לדחוף את ישראל למבוי סתום, ולאצלה לסגת מרמת הגולן.⁸

טיעוניו לדעיל של "הפר הצעיר", הרמטכ"ל שאולי, להקדמת שלב מתקפת השריון לעבר המעברים, נדחו על-ידי "הפר הזקן", שר המלחמה איסמעיל מנימוקים אותם מנתה הן בהרצה ששנא באפריל 1974, והן בראיונות שהעניק לעיתון "רוז-אל-יוסף" באותה שנה.

עיון בהם מלמד כי הם אוצרים בחובם טיעונים המטילים אשמה על סאדאת. מכל מקום הוא טוען שסאדאת נתן לו

5. לדברי עורך השבועון הלבנוני "אלחואדת", שפורסמו באפריל 74, הציע שאולי (ששימש כרמטכ"ל צבא מצרים ממאי 1971 ועד להדחתו על-ידי סאדאת ב-19 באוקטובר 1973) עוד ב-11 באוקטובר לנצל את ההצלחה מייד, ולגרסם לכוחות צה"ל "תבוסה שלמה", אך שר המלחמה איסמעיל דחה את הצעתו.

6. הערכת המצרים הייתה שאבידותיהם יגיעו לכ-20 אלף נפש, ולמעשה נהרגו רק עשרית ממספר זה.

7. בעניין זה חורג כמובן טוילה מגבולות ההגיון.

8. אך טבעי הדבר שהסורים הצטרפו לדברי הביקורת של מחבר הספר "מלחמת שש השעות". לטענתם, כמשתקף בכתב העת של הצבא הסורי (בגליון אוגוסט-ספטמבר 1974), היה המאמץ הצבאי בזירה הסורית מהיר, ואילו בזירה המצרית איטי, בעוד שהמצב תבע מהירות בשתי החזיתות. בשל כך הוקפאה הפעילות הסורית ברמת הגולן, ונגרם נזק גם למצרים, שכן "נוכחות מצרים במעברים בסיני עשויה הייתה לחסום את דרכה של ישראל אל החוף המזרחי של ים סוף, ולמנוע בעדה לבצע את מבצע דוורטאר". במקרה זה הייתה נושאת הפסקת אש, בעקבות התערבות בינלאומית, אופי אחר.

"הנחיה פוליטית" חד משמעית: "לגרסם מכסימום אבידות לאויב, עם מינימום אבידות לצבא מצרים, מבלי לשים לב לגודל השטח הנכבש". בהתאם לכך תיכנן איסמעיל את התכנית הבאה במגמה שלא לסטות ממנה:

* בשלב הראשון (6-7 באוקטובר) יצליחו הכוחות המצריים את התעלה, יבצעו את קו בר-לב, ויצרו "בסיס מוצק" של חי"ר ושריון (חמש דיביות חי"ר מוגברות) בגדה המזרחית, שיהיה מוגן על-ידי מערכת הטילים נ"מ המוצבת בגדה המערבית, ושיהיה מסוגל לבטל את היתרונות הבולטים של צה"ל (עליונות באוויר ועדיפות בקרב שריון נייד), זאת כדי שלאחר שלב הצליחה וכיבוש קו בר-לב (בו לא יהיה מנוס מאבידות לכוחות המצריים) יגרמו בשלב הדיפת התקפות הנגד הישראליות עיקר האבידות לצה"ל.⁹

* בשלב השני (8-14 באוקטובר) — שלב "העצירה האופרטיבית" — יועברו לגדה המזרחית הדיביות המשוריינות והסוללות הניידות של טילים נ"מ, ותיעשנה ההכנות לשלב הפריצה מראשי הגשר, לאור "הערכת מצב חדשה ותגובות האויב".

* בשלב השלישי (15-19 באוקטובר) תבוצע על-ידי העוצבות המשוריינות בחסות טילים נ"מ פריצה מראשי הגשר לעבר המעברים (תמיתלה והג'ידי).

איסמעיל התנגד, אפוא, לתוכנית שאולי, שתבע לבצע את המתקפה כבר ב-11 באוקטובר, משתי סיבות: ראשית — דבקותו לתוכנית שהוכתבה לו על-ידי סאדאת; ושנית — החלטתו לא לקדם את העוצבות המשוריינות לעבר המעברים לפני שידעברו כל סוללות הנ"מ הניידות מזרחה לתעלה; שכן אילולא נהג כך גורר היה הדבר הטלת מלוא הגטל על חיל-האוויר המצרי — משימה שלמעלה מיכולתו.

השוואת דברי איסמעיל לדברי מחבר הספר "מלחמת שש השעות", המיוחסים לשאולי, מלמדת, לכאורה, שהיכוח ביניהם לא נסב על עצם ביצוע המתקפה אלא על עיתויה, אך למעשה התנהל בפיקוד המצרי ויכוח נוקב על עצם הטעם שבביצוע המתקפה. היכל מכל מקום מספר בספרו, כי שלב "העצירה האופרטיבית" החל ב-10 באוקטובר¹⁰ ונמשך עד ה-19 בו. בפרק זמן זה התנהל במטה הכללי המצרי ויכוח בנוגע לשלב המתקפה. היו שסברו, כי למרות "שהרגע האידיאלי" לביצוע המתקפה הוחמץ, קיימת עדיין הזדמנות להמשיך בהתקדמות, וכי אם תבוצע זו, יתכן שניתן יהיה להרוויח זמן שאבד. לעומתם היו שהעריכו שמאוחר מדי לתקוף, ומוטב להתרכז במגנה על ראשי הגשר שממזרח לתעלה, מאחר שהכוחות הישראליים, אשר הוצאו משיווי משקלם ב-6 וב-7 באוקטובר, "הבריאו" בינתיים.

היכל אינו מגלה בספרו "מי אמר מה" בויכוח; אך מן "המשל" שהוא מביא בספרו על גנרל מונטגומרי "הזהיר", שלא מהיר להפעיל את השריון שלו (כדי להימנע מתבוסה דומה לזו שנחל קודמו גנרל ריצ'י), ומן ה"נמשל" שאינו אלא איסמעיל, שחשש מגורלו של עמאר במלחמת 1967 — אין ספק שכוונתו של היכל הייתה לומר שאיסמעיל לא התלהב מעצם ביצוע

9. אחמד איסמעיל אמר להיכל ("אל אהרם", נובמבר 1973), כי בשלב זה ובבא אחריו הושמדו 500 טנקים ישראליים, והדגיש "שאינו זה דבר פעוט".

10. משמע ששלב הצליחה, כיבוש קו בר-לב ויצירת "הבסיס המוצק" ארכו יומיים יותר מהמתוכנן.

אל רצועה זו (בה עבר כביש הרחוב הישראלי) ולהתמקם בה, כך שהאויב יאלץ לסגת אל ממזרח למעברים, ואילו כוחותינו יהיו מאובטחים בפני התקפותיו האינטנסיביות".

מבלי לשפוט מי צדק ב"ויכוח" — שאולי ת"פוניז, איסמעיל ה"זהיר" או גמסי ה"שקול" — אין כל ספק שדווקא משום חילוקי הדברים ביניהם, הם הביאו את הנושא השנוי במחלוקת להכרעתו של סאדאת, והוא זה האחראי לעצם ההחלטה לבצע את ההתקפה ב־14 באוקטובר. יתר על כן, העובדה שאין זכר לכך לא בספרו של סאדאת עצמו (שמחק, כאמור, את יום ה־14 באוקטובר מן ההיסטוריה), אלא גם בספרי כתבי החצר למיניהם, רק מחזקת דעה זו. ניתן להבין שאפילו חסנין היכל, שחדל להיות "סופר הנשיא" וכתב ספר אובייקטיבי יחסית, לא הרשה לעצמו להטיל על סאדאת אחריות ישירה לשגיאה המצ־רית הגדולה ביותר במלחמה, והסתפק ב"רמז" בלבד, והמבין יבין. סאדאת דחה, לדבריו את פנייתם של ראש ממשלת בריטניה והשגריר הבריטי (למעשה את פנייתו של קיסניגר) בליל 12-13 באוקטובר להסכים להפסקת אש בקווים הקיימים (שישראל נאלצה להסכים להם), משום ש"היה קונצנזוס" שמצרים לא יכולה להסכים להפסקת אש, כאשר היא בשלבי התקדמות, ובמיוחד כאשר היא עומדת להנחית התקפה גדולה ביום המחרת.

העובדה שה"קונצנזוס" הוא הנימוק העיקרי שמביא היכל לדיחית הפניה להפסקת אש על־ידי סאדאת, מלמדת שהיה לו עניין בביצוע המתקפה, שדאג להשיג לה "הסכמה", ושאישרה עקרונית עוד לפני פגישתו עם השגריר הבריטי. עם זאת ייתכן שסאדאת לא קבע אולי את מועדה המדויק, והתנה זאת בתשובת קיסניגר לתנאיו להפסקת־אש, כפי שהועברו לו ב־10 באוקטובר על־ידי יועצו לביטחון לאומי תפאז איסמעיל.

בינתיים, עד שהגיעה תשובתו של קיסניגר (באמצעות שגריר בריטניה) בליל 12-13 באוקטובר, השלים הפיקוד המצרי את תוכנית המתקפה, ופתח בהכנות מעשיות לביצועה. דירבנה אותו לכך לא רק הנחייתו של סאדאת, אלא גם המרצתו של שגריר ברה"מ, שתבע, כזכור, את ביצוע המתקפה מאז פתח צה"ל בהתקפת נגד בזירה הסורית.

בעניין זה יש להדגיש, כי אם שהיית הרכבת האווירית האמריקנית נועדה לאלץ את ישראל להסכים להפסקת אש, הרי הפעלת רכבת אווירית רוסית לסוריה ולמצרים נועדה לחזק את סוריה מול התקפת הנגד של צה"ל מזה, ולהמרץ את מצרים לבצע מתקפה שתקל את הלחץ הישראלי ברמת הגולן מזה.

מסיבות מובנות הפחית סאדאת מערך הרכבת האווירית הסובייטית שהחלה לפעול בליל 9-10 באוקטובר (למרות שאפילו מקורות ערביים ניטראלים, כמו "אלג'ומהוריה" הלב־נוני מה־10 באוקטובר 1974, קבעו כי במשך המלחמה קיבלו סוריה ומצרים מברה"מ כ־65 אלף טון נשק וציוד, מתוכו — כ־15 אלף טון באוויר), אולם ניתן להניח כי עצם הפעלתה של הרכבת האווירית, תוך מתן עדיפות למילוי צרכיה של סוריה, גרמה לסאדאת, ובמיוחד לשר הצבא איסמעיל, לסטות מההערכה, לפיה לא תחזיק סוריה מעמד ועל־כן עלול צה"ל להתפנות ולהכות במצרים. מכאן ואילך לא היה למצרים טעם להמשיך ולהתעקש על חיזוק ההיערכות למגננה ונתחזקה, איפוא, המגמה לעבור ל"מתקפה".

הגנרל גמסי ר' אג"מ במטכ"ל המצרי

המתקפה. זאת ועוד — כזכור סיפר היכל, שכאשר הביא לידי־עת איסמעיל ב־10 באוקטובר את דעת הרוסים, בדבר הצורך בביצוע המתקפה לעבר המעברים (מה גם שהסורים נמצאו במצב קשה) הגיב שר המלחמה המצרי על כך באמרו: "דווקא משום שהאויב עלול להפנות מאמציו אלינו (אחרי הכרעת הסורים), אנו חייבים למנוע בכל מחיר את הרחבת הפריסה שלנו..."

לנוכח חילוקי הדעות המהותיים בין הרמטכ"ל המצרי לבין שר המלחמה המצרי מעניין לבחון את עמדתו של ראש אגף המבצעים, גמסי, בויכוח. מסתבר שהוא חלק על שאולי בכל הנוגע לעיתוי המתקפה אך חלק גם על איסמעיל ביחס לעצם הצורך במתקפה. בהרצאה שנשא בדצמבר 1974 הסביר, כי לא ניתן היה לבצע את המתקפה לפני ה־14 באוקטובר, בשל הסיבות הבאות:

* הכוחות המצריים לא "התבטלו" לאחר הצליחה. יתרה מזאת, בימים 6-13 באוקטובר הם לחמו כדי לקיים את המאחז בגדה המזרחית, תוך מאמץ להעמיקו, כשהם ממשיכים להעביר כוחות אל מעבר לתעלה. כל זאת תוך כדי בלימה חוזרת ונשנית של התקפות הנגד של צה"ל.¹¹

* המטרה הייתה "להסב לצה"ל אבידות בנפש ובציוד, וכך להשפיע עליו מבחינה מוראלית — ולא לכבוש עוד ק"מ אחד או שניים".

לעומת זאת טען גמסי (בראיון עם העיתונאי מוסא צברי באוגוסט 1974), שהיה הכרח לבצע את מתקפות הנגד ב־14 באוקטובר מהסיבות הבאות:

* "היינו מחויבים לבצע את התוכנית (מסיבות מוראליות), שכן לא יתכן היה שכוחותינו ישארו בעמדותיהם, ויעברו ממצב של התקפה למצב של הגנה..."

* "האויב החזיק ברצועה המשתרעת מן הצפון עד לדרום, במרחק 15 ק"מ מעמדות כוחותינו, ממנה יכול היה לבצע התקפותיו מכמה כיוונים. לפיכך הכרחי היה להתקדם, כדי להגיע

11. גמסי הדגיש כי הימים שנועדו לארגון הכוחות בראשי הגשר "כהכנה לזינוק מורחה" היו "קשים במיוחד". בהקשר זה מן הראוי לציין כי סעד מאמון, מפקד הארמיה השנייה, טען (בסימפוזיון עם עיתונאים, שנערך לרגל יום השנה למלחמת אוקטובר), כי בתקופה האמורה (6-13 באוקטובר) נערכו על יחידות הארמיה שלו לא פחות מ־36 התקפות נגד.

כך או אחרת תיכנן סגל המפקדה הכללית המצרית, לדברי מחברי הספר "מלחמת הרמאדן", ב־11 באוקטובר את התכנית המכונה "הצלת האח עלי" כאשר שיקוליו היו כדלקמן: * האויב מרכז את מאמציו העיקריים לעצירת ההתקפה בגזרה הסורית, משום ששם מתנהלים הקרבות בקירבה רבה לישראל ("הישינה"). לכן נשלחו מרבית כוחות העתודה הארץ-פרטיבית והאסטרטגית של צה"ל לזירה הסורית, בעוד שבזירה המצרית מסתפק האויב בייצוב החזית, בין היתר על-ידי הקמת קווי הגנה חדשים בעומק.

* היעדר עתודות, והפניית כוחות להקמת קו הגנה שני בסיני, מצמצמים בהכרח את אפשרויות התקפות הנגד של האויב, ומכאן בטל טעם ההמתנה המתוכננת לסיכול התקפות הנגד שלו, כתנאי לפיתוח המתקפה מזרחית.

* כחזי להקל את הלחץ על סוריה, יש לאלץ את האויב להעתיק את מאמציו אל סיני, ולפתוח במתקפה מזרחית מוקדם מן המתוכנן.

* קיימים מספר סיכונים בעצם ביצוע המתקפה, כגון: החלשת הכוחות בגדה המערבית, ויצאת הכוחות התוקפים מתחום מטריית הג'מ, תוך חשיפתם להתקפת חיל-האוויר הישראלי, שהחל מתעצם מחדש הודות להזרמת אספקה אמריקנית החל מה-10 באוקטובר.¹²

לאור שיקולים אלה סיכם שר המלחמה המצרי איסמעיל (כמשתמע מראיונותיו לעיתון "רוז אליוסף" במחצית השניה של שנת 1974) את מטרות ההתקפה כלהלן:

* להקל את הלחץ המופעל על סוריה על ידי ביצוע המתקפה מוקדם מהמתוכנן (היינו לפני ה-15 באוקטובר, ובטרם סיכולן של כל התקפות הנגד של צה"ל).

* הסבת אבידות כבדות ככל האפשר לכוחות צה"ל, במיוחד לכוחות השריון ולחיל-האוויר שלו.

* הרחבת ראש הגשר המצרי על-ידי כיבוש שטחים נוספים.

איסמעיל לא פירט את ה"שיטה" למימוש מטרות אלה, אולם מחברי הספר "מלחמת הרמאדן" יודעים לספר כי הלה קבע את דרך הפעולה על-פי הפירוט הבא:

* ההתקפה תבוצע רק על-ידי חלק מכוחות הארמיה ה-2 וה-3, שבמקביל יוסיפו להחזיק בראשי הגשר באמצעות חמש דיביזיות החי"ר (דהיינו: את ההתקפה יבצעו חלק מהכוחות המשוריינים והממוכנים ברמה של חטיבות וגדודים).

* מאחר שהכוחות התוקפים יהיו מוגבלים בהיקפם, יהיה עליהם להגיע רק אל המבואות המערביים של המעברים, היינו להשתלט על רצועת שטח בעומק שלא יעלה על כ-30 ק"מ מהתעלה, במטרה — למנוע מצה"ל שימוש בכביש הרוחב (המאפשר לו חופש תנועה ופעולה נגד ראשי הגשר) — לחסום את זרימת התגבורות הישראליות מן המעברים מזרחית — ולהכשיר את הקרקע לביצוע המשימה הסופית (כיבוש המעברים) בימים שלאחר מכן.

* בהתקפה יטלו חלק:

1. חטיבת טנקים שתפעל בציר הצפוני (חטיבת טנקים עצמאית 15).

12. הרכבת האווירית החלה רק בליל 13-14 באוקטובר, ומסוס ה-C-57 הראשון נחת בשדה לוד בליל 14 באוקטובר בשעה 1830, כלומר בתום ההתקפה המשוריינת המצרית.

2. שתי חטיבות טנקים שתפעלנה בציר המרכזי (חטיבת טנקים 24 מדיביזיה ממוכנת 23, וחטיבת טנקים מדיביזיה משוריינת 21, או שתי חטיבות טנקים מזו האחרונה).

3. חטיבה ממוכנת שתפעל בציר הג'די (חטיבה ממוכנת 6).

4. חטיבת טנקים וגדוד ממוכן שיפעלו בכיוון מעבר המיתלה. (חטיבת טנקים 3 מדיביזיה משוריינת 4, וגדוד נוסף מחטיבה ממוכנת 113).

5. 14 סוללות טילים נ"מ, כמחציתן גידות (ס.א. 6) שיגנו על הכוחות הפועלים מתוך עמדות בגדה המזרחית.

6. כוחות הארטילריה וחיל-האוויר (בצורה מוגבלת) שיסייעו לו כוחות המתקדמים.

* בגדה המערבית ישארו: דיביזיה משוריינת 4 פחות חטיבת טנקים; דיביזיה ממוכנת 23 פחות חטיבת טנקים, וחטיבה ממוכנת מדיביזיה ממוכנת 6.

מתוך האמור לעיל משתמע, לכאורה, כי ארמיה 2 נועדה להפעיל שני מאמצים: הצפוני (חטיבת טנקים) והמרכזי (דיביזיות טנקים מוקטנות); כמו-כן נועדה ארמיה 3 להפעיל שני מאמצים: ג'די (חטיבה ממוכנת) ומיתלה (חטיבת טנקים מוגברת). אולם ככל הידוע לנו הפעילו המצרים בהתקפת ה-14 באוקטובר ששה מאמצים:

* מאמץ עצמאי של כוחות מדיביזיית חי"ר 18 (חטיבת טנקים עצמאית 15) בציר קנטרה-בלוז.

* שני מאמצים בגזרת ארמיה 2 לעבר טסה: האחד — מגזרת דיביזיית חי"ר 2 (חטיבת טנקים 24 מדיביזיה ממוכנת 23), והשני — מגזרת דיביזיית חי"ר 16 שדרומה לה (דיביזיה משוריינת 21 מוקטנת).

* שלושה מאמצים בגזרת ארמיה 3: האחד — של כוחות מדיביזיית חי"ר 7 וחטיבת טנקים עצמאית 25 לעבר ציר הג'די; השני — של כוחות מדיביזיית חי"ר 19 וחטיבת טנקים 3 מדיביזיה 4 (מתוגברת בגדוד מחטיבה ממוכנת 113) דרך ואדי מבצוק לעבר ציר המיתלה, והשלישי — של דיביזיה ממוכנת 6 המוקטנת (חטיבת טנקים 22 וחטיבה ממוכנת 1) לאורך חוף מפרץ סואץ דרומה ולאחר מכן מזרחית במקביל למאמץ השני.

השוואת הנתונים המובאים על-ידי מחברי הספר "מלחמת הרמאדן" לאלה הידועים לנו, מלמדת שאלה צימצמו במתכוון את היקף העוצמה המצרית התוקפת בכשלוש חטיבות טנקים, שלא לדבר על כך שלא הזכירו כלל את כוחות החי"ר והשריון של דיביזיות החי"ר שיכלו ואף נטלו חלק במתקפה.

מאחר שברור שהמחברים עשו זאת כדי להמעיט מערך כישלון המתקפה, מתעורר בדרך הטבע חשד שהם צימצמו, מאותה סיבה עצמה, את היקף המשימה שהוטלה על הכוחות המצריים; או שהם הציגו רק את שלבה הראשון בלבד; רוצה לומר: בשלב א' היו צריכים כוחות השריון המצריים להתקדם עד לקרבת המעברים (כ-30 ק"מ); בשלב ב' היו צריכים הכוחות המיוחדים שלהם (צנחנים ואנשי קומנדו) להיאחז במעברים עצמם; ובשלב ג' היו צריכים כוחות השריון המצריים לחבור עימם ולהמשיך בהתקדמות.

אם אכן נכונה הערכה זו, ביחס לשלבים — הרי שניתן למצוא אולי הסבר לעובדה, מדוע כמעט ולא הפעילו המצרים את כוחותיהם המיוחדים בהתקפת ה-14 באוקטובר, בעוד שקיים

היה סאדאט מעוניין דווקא בחישוב קרקעי, שכן ב־16 באוקטובר עמד סאדאט לנאום נאום חשוב במועצת העם המצרית על מטרת המלחמה והישגיה¹⁵, ורצה לקבוע בו "עובדות" בטרם הגעתו של קוסיגין למצרים.¹⁶

על רקע הצורך ב"הישגים" מובן כי לא נותר לאמצעי התקשורת המצריים (לדוגמה: רדיו "קול-ערב" ביום 14 באוקטובר בשעה 1900) אלא לתאר את התקפת-הנפל המצרית ב־14 באוקטובר 1973 כ"אחד מקרבות השריון הגדולים בהיסטוריה" שנסתיים ב"הצלחה מלאה", ואשר בו "הצליחו כוחותינו להגשים את מטרתם — השתלטות על שטחים חדשים בכל סיני, והשמדת 150 טנקים של האויב לעומת 100 טנקים שנפגעו לכוחותינו..."¹⁷

על ה"דרך" בה "עשו" זאת כוחותיה המהוללים של מצרים, מספרים מחברי הספר "מלחמת הרמאדן" את הדברים הבאים: המתקפה החלה ביום ה־14 באוקטובר בשעה 0600. בשעה זו תקפו מטוסי חיל-האוויר המצרי מטרת חשובות בסיני (בתוכם רפידיים ובלוזה), כאשר במקביל הופעלו טילים קרקע-קרקע מסוג "פרוג" נגד מוצבי השליטה ותחנות השי"ב בוש האלקטרוני של צה"ל. כן הופעלו למעלה מ־500 קנים ארטילריים במכת אש מכינה של כ־15 דקות. לאחר "הכנה" זו פתחו היחידות המשורינות והממוכנות המצריות בהתקדמותן.¹⁸ זו נעשתה נוכח אש חזקה ביותר של האויב, שעיקרה אש טילים נ"ט חדישים מתוצרת ארה"ב שהגיעו זה מקרוב לשדה הקרב.¹⁹ כן הפעיל האויב את עיקר הכוח האווירי שלו לסיכול התקדמות הכוחות המצריים, וריכוז אש ארטילרית כבדה על עמדות הטילים של כוחות ההגנה האווירית. למרות פעילות צה"ל הצליחו הכוחות המצריים להתקדם מזרחה עד למרחק של 15–18 ק"מ מהתעלה (היינו כמחצית מן המרחק המתוכנן), תוך גרימת אבידות גדולות לאויב וכיבוש כמה מוצבים. הם הוכיחו כי העליונות האיכותית בלחימה היא בידי הלוחם המצרי, ואילצו את הישראלים להעביר את כוחות האוויר שלהם וכמו-כן את החלק העיקרי של העתודות האס-טרטגיות (שעיקרן שריון) מהגולן לסיני. לקראת סוף היום, כשאכן הסתבר שהאויב העביר את עיקר מאמציו לחזית המצ-

15. היכל מספר בספרו כי עוד בערב שירד על יום ה־10 באוקטובר הקריא לו סאדאט את טיוטת הנאום, אותו השמיע בסופו של דבר ב־16 באוקטובר. לדבריו דחה הנשיא את השמעת הנאום עד למועד בו היה ברור שהניצחון נזקף לטובת מצרים וסוריה. וכבר בזמן הקראת הנאום היה מודאג מכך שלא יוכל לומר "נצחנונו המזהיר" לאור המכה שהוכתה סוריה על ידי צה"ל...

16. קוסיגין הגיע למצרים ב־15 באוקטובר בשעה 1700.

17. לצה"ל נפגעו 25–20 טנקים לעומת השמדתם של יותר מ־200 טנקים מצריים.

18. בהרצאה למפקדים שנשא גמסי בדצמבר 1973, טען כי השתתפו בקרב למעלה מ־500 טנקים מצריים שפעלו בארבעה מאמצים.

19. הסיפור על "הנשק המהפכני" האמריקני שהשתתף בקרב חוזר ונשנה במספר מקורות. אין לכך, כמובן, כל יסוד. הרכבת האווירית האמריקנית החלה, כאמור, לפעול בליל 13–14 אוקטובר, ומטוסי הענק האמריקניים הראשונים נחתו בלוד בסיומו של הקרב. אמנם מטוסי "אל-על" הביאו ציוד לחימה עוד קודם לכן, בכללו טילים ג"ס אישיים מסוג "לאו", אך למעט גודד צנחנים אחד, אשר לו נועד סוג נשק זה, התנהלה הלחימה בכוחות המצריים התוקפים על-ידי כוחות השריון של צה"ל.

חייל מצרי מתחפר במהלך השלב הראשון של המלחמה

היה מידע¹³ שהם מתכוונים לעשות זאת. עם זאת תיתכן אף אפשרות שלאור האבידות הקשות ביותר שסבלו הכוחות המיזרחיים ביממת המלחמה הראשונה, הן מידי מטוסי חיל-האוויר שהפילו הליקופטרים על לוחמיהם, והן מידי הכוחות המיוחדים של צה"ל (צנחנים ואנשי יחידות סיור מתוגברים בטנקים), נרתע אפילו שאולי¹⁴ מלשתפם בקרב. מכל מקום חלקם של הכוחות המיוחדים המצריים בהתקפת ה־14 באוקטובר היה אפסי: רק כמאה מהם הונחתו בליל 13–14 באוקטובר באיזור טסה, ואף הם חוסלו בבוקר שלמחרת על-ידי צוות-קרב (טנקים ואנשי יחידת הסיור הפיקודית) מאוגדתו של האלוף שרון, מבלי שגילו התנגדות של ממש.

מעניין לציין כי מחברי הספר "מלחמת הרמאדן" (הקצינים המצריים הבכירים חסן אלברדי, טה אלמגדוב ודיא אלדין זהרי) לא מזכירים ולו במילה אחת את פעולת "ההכנה" של הכוחות המיוחדים המצריים. תחת זאת הם מציינים כי התקפת ה־14 באוקטובר נועדה להקל מלחצי צה"ל על החזית הסורית, על-ידי משיכת המאמץ האווירי ועתודות השריון הישראליים לסיני, ולא "לפיתוח המתקפה מזרחה" מעבר למעברים. מדברי המחברים עולה, אפוא, שהפעלת הכוחות המיוחדים המצריים, נועדה מלכתחילה להתבצע במועד מאוחר יותר, בהתאם לתוכנית שנקבעה מראש.

אין כל ספק שדרך ההצגה של מטרת מתקפת ה־14 באוקטובר על-ידי הקצינים "שולפי העט" נועדה לחפות על כישלונם של "שולפי החרב", ובעיקר על מי שהורם לעשות זאת. בעניין זה יש להדגיש, כי בניגוד לאמור בספר "מלחמת הרמאדן"

13. המדובר בין היתר במידע שהובא לידיעת הפורום שדן ב־12 באוקטובר בהצעת רב אלוף בר-לב לצלוח את התעלה.

14. הרמטכ"ל המצרי שאולי היה במקורו צנחן, והוא זה שפיתח את הכוחות המיוחדים במצרים. יתר על כן, הוא זה שהפעילם הלכה למעשה ב"מלחמת ההתשה".

רית, ובכך הקל את הלחץ מעל החזית הסורית; ומשהעריכה המפקדה הכללית שפיתוח המתקפה מזרחה השיג את המטרה הכללית שיועדה לה — ניתנה לכוחות התוקפים פקודה לחזור לראשי הגשר. כן ניתנה פקודה לשנות את ההיערכות של חלק מהכוחות ולחזק את ההיערכות הכוללת כהכנה לבלימת התקפות נגד חזקות של שריון האויב, שהוערך כי תבוצענה ב-15 באוקטובר.

תיאור זה הרחוק עד מאוד מן האמת (במיוחד במה שנוגע להעתקת עתודות שריון מן הזירה הסורית למצריה תוך כדי המתקפה) "בסבל", בהשוואה למה שמספרים מחברי הספר "מלחמת הרמאדן" על פעילות הזירה האווירית באותו יום. הם מודים שחיל-האוויר הישראלי תקף באותו יום פעמיים (ב-0900 וב-1530) שדות-תעופה במצרים, אך טוענים שהוא לא הצליח לפגוע ולו במסלול אחד. כמו-כן טוענים אלה כי בקרבות האוויר שהתנהלו באותו יום מעל שמי הדלתה הופלו לא פחות מ-15 מטוסי "פאנטום". (למעשה אבדו לנו שני מטוסים בעוד המצרים איבדו עשרה...).

זיוף ההיסטוריה על-ידי הקצינים המצריים מחייב העמדת דברם על דיוקם.²⁰ כזכור עזב רבי-אלוף בר-לב את הדיון, בו הציג את הצעתו לצליחת התעלה, בשעות אחר-הצהריים של ה-12 באוקטובר, בעקבות ידיעה לפיה עומדים המצרים להג-חית סוף סוף את התקפתם הגדולה לעבר המעברים. הוא חש לחזית הדרום כדי לערכה לסיכול התקפה זו, בתחושה שאם אכן תתבצע ההתקפה יכזב בה המצרים קשות, ותוכשר הקרקע לצליחה. לא היה לו ספק שבקרב תנועה תהיה יד צה"ל על העליונה, מה גם שמצבו של פיקוד הדרום השתפר ללא הכר (מאז התקפת הנגד הכושלת ב-8 באוקטובר) ומספר הטנקים שברשותו עלה מכ-600 לכ-750 ומעלה.

חיים הרצוג מספר בספרו כי מפקדת פיקוד הדרום העריכה, שהמאמץ המצרי העיקרי בהתקפה יכוון לעבר רפידיים, וכי המצרים ינעו אליה בשתי זרועות: דיביזיה משורינית מתוג-ברת דרך מעבר הג'ידי ודיביזיה משורינית בציר איסמעיליה-טסה. כן העריך הפיקוד, כי המצרים יפעילו במקביל למאמצים העיקריים גם מאמצי משנה לאורך הים התיכון ולאורך חוף מפרץ סואץ. כל זאת בשני שלבים: בהתחלה יופעלו כ-500 טנקים לאורך כל החזית, ולאחר מכן — 500 טנקים נוספים (שתי דיביזיות) לפריצה קדימה כדי לחבור עם הכוחות המיוח-דים שיאחזו במעברים מבעוד לילה.

הפיקוד בנה, איפוא, את התוכנית הבאה, המיוחסת על-ידי הרצוג לאלוף גונן: בלימת מאמצי שריון האויב שלאורך חופי הימים על-ידי הכוחות המוצבים שם (אוגדתו של ששון בצפון, וצנחניו של עוזי יאירי בדרום), ואם יתרחק האויב ממטריית הטילים נ"מ שלו גם על-ידי חיל-האוויר; בלימת המאמץ העי-קרי של האויב לעבר רפידיים על-ידי חלק מאוגדתו של ברן (בפיקוד סגנו דוביק) ועל-ידי אוגדותיהם של שרון וקלמן מגן, אגב הפעלת עתודותיהן המקומיות (כחטיבה בכל מקום);

20. קיים קושי בעניין זה בעיקר בתחום אחד: קביעת כמות הטנקים שהושמדו על-ידי כל אחד מכוחות-המשנה של צה"ל בקרב ה-14 באוקטובר. אך טבעי הדבר שכל כוח זקף לזכותו השמדה של מספר "סביר" של טנקים; אולם סה"כ הטנקים המושמדים על-ידי כלל הכוחות מורה שמידת ה"סבירות" מחייבת בדיקה...

והפעלת העתודה הפיקודית (היא אוגדתו של ברן) מן האגף, לחיסול שריון האויב.²¹ אם אמנם יצליח זה, למרות הכל, לפרוץ לעבר רפידיים. כל זאת — בסיוע חיל-האוויר, שעל פי החלטת הרמטכ"ל תוכנן להיכנס לפעולה ב-14 באוקטובר בעיקר בפיקוד הדרום.

משמעות תוכנית זו מבחינת יחסי כוחות בטנקים הייתה, שמול כ-1000 טנקים מצריים בשני גלים בני כ-500 טנקים כל אחד, יוצבו כ-750 טנקים ישראליים כדלקמן:

* בקו המגע לצרכי בלימה: שתי חטיבות ממוכנות של ששון, חטיבה משורינית בכוח דוביק, שתי חטיבות משוריניות של שרון ושתי חטיבות משוריניות של מגן — כמחצית מכמות הטנקים הכללית.

* בעתודה מקומית לצרכי התקפות נגד מקומיות: חטיבה משורינית בגזרתו של דוביק, חטיבה משורינית בגזרתו של שרון, וחטיבה ממוכנת וכגודל טנקים בגזרתו של קלמן — כרבע מכמות הטנקים הכללית.

* בעתודה פיקודית לצרכי התקפת נגד פיקודית: אוגדה מוקטנת בפיקודו של ברן.

אם נזכור כי הוטל על חיל-האוויר הישראלי להשתתף רוב רובו באופן פעיל בקרב, הרי שיחסי הכוחות היו טובים ביותר מגודת מבטו של המגן, מה גם שהפיקוד המצרי בנה מלכת-חילה תוכנית התקפה גרועה; במקום שכי"ז"ם ירכו זה את מאמצי, וייצור יתרון כוח מקומי — פרס את כוחותיו, ותקף לאורך כל גזרת התעלה. יתר-על-כן, הפיקוד המצרי לא ניצל אפילו את "הצלחתו" היחידה בגזרת אוגדתו של קלמן (כמתור-אר להלן) לפיתוח מאמץ עיקרי, ככל הנראה משום שלא הועיד מראש עתודה למקרה כזה.²² על אשר חוללו כ-450 הטנקים הישראליים הנותרים בגזרות השונות יעידו נתוני האבידות כדלקמן:²³

- א. בגזרתו של תא"ל ששון הושמדו כ-40 טנקים.
- ב. בגזרתו של תא"ל דוביק הושמדו כ-30 טנקים.
- ג. בגזרתו של האלוף שרון הושמדו כ-90 טנקים.
- ד. בגזרתו של האלוף מגן הושמדו כ-90 טנקים.

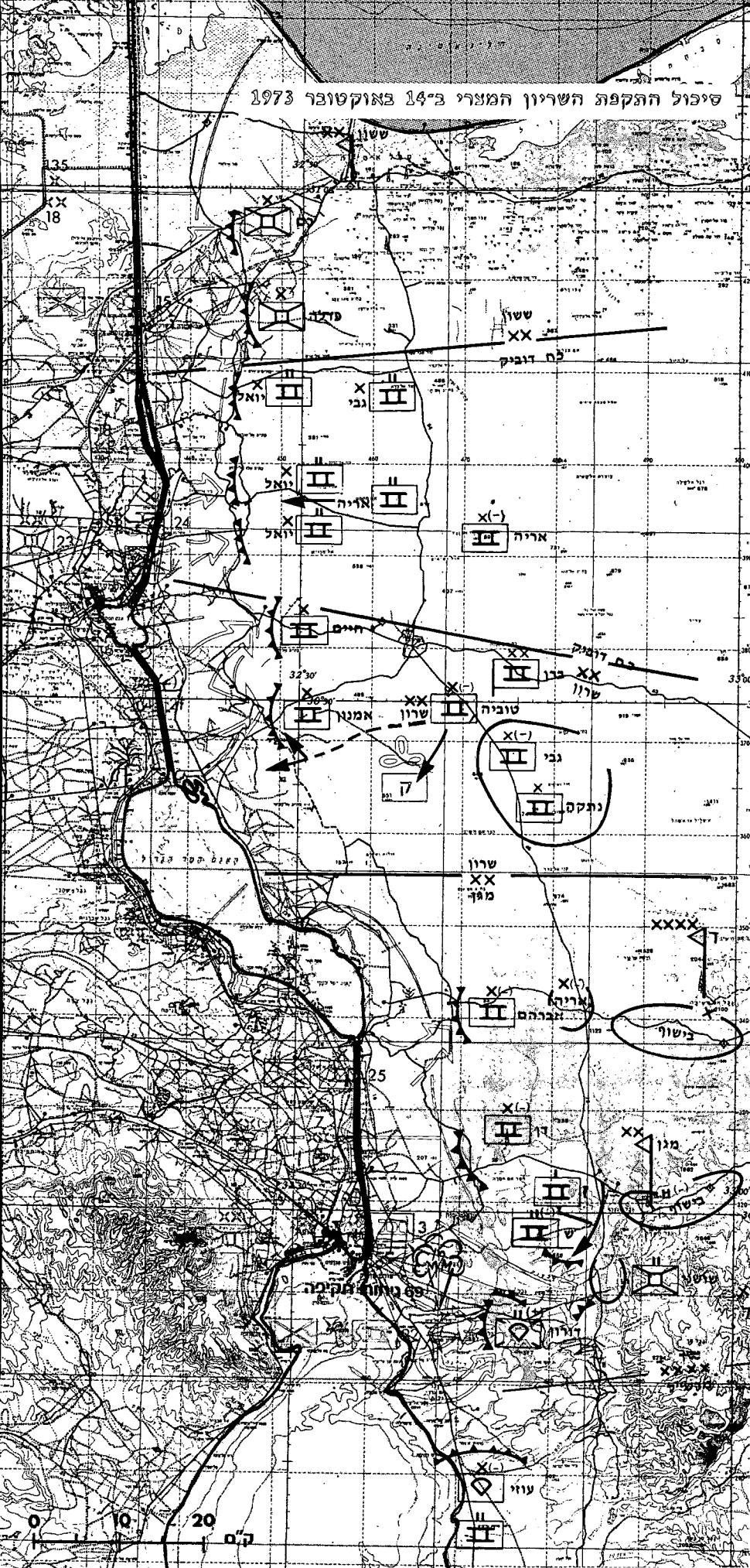
21. לצורך זה הוצאה אוגדתו של ברן (שתי חטיבות) לאחור, דרומה לטסה, כאשר את מקומה תפסה חטיבת טנקי השלל (טנקים רוסיים שנתפסו במלחמת "ששת הימים") של יואל, אשר הייתה נתונה לפיקודו של סגן מפקד האוגדה דוביק, ששלט גם בחטיבת העתודה-המקומית של אריה, אשר הוצבה מזרחה מחטיבת יואל.

22. היחיד מבין כותבי תולדות המלחמה במצרים, שהיה לו אומץ להודות שתוכנית מתקפה מצרית זו וביצועה היו גרועים הוא היכל. בספרו הוא אומר בעניין זה את הדברים הבאים: כמו התקפת הנגד הישראלית ב-8 באוקטובר, כן הונחתה אף ההתקפה המצרית ב-14 באוקטובר בארבעה ראשים, באותה שיטת "טיפטוף" ובאותו חוסר תיאום.

23. בהנחה שחלק מהטנקים המצריים "נפגעו" ולא הושמדו, ובהנחה שקיימת הגזמה טבעית בדיווח נראה כי סה"כ אבידות המצרים בטנ-קים ב-14 באוקטובר הגיע למעלה מ-200 לעומת אבדן של 25-20 טנקים לכוותנינו. (רק כ-15 מהם הושמדו ממש).

יש מקום להדגיש כי רוב הטנקים שנפגעו לכוותנינו היו בחטיבתו ה"טריה" של יואל שהיה זה לה יום הלחימה הראשון בקו החזית. ביום הלחימה השני השמידה החטיבה כחטיבת חי"ר מצרית מבלי שסבלה כל אבידות.

סיכול התקפת השריון המצרי ב־14 באוקטובר 1973

בגזרתו של תא"ל ששון נמצאו בקרהמגע שתי חטיבות ממוכנות מול דיביזיה חי"ר 18 המצרית וחטיבת טנקים עצמאית 15. ההתקפה המצרית בגזרה זו החלה בשעה 0630 בהפגזה ארטילרית על כוחותינו שבקור המגע ובהפצצת בלזזה על-ידי מטוסים. בעקבות זאת באה ההתקפה העיקרית של חטיבת טנקים 15, שבוזר עה בשני מאמצים — מאמץ נגד כל אחת מחטיבותינו. ההתקפה החלה בשעה 0845 וסוכלה בטווחים של כ־1000 מטרים מעמדותינו. 40 טנקי אויב הושמדו ולכוחותינו לא נגרמו אבידות.

בגזרתו של תא"ל דוביק נערכה בקרהמגע חטיבת יואל. היא החליפה את כוחות אוגדת ברן, שיצאו לאזור טסה, כדי לשמש שם כעתודה פיקודית. מזרחה לח' טיבת יואל נערכה חטיבת העתודה המקומית בפיקודו של אריה מאוגדתו של ברן. כמו בגזרתו של ששון גם כאן נפתחה ההתקפה המצרית בהפצצה ובהפגזה ארטילרית, אלא שחטיבת טנקים 24 וכוחות מדיביזיה 2 המצרית, שהפעילו טילים נ"ט, פתחו במתקפתם העיקרית כבר בשעה 0800. הלחץ על חטיבת יואל היה כבד, ודוביק שלח לעזרתה שני גדודי טנקים שבעזרתם נהדפה אומנם ההתקפה האויב בשעות הצהריים, אך לחטיבה המתוגברת של יואל אבדו כחיסור טנקים לעומת כ־30 שאבדו לאויב.

בגזרתו של האלוף שרון נערכו בקרהמגע שתי חטיבות טנקים ואחת כעתודה מקומית מאחור. זו האחרונה שיגרה ב־0630 כוח אשר ביחד עם יחידת הסיוור הפיקודית חיסל, ללא קושי את יחידת הקומנדו המצרית שהונחתה בליל 13–14 באוקטובר בסמוך לטסה. לעומת זאת הייתה מלאכתן של החטיבות הקדמיות קשה וממושכת יותר: הצפונית שבהן כלמה בטווחים שהגיעו עד ל־200 מטרים את התקפת חטיבת הטנקים 14 מדיביזיה משורינית 21 המצרית, ואילו הדרומית כלמה בטווחים רחוקים יותר את התקפת חטיבת הטנקים 11 מאותה דיביזיה — כל זאת בקרב שנמשך עד שעה 1700, ואשר בו איבדה דיביזיה 21 כ־90 טנקים, לעומת כחמישה טנקים שאבדו לכוחותינו.

בגזרתו של האלוף מגן היו ערוכות ארבע חטיבות (שתי חטיבות משוריניות, חטיבה ממוכנת, וחטיבת חי"ר) וכן גדוד נוסף של צנחנים מתוגבר בטנקים. לאור האפשרות שהאויב יפעיל כוחות מיוחדים לתפישת המעברים (בנוסף לכוחותיו המשוריניים), ערך האלוף מגן את כוחותיו במעין שלושה קווים על הצמתים של ציר הגידי, המיתלה ו"יורה" במפגש עם כביש החת"מ ועם כביש הרוחב, כמתואר להלן:

★ **בקו הקדמי:** חטיבת טנקים מוקטנת בצומת ציר הגידי עם ציר החת"מ; חטיבת טנקים מוקטנת בצומת ציר המיתלה עם ציר החת"מ; וגדוד צנחנים מוגבר בצומת ציר "יורה" עם ציר החת"מ.

★ **בקו העזרמי:** חטיבה ממוכנת מוקטנת בצומת ציר הגידי עם כביש הרוחב; גדוד מחטיבת הטנקים הצפונית וגדוד מהחטיבה הדרומית בצומת ציר המיתלה עם כביש הרוחב; וגדוד חרמ"ש (מהחטיבה הממור כנת) בצומת ציר "יורה" עם כביש הרוחב.

★ **במעברים:** חטיבת חי"ר.

לאור האמור מתברר שלא נלקחה בחשבון אפשרות, שהאויב ינוע בציר ואדי מבעוק, ולפיכך לא הוצב כוח להגנתו. דבר זה היה ידוע לאויב ועל כן תקף בגזרתו של האלוף מגן בדרך לא שגרתית.

חטיבת טנקים עצמאית 25 תקפה אמנם את חטיבת הטנקים המוקטנת, שהגנה על מבואותיו של ציר הגידי, אך באותה עת עקפה חטיבת טנקים 3 מדיביזיה 4 (שתוגברה בגדוד ממוכן) את עמדות חטיבת הטנקים המוקטנת, שהגנה על מבואות ציר המיתלה, ועשתה את דרכה דרך ואדי מבעוק, כאשר דרומה לה תקפה חטיבת הטנקים 22 מדיב' ממוכנת 6 את גדוד הצנחנים שהגן על ציר "יורה". בסיכומו של הקרב השמידו כוחותיו של האלוף מגן ומטוסי חיל האוויר (שהקדישו לכך כרבע מניחותיו בפיקוד הדרום באותו יום ויותר ממספר היחידות שביצע ב־14 באוקטובר בפיקוד הצפון) כ־90 טנקים.

והורה לראש הגשר. בסיכום החטיבה חזרה, לאחר שמילאה את משימתה שלא הייתה "כיבוש המעברים", שכן לו אכן הייתה זו המשימה היה פירוש הדבר הרחבת ראשי-הגשר ופיזור הכוחות...

לא היינו מביאים בהרחבה את דבריו של עלי אלצגיר אלמלא ה"מאפיין" שבהם: כוחות צה"ל ברחו וניהלו קרב מרחוק; הם לא נחלו אמנם תבוסה, אך הפסיקו את הקרב מחמת אבדיו-תיהם; המצרים לא נסוגו ביום ה-14 באוקטובר אלא למחרתו; הם ביצעו את המשימה, משום שהמשימה לא הייתה כלל לכ-בוש את המעברים — דבר העומד בסתירה לרעיון שלא להת-פרס יתר על המידה מעבר לראשי הגשר; בקרב היבשה הייתה ידם על העליונה, ואם סבלו "קצת" אבדות, היה זה כתוצאה טבעית מכך שהתרחקו מסוללות הטילים נ"מ, שאלמלא כן לא יכול היה חיל-האוויר הישראלי לפעול...

מה שמותר לעיתונאי אסור כמובן לאיש צבא המכבד את עצמו. אולם שר המלחמה איסמעיל (בראיון שהעניק למחבר הספר "מלחמת שש השעות"), לא נרתע כלל מלקבוע: "אנחנו ני-צחנו בקרב זה, וחרף אבדותינו הסבנו לאויב אבדות כבדות; אף התקדמנו כמה קילומטרים, ובכך הקלנו את הלחץ בחזית אחינו הסורים"...

אם אכן הקלה התקפת הצבא המצרי ב-14 באוקטובר את הלחץ בגזרה הסורית, כפי שקובע איסמעיל, מדוע לא התמיד בה, ומה טעם ראה להפסיק התקפה כה "מוצלחת" מקץ פחות מ-12 שעות?

שר המלחמה המצרי משיב על כך בראיון אותו העניק להיכל בשלהי מלחמת יום הכיפורים באמרו: "כשהרגשתי כי אילצנו את האויב למשוך חלק מכוחותיו היבשתיים הפועלים בחזית הסורית, ולהעתיק את המאמץ של חיל-האוויר שלו מאותה גזרה אל גזרתנו, העדפתי לחזור לראשי הגשר כדי לחזקם ולהפכם לסלע, עליו יתנפצו התקפות הנגד של האויב".

העובדה שאיסמעיל השתמש בביטוי "העדפתי לחזור לראשי הגשר" מצביעה למעשה על האמת הפשוטה: הוא לא רצה מלכתחילה לבצע את המתקפה, ועל כן צימצם את היקפה משנכפתה עליו על-ידי סאדאת. בכך גרם בין היתר לכישלונה, ולא נותר לו אלא להורות למבצעה ל"התקפל" לקונכייתם.

בעוד איסמעיל יכול היה לומר למשמיעיו "ראו הוזהרתי", לא יכלו לעשות זאת הרמטכ"ל שאולי וראש אגף המבצעים גמסי, שהרי הם תמכו בביצוע המתקפה. אין תימה, אפוא, ששניהם חיפשו "שעיר לעזאזל" לסיבת הכישלון, ומצאו אותו בדמות טילים נ"ט ש"גולדו" פתאום בידי היהודים.

בעניין זה מספר הרצוג בספרו (בהסתמך על דברי שבוים), ששאולי סיכם את קרב ה-14 באוקטובר באמרו, כי כשם שה-ישראלים סבלו את עיקר אבדותיהם בטנקים ב-6 באוקטובר מטילים נ"ט מצריים, כך סבלו המצרים את עיקר אבדותיהם בטנקים ב-14 באוקטובר מטילים נ"ט ישראלים. על כך מוסיף גמסי (בהרצאתו למפקדים שכבר הוזכרה), שהמדובר בטילים נ"ט אמריקניים. רוצה לומר: לא הישראלים הכריעו את הקרב אלא "המעורבות האמריקנית". לדבריו "במהלך הקרבות ב-14 באוקטובר סבלו הטנקים המצריים אבדות כבדות מנשק נ"ט ומטנקים שהופיעו פתאום ברשות האויב. התברר כי הנשק האמריקני הגיע ישירות לאל-עריש ולשדות התעופה בסיני..." גמסי מספר על ציוד אמריקני (כולל טנקים) שהתערב בקרב

טנק שרמן משופר בבלימת ההתקפה המצרית

חלק ניכר מהטנקים שהושמדו בגזרת האלוף מגן הושמדו ע"י חיל האוויר. המדובר בעיקר בהשמדת הטנקים של חטי-בה 3 מדיבזיה משוריינת 4 המצרית, וכן בהשמדת הטנקים של חטיבה 22 מדיבזיה ממוכנת 6 המצרית. שכן אלה חדרו לשטחנו עמוק יותר מכל כוח מצרי אחר, ובכך, תוך התרחקות מ"מטריית" סוללות הטילים נ"מ — נתנו הודמנות לחיל-האוויר לטפל בהם בנוסח מלחמת ששת-הימים.

על מעללי אחת החטיבות הללו (חטיבה 3) סיפר עלי אל צגיר בעיתון "אל נאצר" בדצמבר 1974, על דרך הדמיון המזרחי הנודעת, "סיפור גבורה" שאין לו שיעור. הוא סיפר כי החטיבה הצליחה להגיע לכביש הרחוב של התעלה מס' 3 מבלי שנת-גלתה, והתפאר שלמרות שהכוח התוקף צריך להיות פי-שלו-שה מהכוח המגן נסו אנשי הטנקים היהודיים מפני החטיבה שנתגלתה, והעדיפו קרב מרחוק. הקרב "מרחוק" נמשך, לדב-ריו, מספר שעות עד שלפתע בשעה 1500 השתתקו "שריוני האויב", מתוך רצון למנוע אבדות נוספות, על האבדות הכב-דות שכבר סבלו בקרב. רק למחרת בבוקר הגיעה תשדורת לחטיבה, ובה ברכה על לחימתה הנפלאה, בצד משימה חדשה: "להיערך שנית ליד ראש הגשר של הארמיה ה-3 לצורך השלמת השמדת האויב". החטיבה ביצעה את המוטל עליה, והניחה לישראלים להתקדם אחריה "לפי תכנון מדויק ומחושב". אולם לפתע הפכה החטיבה המצרית את פניה וכשיטת מארב היכתה בכוחות הישראליים מן האגפים.

לכוחות צה"ל לא הייתה ברירה אלא לחזור מזרחה ולהזעיק מטוסים, אשר גרמו, כמובן, אבדות לחטיבה, שכן זו פעלה מחוץ לטווח הטילים המצריים. אך דבר זה לא נמשך זמן רב, כיוון שהחטיבה משכה את המטוסים לתחום טווח הטילים,

קרבי ה-14 באוקטובר

בגזרת ואדי מבעוק

רס"צ דורון

ה-14 באוקטובר, בעוד שלמעשה נחת המטוס הראשון של הרכבת האמריקנית בשדה לוד לאחר סיומו של הקרב.²⁴ מפק-די העוצבות המצריות לא פיגרו אחריו בהפרחת בדותות. תוך שהם מלקקים את פצעייהם פירסמו אלה דיווחי-שקר, לפיהם כאילו כבשו את טסה ואת מעבר המיתלה. הדברים הגיעו לידי כך שרב אלוף בר-לב מצא לנכון לטלפן לגולדה מאיר ולומר לה (כמסופר בספרה "חיי"): "היה זה יום טוב. חזרנו להיות מה שאנו, והם חזרו להיות מה שהם". לדברי אבן בספרו "אוטוביוגרפיה", מיהרה גולדה להעביר את "בשורת בר-לב" לידיעתו. מכל מקום הוא קיבל מ ישראל בשעות לפני-הצהריים של ה-14 באוקטובר (שעון ניו-יורק) ידיעות מעודדות, הן על הדיפת התקפה מצרית, בה נטלו חלק שלוש דיביות, ואשר בה הושמדו 200 טנקים מצריים (מחצית הכוח התוקף) לעומת 15 טנקים ישראליים; והן על כך שהרכבת האווירית האמריקנית הרימה את מוראל הממשלה והרמטכ"ל. יתר על כן, אבן טוען כי הסיק מכך, ששוב אין עניין לישראל בהפסקת אש, ופעל בהתאם.

בהקשר זה מעיר אבן, שסאדאת, שגילה פיקחות רבה בשלבי ההכנה של המלחמה ופתיחתה, טעה טעות מרה בדחותו את ההצעה להסכים להפסקת-האש ב-13 באוקטובר. שכן אילו היה מקבל אותה, לא הייתה מתבצעת הצליחה, ואף מצבם של הסורים היה נוח יותר, כך שלאגדת נצחונם הצבאי של הערבים במלחמת יום הכיפורים היה יותר במה להיאחז. אולם יצר ההימור של סאדאת גבר עליו והוא הטיל את כל הכסף שהיה בכיסו לזכות בקופה פולה — והפסיד.

ישראל, שבערב שירד על ה-13 באוקטובר טרם ידעה אם אמנם יתמלאו הבטחותיהם של ניקסון וקסינג'ר על שיגור רכבת אווירית, והייתה מוכנה להסכים להפסקת אש, לא זו בלבד שהחלה לפרוק בלוד את מטענם של מטוסי התובלה הענקיים של ארה"ב, אלא אף זכתה בניצחון משמעותי בזירה המצרית, אחרי נצחונותיה החשובים בזירה הסורית. זאת ועוד, על רקע המצב שנוצר בשל טעותו של סאדאת, החליטה ממשלת ישראל שלא להסכים להפסקת אש בקווים הקיימים, אפילו תיוס אותה ממשלת ארה"ב. כן החליטה הממשלה, שצה"ל יצלת את התעלה כדי להגדיל את קלפי המיקוח של ישראל בעת המשא ומתן.

הביקורת שהשמיע אבן על החלטותיו של סאדאת, שגרמו בין היתר לכישלון ההתקפה המצרית ב-14 באוקטובר, לא הייתה נחלתו בלבד.²⁵

אף מצרים "נאמנים" העזו לשאול שאלות קשות בעניין זה. על דרך זו שאל העיתונאי מוסא צברי את גמסי בשלהי אוגוסט 1974 את השאלה האופיינית הבאה: "האם צודקים אלה האומרים, כי מבחינה צבאית לא היה צורך במתקפת ה-14 באוק-

טובר שהרי היא עלתה לנו באבידות כבדות; שטח התקדמותנו היה קטן, ולא עלה בקנה אחד עם האבידות שנגרמו לנו; והעיקר — היא נתנה לאויב את ההודמנות לבצע את הפריצה מערבה לתעלה..."

שאלה דומה שאל את סאדאת סלים אלעזי עורך "אלחודאת" בלא שזכה בתשובה. "שתיקתו" של סאדאת, או במלים אחרות מחיקת יום ה-14 באוקטובר מן ההיסטוריה בספר זכרון-נתי, מעוררת כמובן הרהורים ביחס למניעים שהדריכו אותו לעשות זאת: האם משום שהוא אחראי אישית ל"מחדל"? האם משום שביקש לחפות על אלה שלא מימשו החלטתו כראוי? או שמא מתוך רצון להסתיר את עצם הכישלון? בעניין זה מתב-קשת השוואה בין דרך התגובה הישראלית על כישלון התקפת שריון צה"ל ב-8 באוקטובר, לדרך התגובה של סאדאת בספר זכרונותיו על כישלון התקפת השריון המצרי ב-14 באוקטובר. בעוד שסאדאת מבכר לשתוק, מרבים אנו לדון ביום ה-8 באוקטובר 73 בו איבד צה"ל 50 טנקים, וממעטים לדון ביום ה-14 באוקטובר בו השמיד צה"ל 200 טנקים.

לכאורה יכול היה סאדאת לנהוג בדרך הישראלית ("דרך משה") ולהוכיח כי התנגד לביצוע מתקפת השריון בטרם עת, כי קיבל את דעת המומחים הצבאיים בהמשך, וכי נתאכזב מן הביצוע, ואף החליף את המפקד האחראי. אולם הוא בחר, כאמור, שלא לעורר ויכוח בין הפוגעים לנפגעים ולשתוק. ("דרך מוחמד").

הסיבה לכך אינה קשורה ככל הנראה, בהבדל שבין שתי הד-תות, אלא בהבדל המהותי שבין שתי ההתקפות. ניתן לומר כי התקפת ה-8 באוקטובר הייתה "מקדמת מדי ובמספר מאמ-צים קטן מדי" בעוד התקפת ה-14 באוקטובר הייתה "מאו-חרת מדי ובמספר מאמצים גדול מדי". אולם יותר מזאת חשוב לציין כי בעוד שאי-אפשר למחוק את יום ה-8 באוקטובר 1973 מן ההיסטוריה הישראלית, אפשר למחוק את יום ה-14 באוקטובר מן ההיסטוריה המצרית. שכן אילו הצליחה ההתקפה הישראלית הייתה נודעת לכך השפעה אסטרטגית מרחיקת לכת, מה שאין כן אילו הצליחה ההתקפה המצרית. מכאן שמה שלא יכלו להרשות לעצמם כותבי ההיסטוריה הישראליים יכול היה להרשות לעצמו סאדאת, היינו: להתעלם מהתקפה חשובה אך לא מכרעת, ולהשתחרר על ידי כך מהצורך להודות שביום ה-14 באוקטובר "נקם" צה"ל את נקמתו של אסף יגורי עשרת מונים, והעיקר — מן הצורך להצביע על תאשמיים בכך. עם זאת, בין אם יודה בכך סאדאת ובין אם לאו, אין כל ספק שאירועי ה-14 באוקטובר על כל הקשור בהם השפיעו עליו ביותר, והיו טריים בזכרונו, כאשר נשא את נאומו ב-16 באוקטובר בפני המושב המיוחד של מועצת העם המצרית. מכל מקום בנאום זה לא יכול היה סאדאת לדבר על הצבת הדגל המצרי בפתחי המעברים בסיני, אלא רק על הצבתו בצמוד לתעלה; הוא נאלץ לדבר על "אכזריות המלחמה ומ-חירה הכבד בדם ובמשאבים" והעיקר — הוא ידע שכאשר הוא מביע את נכונותו להשתתף בוועידת שלום בינלאומית, ואף להשפיע על מנהיגים ערביים אחרים להשתתף בה, יש לו סיבה טובה מאוד לדבר. כך מכל מקום יש להבין את דבריו: "עקבתי אחרי הידיעות על נצחוננו בענוה, שכן אני יודע מלחמה מהי".

24. בספרו "עשור ההכרעות" מביא פרופ' קוונדט נתונים שפורסמו על הרכבת האווירית האמריקנית. הוא קובע שבתקופה שבין ה-14 באוקטובר ל-25 בו (תום המלחמה) הביאה הרכבת כ-11 אלף טונות אספקה. בתוכם רק ארבעה טנקים מכלל פחות מ-20 שהוטסו עד לסיום הפעלת הרכבת ב-15 בנובמבר.

25. קסינג'ר, לדוגמה, כינה אותה "טעות שבהערכה", בתדריך רשמי שנתן לעיתונאים.

סוללת חת"מ בינונית וסוללת מרגמות כבדות בציר "יורה", וכן סוללת מרגמות כבדות בציר "בהלה".

סד"פ האוי"ב התוקף ומגמותיו

אוגדת קלמן הותקפה ב-14 באוקטובר בשלושה מאמצים שיצאו מגזרת ארמיה 3 המצרית. בצפון תקפה חטיבת טנקים 25 שהיו לה טנקים T-62 עם כוחות חי"ר מדיביזיה 7. מטרתו של כוח זה הייתה להשתלט על פתחו של מעבר הג'די. הכוח נבלם ע"י אברהם באיזור "סנטימנט" — "מצווה". בדרום תקפו המצרים בשני מאמצים, שמגמתם הייתה להשתלט על פתחו המערבי של ציר המיתלה. המאמץ העיקרי בדרום היה מורכב מחטיבת טנקים 3 מדיביזיה 4 ועוד כגדוד חי"ר מחטיבה ממו-כנת 113 מדיביזיה 6. כוח זה כולו צריך היה לחדור בציר ואדי מבעוק עד לציר הרוחב ומשם לעלות צפונה לפתחת המיתלה. בפועל הגיע הכוח עד ציר הרוחב, כאשר הכוחות הראשונים של החוד והסיוור המצרי נבלמו במרחק של כקילומטר מציר הרוחב, ואילו הגוף העיקרי של כוח זה נבלם ממערב לציר הרוחב בעומק של כ-2 עד 5 ק"מ ממנו בתוך ואדי מבעוק. מאמץ משני הופעל דרומית לוואדי מבעוק על ציר "יורה". כוח זה כלל את חטיבת טנקים מוקטנת 22 ועוד כוחות חי"ר מחטיבה ממוכנת 1. כוחות אלה תקפו מכיוון עיון מוסא. מטרתו של כוח זה הייתה כפי הנראה לאבטח את המאמץ העיקרי שחדר בואדי מבעוק על ידי תפיסת השטחים השולטים מדרום לוואדי. לאחר שהגיע לכביש הרוחב צריך היה הכוח לנוע צפונה ולתפוס את פיתחת המיתלה. סביר שכוח זה היה משאיר כוחות חסימה לכיוון דרום. הכוח נבלם ברובו בצומת "נווה" — "יורה" וחלק קטן ממנו נבלם דרומית לצומת באיזור ציר "זאבה". חטיבת טנקים 3 שפרצה בואדי מבעוק נכנסה בסד"כ מלא עם כ-94 טנקים וגדוד תותחים 122 מ"מ קצר. בחוד נע כוח סיור על גבי ב.ט.ר. ומאחוריו נעו הטנקים בטור ארוך כש-מאחוריהם כוחות חי"ר על גבי ב.ט.ר. טילי סאגר על ב.ר.ד.מ. ומשאיות עם חי"ר נוסף, כאשר גדוד ה-122 נגרר על ידי משאיות בסוף הטור. חטיבת טנקים 22 שתקפה בציר "יורה" נכנסה בסד"כ מוקטן עם כ-50 טנקים כאשר חי"ר על גבי משאיות וב.ט.ר. השתלב בסוף הטור ובחוד בין הטנקים. בשלב מסוים שלח כוח זה כחוד, כוח מתוכנן דרומה לציר "יורה" בציר "זאבה" כנראה על מנת לאבטח את האגף מדרום. הכוח כלל כגדוד טנקים מוקטן (15 טנקים) ופלוגת חי"ר מוגברת (כ-100 חיילים) עם ב.ט.ר. ובר.ד.מ. מגמת כוח זה הייתה גם כן לתקוף את כוחות צה"ל שעל ציר "יורה" מאחור. הכוחות, שנעו בציר "יורה", הסתייעו בארטילריה נגרת 122 מ"מ קצר שנעה בסוף הכוח. הכוח שתקף בציר "יורה" נע, בניגוד לכוח בואדי מבעוק, בפריסה תוך תפיסת שטחים שולטים בחזית, אולי מכיוון שמבנה השטח היה נוח ורחב יותר. בסך הכל כלל הכוח המצרי שתקף בציר "יורה" — ואדי מבעוק כ-140 טנקים וכחטיבת חי"ר מוגברת בסיוע של ארטילריה נגרת ועוד ארטילריה של דיביזיה 19 מאיזור עיון מוסא — "פורטל", ומטרתו הייתה לתפוס את מעבר המיתלה.

מקום התקיפה וכיוונה הפתיעו את אוגדת קלמן. גבול הגזרות בין חטיבת דן לגדוד חי"ר דורון נמצא צפונית לוואדי מבעוק, ולכל ארכו לא היה שום כוח משמעותי. בציר "יורה" עצמו נמצא הכוח האוגדתי הקטן ביותר מכל כוחות האוגדה שנמצאו

בפרוץ מלחמת יום הכיפורים היתה אוגדת אלברט אחראית על כל מרחב סיני. כ-24 שעות לאחר פרוץ המלחמה צומצמה גזרת האוגדה וכוחותיה נשארו באותו תא שטח שבו נלחמו עד שצלחו את תעלת סואץ ב-18 באוקטובר. ב-24 השעות הראשונות למלחמה הייתה האוגדה הכוח העיקרי, שבלם ונשחך ובפרק זמן זה נפגעו או הושמדו כשני שלישים ממספר הטנקים שלה. ב-7 באוקטובר נקבעו לאוגדה גבולות גזרה מוגדרים: בצפון עבר גבול הגזרה צפונית לציר הג'די, ובדרום נקבע גבול הגזרה דרומית לציר "יורה" בקו ראס-מאסלה — "עיובוך" 69. מצפון לאוגדה פעלה אוגדת אריק ואילו מדרום לה נמצא פיקוד מרש"ל. ב-9 באוקטובר תקפו המצרים לאורך כל החזית עם כוחות שריון וחי"ר במטרה להרחיב את ראש הגשר. בשלושת הימים שלאחר מכן התנהלו קרבות סטטיים בהם העבירו המצרים כוחות שריון לגדה המזרחית והתכוננו לביצוע שלב ג' של תוכניתם. חפ"ק האוגדה היה ממוקם מתחילת המלחמה בקדמת ציר המיתלה.

בשעות הצהריים המוקדמות של ה-13 באוקטובר נהרג מפקד האוגדה, האלוף אלברט מנדלר ז"ל, בעת סיור בצפון גזרת האוגדה בציר הג'די-איזור "מצווה", בגזרת חטיבת אברהם. בשעות הערב של אותו יום הוזעק האלוף קלמן מגן לחפ"ק האוגדה, שהיה ממוקם במיתלה וקיבל את הפיקוד על האוגדה. פחות מ-12 שעות לאחר קבלת הפיקוד מצא האלוף קלמן מגן את עצמו מול המתקפה המצרית המשוריינת הגדולה ביותר מאז פרוץ המלחמה.

הכוחות בדרום גזרת האוגדה שלא קיבלו התראה על התכנית המצרית לביצוע מתקפה, הופתעו מהעיתוי ומהמסה התוקפת.

סד"פ אוגדת קלמן ב-14 באוקטובר, פריסתה

ומשימות פרוחיותיה

ב-14 באוקטובר כללה האוגדה את הכוחות הבאים:

חטיבת אברהם מוקטנת — עם כ-50 טנקים, החזיקה באיזור ציר הג'די-ציר החת"מ ובלמה בגזרתה (ציר "מצווה" — "סנטימנט").

חטיבת אריה מוקטנת — שכללה גדוד בן 30 טנקי שרמן וגדוד חרמ"ש, החזיקה באיזור צומת הג'די-כביש הרוחב. כוח בישוף — כלל כשני גדודי חי"ר, שהיו ממוקמים במעברי הג'די והמיתלה.

חטיבת דן — כללה כ-62 טנקים והחזיקה באיזור ציר המיתלה — ציר החת"מ ("עטיפה" — "נווה"). החטיבה נהגה להחזיק שני גדודים לפני גודד מאחור (גדוד ש' — בן 21 טנקים) באיזור ציר המיתלה-ציר הרוחב.

גדוד שושני — מחטיבת אריה, גדוד חרמ"ש, נערך באיזור "עכברוש" במפגש ציר הרוחב עם ואדי מבעוק.

גדוד דורון — מחטיבת עוזי, גדוד צנחנים, כשתחת פיקודו עוד שבעה טנקים, נערך בצומת "יורה" — "נווה" (מפגש ציר הרוחב עם הציר המוביל לעיון מוסא).

אגד ארטילרי — בפיקודו של אל"מ יעקב היה פרוס במיתלה ודרומה כדלהלן: גדוד חת"מ בינוני וגדוד כבד, בציר המיתלה.

המאמר מתבסס על עבודת חניך במכללה הביטורעית לפיקוד ומטה. הכותב היה מ"פ ג' בגדוד הצנחנים של דורון.

בקו הראשון: חי"ר עם סד"כ הטנקים הקטן ביותר שהחזיקה האוגדה בחזית — שבעה טנקים. המצרים בחרו ללא ספק את הנקודה החלשה ביותר בגזרת אוגדת קלמן מבחינת יחסי כוחות ותקפו במאמץ הגדול ביותר מבחינתם בהשוואה לשאר הכוחות שתקפו ב-14 באוקטובר לאורך כל הגזרה. יחסי הכוחות בין האויב לכוחותינו (חטיבת דן וגדוד דורון) היו כ-2 ל-1 לטובת האויב. בפועל השתתפה חטיבת דן בקרב רק עם גדוד אחד, שמנה 22 טנקים ואם נוסיף לכך את כוחות גדוד דורון הרי שלאויב היו כ-140 טנקים ואילו לכוחותינו בגזרת הלחימה רק 29 טנקים כך שכוחם של המצרים בגזרה זאת היה גדול מכוחנו פי 4.6 בשריון ופי ארבעה לערך בכוחות חי"ר. במשך כל הקרב העריכה האוגדה שהמתקפה הרצינית עדיין לא באה והיא צפויה להגיע מהחזית בציר המיתלה ומשום כך רותקו שני הגדודים של חטיבת דן עם חפ"ק החטיבה לגזרתם באיזור "ספורטאי".

בלימת הפוזות בואדי מבעוק

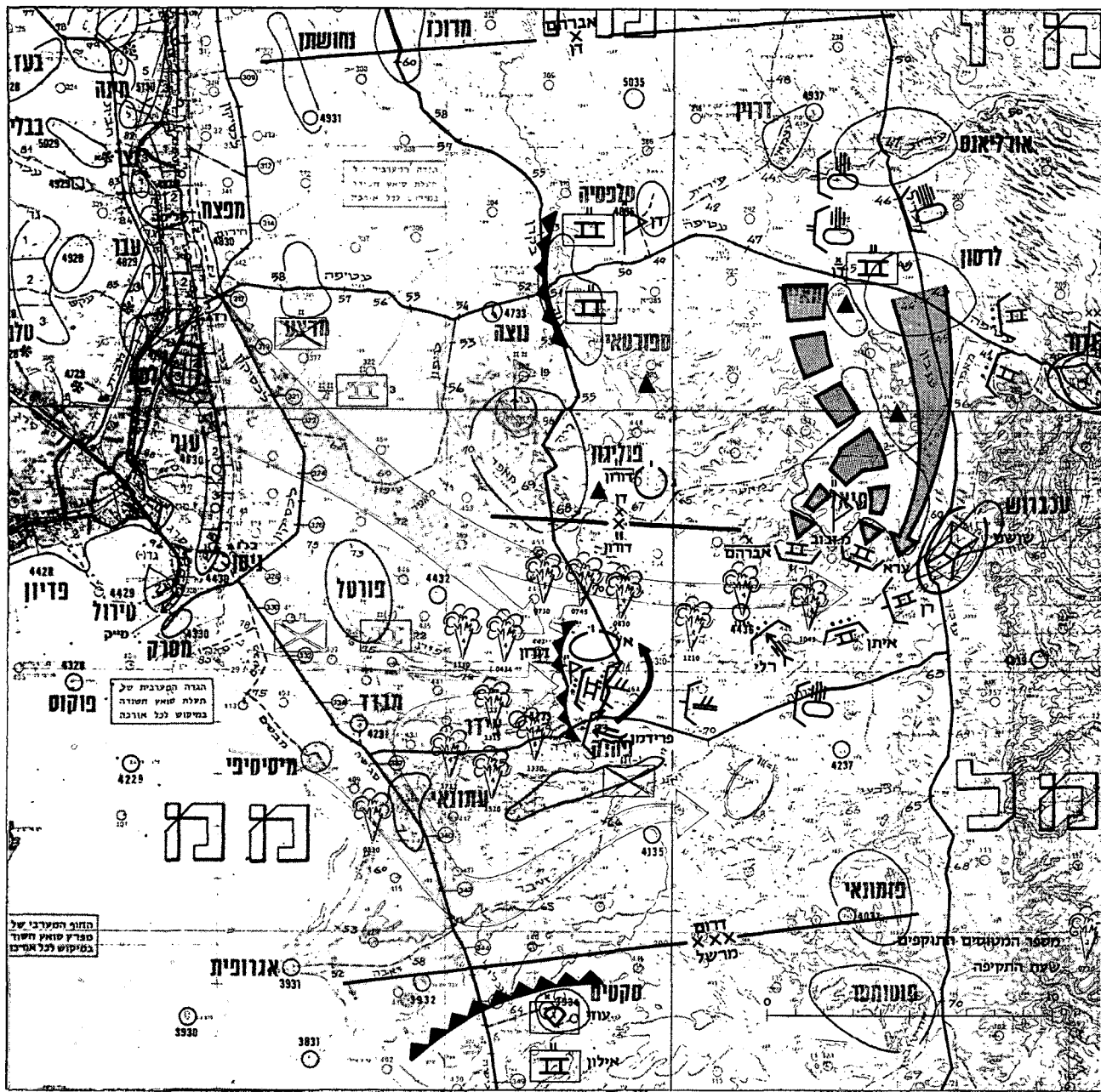
הקרב בואדי מבעוק החל למעשה בדיווחי התצפיות. מערך התצפיות בגזרה הופעל ונפרס על פי תכניתו של רס"נ עמיחי ז"ל, קמ"נ חטיבת דן. המערך כלל תצפיות ארוכות טווח וכן ארבע תצפיות מפלוגת הסיוור החטיבתית. התצפית הקדמית ביותר נמצאה כ-5 ק"מ מזרחית לקרת אל-מורה, ששימשה כמוצב הפיקוד של דיביזיה 19 המצרית. שלוש תצפיות נוספות נמצאו לאורך כביש הרוחב, ורק הדרומית ביותר מביניהן נמצאה ממזרח לכביש הרוחב כקילומטר אחד דרומית לבואדי רחה. תצפית זאת היא שנתנה את עיקר האינפורמציה לחטיבת דן. גבול הגזרות בין גדוד דורון לחטיבת דן היה ציר "מאפר". זהו ציר עפר שנמצא כ-3—4 ק"מ צפונית לבואדי מבעוק. גדוד דורון מיקם תצפית באיזור "מאפר" 67 דרומית מזרחית לקרת אל-מורה ו-3 ק"מ מציד התח"מ. תצפית זאת אוישה ע"י פלוגה ג' מוקטנת מגדוד דורון בפיקוד המ"פ, והיא הייתה למעשה התצפית הקדמית ביותר של כוחות צה"ל בגזרת ואדי מבעוק.

גדוד דורון נמצא בצומת "נווה"—"יורה" עם עיקר הכוחות אולם הוא איבטח את אגפו הצפוני על-ידי פלוגה א' מגדוד חי"ר איציק שהייתה תחת פיקודו של גדוד דורון. פלוגה זאת נמצאה על הדיונות ממערב לציר "נווה" 71 ובמרחק של כ-300 מטרים מהכביש. כוח זה שימש גם כתצפית לכיוון צפון, מערב וצפון מערב. חטיבת דן החלה לקבל דיווחים מתצפיותיה החל משעה 0630 לערך. התצפית שנמצאה בנ"ג 379 דיווחה על כוחות טנקים ועל ענני אבק לכיוון ציר "מאפר"—ואדי מבעוק. בין השעות 0630—0700 דיווחו התצפיות של דורון על כוחות בסדר גודל של חטיבת טנקים, הנעים מכיוון צפון מערב לעבר ואדי מבעוק. הפלוגה מגדוד איציק שישבה ב"נווה" 71, דיווחה כי טנקים עולים עליה וביקשה רשות נסיגה. אותם טנקים שעלו על הכוח (כעשרה במספרם) צריכים היו כנראה להיות אבטחת אגף צמודה מדרום לבואדי מבעוק על-ידי תפיסת השטחים השולטים מדרום לבואדי ותנועה לארכם. בשלב זה, כלומר בין השעות 0700—0730 התקבלו כמה החלטות על-ידי מפקדי הכוחות העיקריים בגזרה. אל"מ דן מפקד החטיבה נתן פקודה ל-ש' המג"ד, לשלוח פלוגת טנקים על ציר "עיובון" (ציר הרוחב) ל"עיובון" 62 —

מפגש ואדי מבעוק עם כביש הרוחב. בשעה 0730 לערך יצאה פלוגה שמנתה שמונה טנקים לעבר "עיובון" 62. מג"ד הצג" חנים דורון החליט לשלוח מחלקת טנקים וכיתת תול"ר לבואדי מבעוק, וסמוך לשעה 0715 יצאו מצומת "נווה"—"יורה" מחלקת בת שלושה טנקים בפיקודו של סג"מ איתן וכיתת תול"ר עם שני כלים בפיקוד סגן רלי ונעו לכיוון אדום 4436. כעשר דקות לאחר שהפלוגה מגדוד ש' התחילה לנוע, התקבלה בחפ"ק חטיבת דן הוראה מהאוגדה לעצור את הכוח. ש' המג"ד, הורה לפלוגה בקשר לעצור ולתפוס עמדות לכיוון ציר "מאפר". מפקד הפלוגה קיבל את הפקודה כאשר נמצא ב"עיובון" 68. הוא נכנס מערבה לכיוון "מאפר" ולא זיהה את כוח האויב. בשלב זה החלו דיווחי התצפיות של חטיבת דן להתרעע ולהזדקק, וכנראה משום כך הורה מפקד החטיבה ל-ש' המג"ד, לרדת דרומה לכיוון ואדי מבעוק עם שאר הגדוד.

בעוד פלוגתו של רם נעה מעמדותיה על ציר "מאפר" וממשיכה בתנועה דרומה, החל המג"ד, ש' לנוע עם שאר הגדוד שמנה 13 טנקים מכיוון "מאייד" דרך "יחיאאל" על ציר עפר המקביל לציר הרוחב ומרוחק ממנו כ-3 ק"מ מערבה. ש' המג"ד בחר בנתיב, שבו אפשרויות הפריסה היו טובות מאלה שבציר "עיובון" (ציר הרוחב) ודרכו אפשר היה לתפוס את השטחים השולטים מצפון לבואדי מבעוק. הכוחות הראשונים שהגיעו למגע אש עם הכוח המצרי, שנע לבואדי מבעוק, היו גדוד חרמ"ש, בפיקודו של שושני שהיה ערוך באיזור "עכב" רוש", מחלקת הטנקים של איתן וכיתת התול"ר מגדוד דורון שהגיעו מהאגף הדרומי. כוחות אלה יצרו מגע עם האויב בשעה 0815 לערך. פלוגת הטנקים בפיקודו של רם הגיעה ל"עיובון" 62 בשעה 0830 לערך ותפסה עמדות בצמוד לערוץ של ואדי מבעוק, כך שראשוני הכוחות המצריים, שהופיעו מתוך ואדי מבעוק, נתקלו באנשי פלוגתו של רם דקות ספורות בלבד לאחר שגננסו לעמדות. על פי עדות המ"פ פגעה הפלוגה בכ-10 טנקים וב-15—18 משאיות.

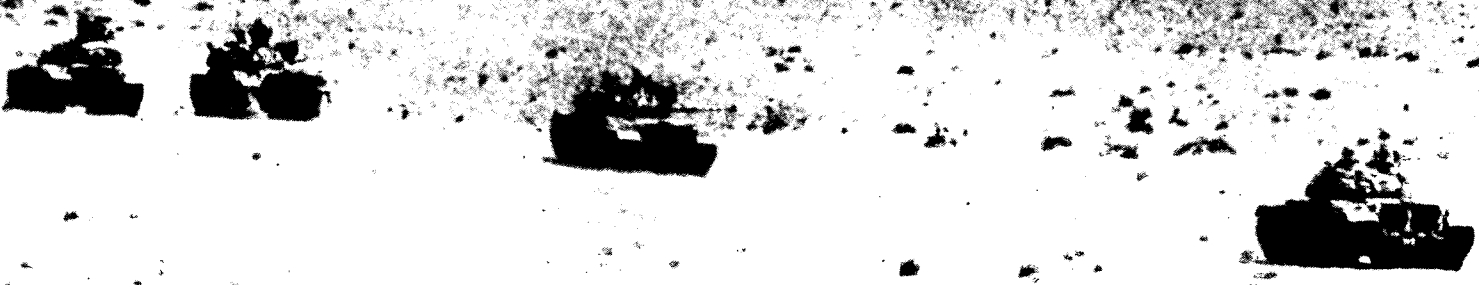
גדוד החרמ"ש בפיקודו של שושני, שנמצא ב"עכברוש", יצר מגע אש עם החוד של הכוח המצרי כפי הנראה דקות ספורות לפני שפלוגתו של רם תפסה עמדות. גדוד שושני ירה בתותחי 20 מ"מ, מק"כים ומקל"פים והפעיל את הסיוע הארטילרי מהאוגדה. לפי דיווחי המג"ד נעו המצרים בשתי שדירות של טנ-קים: בחזית נע חי"ר על-גבי גמ"שים ב.ט.ר. ובזנב מאחורי כל יו"ר טנקים נעה סוללת ארטילריה 122 מ"מ קצר גנררת. עם יצירת מגע אש עם גדוד שושני נעצר החוד של הכוח המצרי וסוללות הארטילריה שבזנבו התפרסו והחלו לטווח על כוחות צה"ל שישבו באיזור "עכברוש". לפי דיווחיהם של ש' ושל שושני, מפקדי הגדודים, מסתבר שפלוגת הטנקים מגדוד ש' תפסה עמדות בזמן שהחוד המצרי נעצר, כשנתקל בגדוד שושני. מחלקת הטנקים של איתן שבאה מגדוד דורון הת-ייצבה כאמור באיזור סגול 181 מעט קודם לכן והחלה משמידה טנקים מצריים מהאגף הדרומי. המחלקה נשארה באיזור זה עד שעה 1000 לערך והשמידה כעשרה טנקים. לאחר מכן חזרה שוב לצומת "נווה"—"יורה" על מנת לסייע לגדוד דורון, שהותקף מהחזית מכיוון ציר "יורה" החל משעה 0730 לערך. כיתת התול"ר בפיקוד רלי תפסה עמדות באיזור אדום 4436, וירתה על דרגים ומשאיות שגררו תותחים 122 מ"מ.

של הסריקה בואדי קיבל "משנה זבוב" פקודה לנוע לצומת "יורה"—"נווה" כדי לתגבר את גדוד דורון שנמצא באותו זמן מותקף בגל שני מכיוון ציר "יורה". מייק, המ"פ, יצא לכיוון צומת "יורה"—"נווה" עם טנק נוסף והשאיר שני טנקים שלו בפיקוד מ"מ 1, סגן ניצן, להמשך סריקה בואדי בפיקוד גדוד ש'. מפקדת האוגדה סיעה גם היא ושלחה מטוס קל על מנת לטווח ארטילריה באיזור הקרב. המטוס טס לאורך כביש הרחב באיזור פיתחת ואדי מבעוק אולם הטיוח סיכן את כוחותינו ומשום כך הופסק כנראה לפי דרישת ש', המג"ד.

הקרב העיקרי לעצירת הכוח המצרי בואדי מבעוק התבצע למעשה בין השעות 0900 ל-1200 בצהריים והשתתפו בו כל הכוחות שנמגו עד כה. תיל האוויר השתתף בקרב זה בשלוש תקיפות עיקריות שכל אחת מהן נערכה על-ידי רביעיית מטו-

הכיתה פגעה בכחמש מטרות, גמרה את התחמשת, ובגמר הירי חזרה לאיזור צומת "נווה"—"וורה". גדוד ש' בהרכב של פל' ב, בת שמונה טנקים, וכוח מחטיבת אברהם שנקרא "משנה זבוב" ובו ארבעה טנקים בפיקודו של סגן מייק, שעבר תחת פיקודו של גדוד ש' מאז ה-11 באוקטובר, ועוד טנק מג"ד — בסה"כ 13 טנקים — תפס את השטח השולט שמצפון לואדי מבעוק ומ' דרום ל"חיאל" בשעה 0900 לערך. כוח זה ניהל מגע אש עם הכוח המצרי עד שעה 1200 לערך ופגע בכ-20 מטרות (טנ-קים ומשאיות). מרגע הגעתו של גד' ש' פעלה פלוגת רם במס-גרתו. בשעה 1100 לערך ירד הכוח של "משנה זבוב" בפיקודו של מייק וביצע סריקה בתוך הוואדי. כוח זה השמיד שני טנקים T-62 ממווחים קצרים של כ-70 מטרים ושלושה טנקים נוספים בטווחים של כ-600—700 מטרים. בשלב זה

בפיקודו של קצין בדרגת רב-סרן במרחק של כ-1200 מטרים מ"עכברו". הכוח הסורק הישיר רימונים לטנקים הנטושים על מנת למנוע שימוש חוזר בהם. לסיכום: לואדי מבעוק נכנסו ב-14 באוקטובר חטיבת טנקים 3 מדיביזיה 4 ועוד כגדוד חי"ר. מול סד"כ של כ-94 טנקים ניצבו כוחותינו עם 24 טנקים וכיתת תול"ר ועם סיוע של מטוסי חיל האוויר וארטילריה. לאויב הייתה עדיפות מספרית ביחס של 4 ל-1 בטנקים ואף עדיפות בכוחות חי"ר, אך הוא סבל מנחיתות אווירית ומיכולת גמוכה בהפעלת כוחות בקרב תנועה. לכוחותינו שנלחמו בואדי מבעוק לא היו כל אבדות. לגדוד דורון שלחם בצומת "נווה"-"יורה" היו מספר נפגעים.

לחימת הפוחות בציר "יורה" ובציר "זאבה" * גדוד דורון היה אחראי לגזרה הדרומית של אוגדת קלמן. גבול הגזרה הצפוני שלו עם חטיבת דן היה ציר "מאפר" וגבול הגזרה הדרומי שלו עם מרש"ל היה הדיונות שמדרום לציר "זאבה". הגדוד הגיע לגזרה זו ב-10 באוקטובר. עד אותו יום החזיקה בציר "יורה" פלוגה בת תשעה טנקים. ב-10 באוקטובר ביצעה פלוגה זאת תקיפה על איזור "צידר" בה נפגעו ששה טנקים.

משנכנס גדוד דורון לציר "יורה" הוא מצא עליו באיזור "יורה" 70 את מ"מ הטנקים סג"מ איתן, שתחת פיקודו היו שלושה טנקים. הגדוד החל להתקדם בוהירות בחיפוי ארטילריה לפנים כשהוא מאבטח את שלושת הטנקים, וכך הגיע לצומת "נווה"-"יורה". בערב ה-10 באוקטובר תוגבר גדוד דורון בעוד ארבעה טנקים מחטיבת דן. הגדוד נאחז בצומת "נווה"-"יורה" ובמשך שלושה ימים, מה-11 באוקטובר עד ל-13 בו, ניהל קרבות סטאטיים מול הכוחות המצריים. משימת הגדוד כפי שהוגדרה על-ידי האלוף אלברט מנדלר ז"ל הייתה להי-אחו בצומת ולמנוע חדירת אויב בגזרה. הגדוד לא התארגן להגנה סטאטית בצומת אלא פרס את הכוחות עם מינימום חיילים בחזית, ועם תצפיות באגפים. בבוקר ה-14 באוקטובר היה הגדוד פרוס כדלהלן: בצפון הגזרה, כ-7 ק"מ מצומת "נווה"-"יורה" בקרבת "מאפר" 67 התמקמה תצפית "אוישה" ע"י פלוגה ג'. מטרתה הייתה לאבטח את האגף הצפוני של הגדוד לצפות למרחבי התעלה ולטווח אויב אפשרי. כ-2 ק"מ צפונית לצומת "יורה"-"נווה" וכ-100 מטרים מערבית ל"יורה" 71 יושבה פלוגה מגדוד איציק, שתפקידה היה לאבטח את צומת "נווה"-"יורה" ע"י ישיבה פיזית על הדיונות ששול-

סים. הראשונה בשעה 1045, השניה ב-1145 והשלישית ב-1210. בכל תקיפה כזאת דיווח חיל האוויר על פגיעות בריכוזי רק"מ, טנקים ומשאיות, ועל פגיעות בואדי מבעוק באיזור אדום 4436 ומדרום מערב לו. חיל האוויר השתתף גם בתחילת הקרב בואדי מבעוק כאשר ראשוני הכוחות המצריים חצו את ציר "נווה" מזרחה. תקיפה ראשונה בוצעה בשעה 0730 על ידי שלושה מטוסים באיזור "נווה" 70. תקיפה שניה נערכה בשעה 0745 על ציר "נווה" כקילומטר דרומית ל"נווה" 70 עם ארבעה מטוסים ובשעה 0830 בוצעה תקיפה שלישית על-ידי ארבעה מטוסים, על השטחים השולטים מדרום לואדי מבעוק כקילומטר מזרחית ל"נווה" 71. גם בשלוש התקיפות הללו דיווחו הטייסים על פגיעות בריכוזי רק"מ, טנקים ומשאיות, שהיו בתנועה לכיוון ציר המיתלה. בסה"כ ביצע חיל האוויר כשש תקיפות בגזרת ואדי מבעוק. שלוש תקיפות של 11 מטוסים עוד לפני שהחל הקרב העיקרי בין השעות 0730 ל-0830, ושלוש נוספות של 12 מטוסים בין השעות 1045 ל-1210 שסייעו לקרב העיקרי של גדוד ש', גדוד שושני והכו-חות מגדוד דורון.

התצפית, שהייתה ממוקמת ב"מאפר" 67, טיווחה ארטילריה במשך כל היום על ריכוזי כוחות מצריים נסוגים. לפי דיווחי תצפית זו החלה נסיגה מצרית כבר בשעה 1100 לערך, כאשר הכוחות המצריים נעים עם טנקים, נגמ"שים, משאיות וג'יפים בציר ואדי מבעוק ללא כל סדר לכיוון תעלת סואץ. בשלב זה שבו אנשי התצפית שבעה טנקיסטים מצריים, ביניהם קצין אחד.

גדוד ש' עזב את זירת הוואדי סמוך לשעה 1200 ונע דרומה לאיזור "חניבעל"-"זאבה" על מנת לחסום כוחות אויב שאגפו את גדוד דורון מדרום. הגדוד שהה באיזור שמדרום לאדום 4237 עד שעה 1500 ואז חזר לחניון לילה בצומת "עטיפה"-"עזובון" (ציר המיתלה-כביש הרוחב). הפלוגה של רם יצאה מעמדותיה שבואדי מבעוק רק בשעה 1300 לערך ונעה לסגול 182 מדרום לציר "יורה" 65 במטרה לחסום כוחות אויב אוג-פים מציר "זאבה". הכוח נשאר בעמדותיו עד שעה 1600 לערך וחזר לחניון הגדודי ב"עטיפה"-"עזובון". גדוד ש' לא נתקל אחר הצהריים בכוחות אויב, שאגפו את גדוד דורון מדרום, אם כי היו כאלה, ודווקא המחלקה של איתן השמידה כ-15 טנקים בציר "זאבה" באותו אחר הצהריים. יש לזכור כי במשך כל הקרב בואדי מבעוק חזרו הטנקים לסירוגין ל-"עזובון" 60 במטרה לתחמש ולתדלק. גדוד שושני יצא לסרוק את ואדי מבעוק בשעה 1500 לערך ובמהלך הסריקה ספר יותר מ-50 טנקים נטושים, שרק חלקם היו פגועים ורובם חד-שים לגמרי. במהלך הסריקה שבה הגדוד אנשי צוות מצריים

* על משימות הגדוד - ראה "מערכות" 240, עמ' 39-40.

טות עליו מאיזור זה, וכמו כן להוות תצפית בגזרתו לכיוון צפון, מערב וצפון מערב. בצומת "נווה"—"יורה" ישבה מפעל דת הגדוד עם הפלוגה המסייעת וכוח שמנה שבעה טנקים בפי קודו של סג"מ איתן. לפלוגה המסייעת הייתה מחלקת תול"ר בת חמישה ג'יפים שאיבטחה בדרך כלל את אגפי הגדוד; מחלקת המרגמות בת ארבעה קנים 81 מ"מ (עם לוח ירי אחד) ישבה כ-100 מטרים מזרחית לצומת "נווה"—"יורה" מאחורי דיונה. מחלקת החבלה שתפקדה כמחלקת חי"ר ישבה על דיונה באיזור הצומת כשהתחל"מים הוחזקו מאחור.

סוללת 120 מ"מ, שסייעה לגדוד הייתה פרוסה באיזור "יורה" 70 כ"ק 8 מ"מ מזרחית לצומת "נווה"—"יורה". הכוחות הנוספים שהיו תחת פיקוד הגדוד כללו פלוגה מוקטנת בפיקוד סרן מ', שנמצאה על הדיונות מצפון-מזרח לצומת "נווה"—"יורה" ומחלקת 1 מפלוגה ג' ישבה מאחור באיזור "יורה" 70.

הדיווחים הראשונים על הכוחות המצריים, שנעו לעבר ואדי מבעוק, הגיעו לגדוד מכוח א' ומפלוגה ג' בין השעות 0630 ל-0700. המג"ד דורון, נמצא אותו זמן מערבית לצומת "נווה"—"יורה" כשהוא מחפש מקום להציב צידי טנקים, כיוון שיום קודם לכן חדרו שני נגמ"שים בטר. על הציר לכיוון הצומת. הוא הורה למ"פ איתן לנוע עם הטנקים לכיוון אדום 4436 ולהתמקם מדרום לוואדי מבעוק. איתן החל לנוע עם כל שבעה הטנקים שברשותו. ואז הורה לו המג"ד לנוע רק עם שלושה טנקים. איתן נע לכיוון אדום 4436 כאשר המג"ד צירף אליו כיתת תול"ר בפיקוד סגן מפקד הפלוגה המסייעת — סגן רלי. באותו זמן דיווח א' שטנקים מצריים עולים עליו והוא מבקש אישור לסגת. טנקים אלה היו כנראה הכוח שצריך היה לאבטח את האגף הדרומי של הכוח המצרי העיקרי, שנע בואדי מבעוק. המג"ד, דורון, חשב באותה עת שהבעיה העיקרית היא הטנקים שנכנסו כבר לוואדי מבעוק ועלולים היו לכתר את הגדוד ומשום כך החל לנוע עם תחפ"ק גם לכיוון אדום 4436. משנמצא במרחק של כחצי ק"מ מזרחית לצומת "נווה"—"יורה" דיווח הסמג"ד, שכוח טנקים וחי"ר עולה על צומת "נווה"—"יורה" מכיוון מערב בסמוך לציר "יורה". במקביל לכך דיווח קצין אחר שהצטרף לגדוד על כוח נוסף המאגף מכיוון דרום. השעה הייתה 0745. דורון, המג"ד, חילק את הגזרה לשלוש גזרות משנה: הוא עצמו היה אחראי לכיוון צפון, הסמג"ד לכיוון מערב ורס"ג מ' לכיוון דרום. הבעיות הקשות במיוחד באותה עת היו מצפון וממערב. האיום של הכוח שנע מדרום היה עדיין רחוק ולא ממשי.

בצומת "נווה"—"יורה" נשארו ארבעה טנקים בפיקודו של סגן שרביט. טנק אחד החל לירות לכיוון צפון ושלושת האחרים לכיוון מערב. בשלב זה נסוג כוח א' מ"יורה" 71 לצומת "נווה"—"יורה". מכיוון מערב החלו המצרים בתנועה מאיזור "צידר" ואדום 4233 כאשר החי"ר נע רגלית בין הטנקים, שנעו פרוסים במישור מצפון לציר "יורה". באיזור "צידר" נראו עשרות משאיות פורקות חיילים שהחלו להתקדם בהתפרסות רגלית. בגדוד דורון היו מספר קצינים שהצטרפו לגדוד בתחילת המלחמה ובשלב זה עסקו בטיוח ארטילריה. בנוסף למחלקת ה-81 מ"מ של הגדוד וסוללת ה-120 מ"מ קיבל גדוד דורון בסיוע ישיר סוללת תותחים 155 מ"מ שהייתה פרוסה על ציר "יורה" באיזור 65 ומדי פעם לפי דרישה ירה גם גדוד של תותחים 175 מ"מ מאיזור צומת "עטיפה"—"עזבוני". האגד

הארטילרי טען לאחר המלחמה שביום ה-14 באוקטובר הפעיל גדוד דורון כמעט כל הזמן את האגד הארטילרי. מחלקת ה-81 מ"מ דייקה בפגיעותיה. היא ירתה חנ"מ וזרחן במערב והרבה פגזים נפלו ממש על המשאיות והטנקים, שנעו באיזור אדום 4233. צוותי טנקים שנפגעו נראו קופצים החוצה ונוטשים את הטנקים. שלושה הטנקים הישראליים שירו מאיזור הצומת פגעו בין השעות 0800—0900 בכעשר מטרות אולם תחמושתם החלה אזולת.

בסביבות השעה 0900 החלה ההתקפה המצרית מכיוון מערב להישבר. החי"ר המצרי הפסיק את התקדמותו וצוותי הטנקים המצריים נראו יושבים ליד הטנקים כבזמן תרגיל. הפעלת ג'יפי התול"ר שנשארו בצומת הייתה כלהלן: כיתת תול"ר בפיקוד סג"מ אבי נשארה בצומת "נווה"—"יורה". ג'יפ תול"ר אחד נשלח לכוח מ' במטרה לאבטח את הצומת מכיוון צפון-מזרח. כיתת התול"ר של סגן רלי הייתה באיזור אדום 4436 כשהחלה ההתקפה המצרית ממערב ביקש המג"ד מהסמג"ד שישלח לו את כיתת התול"ר מהצומת. הסמג"ד שלח רק את הג'יפ של סמל פרידמן ואילו מ"מ התול"ר נשאר לבד בצומת. ג'יפ הסמל פגע ב-3 טנקים וגמר את התחמושת. באותו זמן ניסה ג'יפ התול"ר שסופח לכוח מ' לתפוס עמדה לכיוון אותם חמישה טנקים. ג'יפ זה שקע בחול בשטח פתוח, כאשר טנק מצרי מכונן אליו. הצוות קפץ מהג'יפ כמה שניות לפני שהטנק המצרי הדליק אותו ואיש מאנשי הצוות לא נפגע. בצומת "נווה"—"יורה" ירה מ"מ התול"ר ופגע בטנק מצרי שהחליף עמדה. ג'יפ זה שקע לאחר הירי, ונפגע על-ידי טנק מצרי. אחד מאנשיו נהרג והשאר נפצעו. כוח נוסף הצליח לפנות רגלית את כל הנפגעים תחת אש כבדה. בסה"כ היו לגדוד דורון בתקרית זאת שלושה הרוגים. בכללם שני חובשים שהשתתפו בחילוף. סמוך לשעה 1000 החלו המצרים להתארגן להתקפה שניה. דורון ביקש מהאוגדה עוד טנקים ותחמושת, והורה לסג"מ איתן, שהיה עדיין באיזור סגול 181 מדרום לוואדי מבעוק, להגיע מייד לצומת. מהאוגדה הודיעו ששולחים שני טנקים על ציר "יורה", ואכן הכוח של "משנה זבוב" בפיקוד סגן מייק הגיע לצומת "נווה"—"יורה" בסביבות השעה 1100 כאשר הגדוד התארגן לבלום את ההתקפה המצרית השנייה.

לארבעה הטנקים שעבדו עם הגדוד מהבוקר אזלה התחמושת. המג"ד דורון נתן פקודה לכוח א' ולכוח מ' להכניס לטנקים תחמושת בידיים. הבעיה הייתה השטח הפתוח שבין הדרגים לבין קו הדיונות, שבו תפסו הטנקים עמדות. כאן הרבו המצרים בירי טילי סאגר וארטילריה, וכאן אף נפגע הג'יפ של מ"מ התול"ר. לעבר מחלקת המרגמות 81 מ"מ נורתה אש טנקים מכיוון צפון-מערב ובעקבותיה דילגה המחלקה אל מאחורי דיונה, כאשר חייליה רצים הלך ושוב במטרה להעביר את התחמושת לעמדה החדשה.

ההתקפה המצרית התחדשה בסביבות השעה 1100, כאשר ה"טנקים של "משנה זבוב" הגיעו לצומת. קצין שהיה עם הגדוד, סגן יוסי, הכניס את הטנקים לעמדות לכיוון צפון-מערב וכאן פגע "משנה זבוב" בתשעה טנקי אויב. למג"ד הצנחנים היה ברור שיש להתעקש על הצומת בכל מחיר. הוא מיקם ארבע חוליות צידי טנקים עם בזוקות 82 מ"מ על הצומת גופא ופקד מפורשות: "מכאן אין נסיגה". ההתקפה המצרית השנייה התבצעה בדומה להתקפה הראשונה. המשאיות הגיעו לאיזור אדום

התגלטה כיעילה ביותר וירתה כ-1000 פגזים תוך פחות מארבע שעות.

למצרים הייתה עדיפות של טנקים ביחס של 10 ל-1. גם כמות החי"ר שהפעילו בהסתערות לכיוון צומת "נווה"-"יורה" הייתה גדולה בהרבה מכמות חיילינו שהחזיקו בצומת. בשל הנחיתות בכלים נ"ט בקרב זה, מובן שמשקלם של הארטילריה ומטוסי חיל האוויר עלה על זה שבואדי מבעוק. לטענת המג"ד דורון, הייתה למצרים יכולת "לנפנף" את הגדוד מה צומת לו רק פעלו בצורה יותר חכמה עם קצת יותר רצון. בסך הכל היו לכוחותינו בגזרה ארבעה הרוגים: שלושה מגדוד דורון ואחד מכוח "משנה זבוב".

מי עצר את המצרים בגזרת ואדי מבעוק — ציר "יורה"?

חיל האוויר, הטנקים של ש', הגדוד של דורון וגדוד החרמ"ש של שושני, כולם זוקפים לזכותם את הצלחת הבלימה, בלעדיה היו המצרים ממשיכים לנוע על ציר "יורה" ואף מגיעים למעבר המיתלה.

יש להבדיל על כן בין שני קרבות עיקריים: האחד קרב ואדי מבעוק והשני קרב צומת "נווה"-"יורה". כוחות הקרקע פעלו בשני כוחות עיקריים. בקרב ואדי מבעוק היה הכוח הקרקעי הדומיננטי — גדוד ש', ואילו בקרב צומת "נווה"-"יורה" היה גדוד דורון הכוח העיקרי. יתרונן האיכותי של גדוד ש' על השריון המצרי היה ברור למרות היחס המספרי לרעתו. לגדוד ש' לא היו נפגעים בגזרת ואדי מבעוק, ומכאן גם מובן מדוע הגדוד לא השתמש כמעט בארטילריה. בהכרעת הקרב השתתפו 12 מטוסים שדיווחו על פגיעות טובות. גם התנאים הקרקעיים היו לטובת גדוד ש', ששלט על הכוח המצרי, שנע בואדי, מעמדות גבוהות ושולטות יותר. מכאן גם מובן מדוע השמדת הכוח המצרי בקרב ואדי מבעוק הסתיימה מוקדם יותר מקרב צומת "נווה"-"יורה". גדודו של דורון נאלץ להיעזר הרבה יותר בחיל האוויר ובארטילריה, היות שיחס הכלים נ"ט שהיו לו מול המצרים היה 10:1 ולא 4:1 כמו לגדוד ש'. השטח איפשר לשני הצדדים איגוף ותימרון ותפיסת שטחים שולטים. כאן לא נע האויב בואדי כי אם בשטח פתוח. קרב ארוך זה הסתיים רק סמוך לשעה 1400. חיל האוויר השתתף בקרב בין השעות 0730—0830 על-ידי 11 מטוסים, שתקפו צפונית לצומת "נווה"-"יורה", ובין השעות 0945 ל-1520 עם 32 מטוסים שתקפו בגזרת "צידר" וצפונית-מערבית לצומת "נווה"-"יורה". חיל-האוויר ביצע באותו יום 69 גיחות בגזרת ואדי מבעוק — ציר "יורה" (דווח על 42 פגיעות טובות, 6 פגיעות בול ו-9 פגיעות באיזור המטרה).

יחד עם זאת ראוי לזכור שפעולת חיל האוויר הייתה סיוע לשני הכוחות היבשתיים שפעלו — גדוד הצנחנים וגדוד ש' שלולא נוכחותם הפיזית בשטח כמעט ודאי שהמצרים היו ממשיכים בתנועתם ומגיעים לפיתחת המיתלה.

מהי צורת הקרב שנקטו כוחותינו והאם היה פאן מקום לניצול הצלחה?

צורת הקרב בה נלחמו כוחותינו קשה ביותר להגדרה. ברור לי כיום שהדרג האופרטיבי היה מעוניין לבצע ב-14 באוקטובר מעין "הגנה ניידת" כאשר הכוונה הייתה לוותר על שטח

4233 והחיילים שירדו מהן החלו נעים בשטח ממערב לצומת "נווה"-"יורה" בין הטנקים. ארבעת הטנקים שחומשו בינתיים חידשו את הירי. בשלב זה הסתייע הגדוד באש ארטילרית מגדודי ה-175 וה-155 מ"מ. בשעה 1130 פגעו ארבעה מטוסים בריכוזי טנקים ורק"מ צפונית-מערבית לצומת "נווה"-"יורה". מחלקת הטנקים של איתן, שחזרה מסגול 181 לאחר שתיחמשה עצמה על ציר "יורה", קיבלה פקודה מהמג"ד דורון לנוע לציר "זאבה" כ-2 ק"מ דרומית ל"יורה" 70. המחלקה תפסה עמדות באיזור זה סמוך לשעה 1200 בצהריים והשמידה כ-15 טנקים מצריים.

חיל האוויר חידש את תקיפותיו בשעה 1300, כאשר שמונה מטוסים פגעו בריכוזי טנקים מצריים מערבית לצומת "נווה"-"יורה". בשעה 1315 תקפו 12 מטוסים ריכוזי רק"מ ורכב צפונית-מערבית לצומת "נווה"-"יורה". בשעה 1520 פגעה רביעיית מטוסים במטרות באיזור אדום 4233, ובשעה 1712 תקפה רביעיית נוספת ריכוזי רכב מערבית לצומת "נווה"-"יורה". לבד מגיחות אלה שסייעו לבלום את ההתקפה המצרית השנייה על צומת "נווה"-"יורה" תקפה בשעה 0945 רביעיית מטוסים טנקים ורק"מ קילומטר צפונית-מערבית לצומת "נווה"-"יורה". רביעייה זאת דיווחה על פגיעות טובות וכפי הנראה סייעה לבלימת ההתקפה המצרית הראשונה. יש לזכור שתקיפת המטרות באיזור "יורה" 70 ו"יורה" 71 בין השעות 0730—0830, תרמה לבלימת המאמץ, שתקף את גדוד דורון מצפון ואיפשרה לרכז את המאמץ נגד הכוח העיקרי שתקף בחזית מכיוון מערב על ציר "יורה". בשעות הצהריים, בזמן ההתקפה המצרית השנייה, ניסו שוב המצרים לתקוף מכיוון צפון-מערב, אולם אז קיבל הגדוד תיגבור של שני טנקים וכן את כל הארטילריה שהאוגדה יכלה לתת, שכן הקרב בואדי מבעוק הסתיים למעשה. צריך גם לזכור שבין 1130—1315 תקפו את האיזור מצפון-מערב לצומת "נווה"-"יורה" 24 מטוסים שכולם דיווחו על פגיעות טובות. עיקרו של הכוח המצרי שנכנס לציר "זאבה" נתפס ב-16 באוקטובר על-ידי כוח מגדוד דורון בקרב קצר ביותר. מסתבר שאת עיקר כוח הטנקים, שנכנס בציר "זאבה" השמידה המחלקה של איתן. אולם פלוגת חי"ר מצרית בפיקוד מג"ד עם כ-8 ב.ט.ר. נש-ארה יומיים תמימים באיזור "חניבעל" 68. כוח זה התגלה על-ידי אותה תצפית של חטיבת דן שהייתה ממוקמת בנ. ג. 379. מ"פ ג' החל לטווח את הכוח על-ידי סוללת ה-120 ולאחר מספר נפילות במרכז הכוח המצרי נראו אנשי על הגבעה כשידיהם מורמות. פלוגה ג' עם כוח א' ומחלקת הטנקים של איתן הסתערה על הגבעה, בה נשבו יותר מ-100 חיילים מצריים.

לסיכום: ב-14 באוקטובר הותקף גדוד דורון על ידי חטיבת טנקים 22 מוקטנת שמנתה כ-50—60 טנקים יחד עם כוחות חי"ר מדיבזיה 19. חיילי הגדוד על נשקם האישי כמעט ולא הופעלו. אמנם בשלבים האחרונים של ההתקפה הראשונה בסביבות 1000 אירגן המג"ד כוח של צידי טנקים, שמנה ארבע חוליות בזוקה והושיבם בצומת, אולם כוח זה לא בא לידי ביטוי. עצירת הכוח המצרי בוצעה למעשה עם מעט הטנקים והחול"רים שהיו לגדוד, בסיוע של הרבה מאוד ארטילריה ומטוסי חיל האוויר. עיקר הפעולה נעשתה על ידי קצינים בודדים שטיוחו ארטילריה וכיוונו מטוסים. מחלקת המרגמות 81 מ"מ של הגדוד

עם זאת יש לזכור את הסיטואציה של מלחמת יום הכיפורים ביום המלחמה השמיני כאשר ההנחיה בכל הרמות בצה"ל היא לנוע לאט ובזהירות כדי לחסוך בנפגעים.

האויב המצרי פפי שהשתקף בקרב ואדי מבעוק — ציר "יורה"

התכנון — על פי שלב ג' של התכנית המצרית היה על הכוחות לכבוש את המעברים ולהתייצב בקו רפידים. בתכנית דובר על תקיפה בציר המיתלה ולא בציר ואדי מבעוק. ומכאן נראה שתוך כדי הלחימה או בסמוך לה הוחלט על שינוי בתכנית ועל תקיפה מכיוון ואדי מבעוק. גורה זו הייתה החלשה ביותר בכל גזרת אוגדת מגן והנוחה ביותר מבחינת יחסי הכוחות, הקרקע וגבולות גורה לתקיפה. לא ידוע אם אלה שהחליטו לתקוף מגורה זאת אכן הכירו בכל היתרונות, אולם עובדה זו כשלעצמה מצביעה על גמישות בשינויי תכניות, אולי בגלל התבססות על מודיעין שדה טוב. למצרים היו בשטח הרבה חוליות שנמצאו ממש בעורף כוחות צה"ל, טיווחו ארטילריה ובודאי גם דיווחו על פריסת הכוחות של צה"ל.

הביצוע — הדרג המבצע נחל כישלון שנבע ממספר סיבות. ביניהן:

- נחיתות אווירית בגזרת הקרב ואי קידום סוללות טילים קרקע-אוויר יחד עם הכוחות, דבר שאיפשר פעולה חופשית של חיל האוויר שלנו.

- הכוח הופעל בסד"כ מוקטן יחסית לתכנית המקורית.
- המצרים עצמם התייחסו בספקנות לביצוע שלב ג' בתכניתם ולא התאמנו לכך כמו שהתאמנו לכיבוש קו התעלה. בפועל, החל מדרג מג"דים ועד לדרג החיילים התקבלה פקודת הביצוע רק כ-24 שעות לפני תחילת התקיפה ובדיעבד מסתבר שזמן קצר כזה אינו מספיק לדרג המצרי המבצע להיכנס לקרב תנועה בו משולבים יסודות גיוט ושליטה בכוחות תוך כדי תנועה.

- רמת ביצוע לקויה של התקפה תוך תנועה; החייל המצרי התגלה כבלתי מאומן לקרב תנועה. הכוח המצרי שנע לואדי מבעוק חייב היה לאבטח את תנועתו על-ידי כוחות פלוגתיים הנעים במקביל לחוד משני צידי הוואדי תוך תפיסת השטחים השולטים. במציאות נכנס הטור המצרי לואדי מבעוק כב-מצעד. הכלים היו צפופים ביותר וכאשר נתקלו בכוחות גדוד ש' ניסו אמנם לשפר עמדות אך לא בצורה יעילה.

- התימרון בהיתקלות התגלה כלקוי ולא התגלתה כל יכולת לשנות תכניות בשטח. הכוח, שתקף את גדוד דורון מהחזית, יכול היה לנצל את שטח הדיונות מצפון לצומת "נווה" — "יורה" או מדרום לצומת, ולתקוף את הגדוד בפעם השנייה תוך התקרבות מוסתרת עד לטווחים מינימליים.

- חוסר דבקות במטרה — הכוח המצרי לא גילה החלטיות בהסתערות. לאחר שמספר קטן יחסית של כלים נפגע, נפסקה ההסתערות והחיילים גיראו אובדי עצות, דבר המצביע ללא ספק על בעיה פיקודית. למרות שרוב הכוח לא הושמד ורק החוד נפגע ביכרו המצרים לבצע נסיגה ולא התעקשו לתקוף שוב. בואדי מבעוק הייתה הנסיגה מהירה ובלתי סדירה והיא החלה משעה 1100 לערך. כאן לא אותר כל ניסיון לתקוף בשנית. לעומת זאת בציר "יורה" התבצעה תקיפה שנייה אולם ללא פיקוד החלטי ובצורה גרועה, תוך גילוי חוסר גמישות.

על מנת להכניס את שריון האויב לאיזור נקי מטילים קרקע אוויר ולאפשר השמדתו על ידי חיל האוויר וכוחות קרקע תוך ביצוע התקפות נגד מקומיות.

האוגדה לא הייתה מעוניינת ביותר על שטח ובמתן אפשרות של חדירה עד ציר הרוחב לכוח מצרי, ובדיעבד היא אף הופתעה מכך כנראה משום שסברה שהמאמץ העיקרי המצרי צריך להיות בציר המיתלה.

המשימה שהוגדרה לגדוד דורון הייתה לתפוס את צומת "נווה" — "יורה" ולכלוס כוחות תוקפים. שיטת ההגנה — "הגנה קשוחה" או "הגנה ניידת" לא הוגדרה, ובפועל לא התארגן גדוד דורון לקרב זה היות שלא קיבל כל פקודת התראה. דורון, המג"ד, טוען שאילו קיבל פקודת התראה, היה מניח מוקשים, פורש גדרות ודורש תיגבור טנקים מהאוגדה. במציאות כל זה לא בוצע אם כי הגדוד נלחם לחימה עיקשת תוך כוונה לא להפסיד כל שטח. יש לזכור כי ההתעקשות על השטח נבעה במידה רבה גם מאופי הכלים שהיו בידי הגדוד. הוחל"מים היו איטיים וחדלי אוגים בדיונות ולא איפשרו תימרון או תנועה מקומית.

מזווית הראייה של חטיבת דן הייתה החדירה בואדי מבעוק מחוץ לגזרת החטיבה ועצם שליחת גדוד ש' הייתה בבחינת תיגבור לגזרה אחרת, זאת על אף חשש מהתקפה מהחזית בציר המיתלה ועמידה נגדה בסד"כ מוקטן.

בראייה אוגדתית אפשר להסתכל על קרב זה כהגנה ניידת, בלי שתוכננה, אולם חסר בה האלמנט של התקפת הנגד וכמובן שנשאלות השאלות: מדוע? והאם בכלל אפשר היה לערוך התקפת נגד?

בשעה 1100 לערך החלה הנסיגה המצרית מואדי מבעוק. הייתה זאת נסיגה המונית ובלתי מאורגנת. כיום ברור לי שהכוח של ש' יכול היה לבצע רדיפה אחר הכוחות המצריים לפחות עד ציר החת"מ, הוא ציר "נווה", כאשר הוא נע מערבה על ציר "מאפר" ותוקף את הכוחות שבואדי מבעוק מעמדות השולטות על הוואדי מצפון כשכוח קטן נע בואדי עצמו. יתירה מזו, לאחר הרדיפה עד ציר החת"מ יכול היה גדוד ש' לבצע התקפת נגד מקבילה לאורך ציר "נווה" מצפון לדרום על הכוחות המצריים שתקפו את גדוד דורון ממערב בצומת "נווה" — "יורה". פקודה לביצוע התקפה זו צריך היה גדוד ש' (ככוח התקפות נגד אוגדתי) לקבל ממפקדת האוגדה. התצפית של פלוגה ג' שישבה בציר "מאפר" 67 הייתה למעשה הראשונה שדיווחה על הנסיגה ההמונית בציר ואדי מבעוק, אולם דבר לא נעשה לניצול ההצלחה. שאלה נועזות היא האם אפשר היה לתקוף את הכוחות המצריים שנמצאו ב"פורטל" — "מבד" ועיון מוסא, כניצול הצלחה לאותה רדיפה המונית? ביצוע הרדיפה חייב הוצאת גדוד נוסף של חטיבת דן או אפילו את כולה מציר המיתלה (צומת "עטיפה" — "נווה") לכיוון דרום, ונשאלת השאלה מהו למעשה הרווח לעומת הסיכון במהלך כזה? לדעתי היו למהלך כזה בתנאים של ה-14 באוקטובר סיכויי הצלחה גדולים בלי סיכון גדול, שכן הייתה בריחה המונית של עשרות כלי רכב לכיוון התעלה והרי אנחנו יודעים שהפניקה מדבקת. ייתכן שמתקפה מסוג זה לו הייתה מתבצעת על-ידי חטיבת דן הייתה גורמת להתמוטטות של דיבזיה 19, ואולי אף יותר מזה. הסיכון נעוץ בעצם ביצוע התקפה שהתחלתה ידועה, אולם סופה יכול היה להיות בגדר הסתכנות.

צבא ירדן במלחמת יום הכיפורים

סא"ל דוד

רעה מינימאלי לאורך גבולה של ירדן עם ישראל, חסימה אינ-טנסיבית של גבול סוריה-ירדן למניעת חדירת מחבלים דרכו לממלכה, והמשך אימוני היחידות והעלאת כושרן הקרבי בכל הרמות. הצבא הירדני פרס את שתי דיביזיות החי"ר שלו לאורך הגבול עם ישראל (מנהר הירמוך בצפון ועד ים המלח בדרום), דיביזיה משורינת אחת הוקצתה לאבטחת גבול סוריה וירדן ולחסימתו, ואילו דיביזיה משורינת נוספת נערכה במרחב זרקא-עמאן כעיבוי לדיביזיה ממוכנת שאיבטחה את הבירה הירדנית וככוח עיקרי להתקפות-נגד לעבר אויב תוקף אפשרי לאורך גזרת פריסת דיביזיות החי"ר הירדניות. לאורך גבול הערבה פרסו הירדנים כוחות נוספים: כחטיבה במרחב עקבה, חיל-משלוח סעודי בעצמה חטיבתית באיזור מעלה כרם, שממזרח ללשון ים-המלח וכוחות סיור וביטחון שוטף דלילים לאורך הערבה.

למרות שמתקפת הפתע של מצרים וסוריה באוקטובר 1973 תוכננה לכאורה בסודיות מירבית, היו הירדנים מודעים לאפשרות פתיחת המלחמה באותה שנה. מעדויות שונות שנצטברו בתקופה שקדמה למלחמה, במהלכה ולאחריה, ניתן ללמוד כי המלך חוסיין אכן ידע על כוונות אלה של מצרים וסוריה¹. נטייתם של הירדנים, למודי נסיון מלחמת ששת הימים הייתה לא להשתתף באופן פעיל במערכה בטרם יהיה העולם הערבי מוכן לקראתה כדבעי, ומול הכרזות המצרים והסורים בתקופה שקדמה למלחמת יום הכיפורים שאמרו: "כל מה שנלקח מאיתנו בכוח יחזור בכוח", ועוד הכרזות דומות, הכריז חוסיין כי לא יקריב אפילו חייל ירדני אחד במלחמה, שתוצאותיה כישלון ודאי ואפילו שואה לערבים. ואמנם, עד מלחמת יום הכיפורים העריכו הירדנים כי עצמתם הכוללת של הערבים בכלל ועצמתה של ירדן בפרט, לא תאפשר להם ליזום מתקפה נגד ישראל בעיקר בשל נחיתות הצבאות הערביים בהפ"על שריון וחיל אוויר. ירדן עצמה חסרה הייתה הגנה אחירית מספקת, עצמת גייסותיה המשוריינים הייתה קטנה, ומכל מדינות העימות גבולה עם ישראל הוא הארוך ביותר והקשה ביותר להגנה. מודעות המשטר הירדני לאפשרות פרוץ המלחמה התגברה עם כינוס ועידות הפסגה הערביות במהלך שנת 1973 וההחלטות המעשיות, שהוחלטו בהן בדבר שיתוף כלל מדינות ערב במאמצים המלחמתיים אם תפרוץ מלחמה. בין היתר הוחלט בועידות אלה, כי תפקידה של ירדן יהיה בעיקרו פאסיבי ויתמקד בריתוק מירב כוחות האויב לאורך הגבול עם ישראל, תפקיד לו נשארה ירדן נאמנה גם במהלך המלחמה — למרות ששלחה כוחות ללחימה בחזית ברמת הגולן.

צעדי ההיערכות שננקטו על-ידי צבא ירדן לפני מלחמת יום הכיפורים נבמהלכה למרות שהירדנים החליטו עקרונית לא ליטול חלק פעיל במערכה (והדבר אף התקבל על דעת מדינות העימות האחרות) נקט הפיקוד הירדני בימים הראשונים של המלחמה מספר צעדים שקידמו אפשרות פיתוח מתקפה ישראלית אפשרית לעבר ירדן. אלה כללו תיגבור מערך החי"ר לאורך הירדן, וקידום כוחות שריון משתי הדיביזיות המשוריינות לעבר הגבול עם ישראל (למרות שאלה נמצאו במרחק רב למדי מהגבול, נראה היה כי המשטר "מאותת" לישראל כי הוא ערוך לכל אפשרות). כן הוחל בעיבוי המערך הארטילרי לאורך הגבול עם ישראל, הוגברה באופן משמעותי פעילות התצפיות והסיורים לאורך הירדן, ושופר מערך הביצורים והמכשולים לאורך החזית, החל מפרוץ הקרבות. בצד כל הצעדים שננקטו, יש לציין כי גשרי הירדן נשארו פתוחים בכל ימי המלחמה ולאחריה.

פעילות הצבא הירדני ערב מלחמת יום הכיפורים
ערב המלחמה המשיך הצבא הירדני במילוי משימותיו, שכללו אבטחת מרחב רבת עמון ומשפחת המלוכה, קיום מערך הת-

1. לפי ספרו של ח. הרצוג "מלחמת יום הדין" נודע לחוסיין על כוונות אלה בפגישה, שהתקיימה בקהיר בספטמבר 1973. בפגישה זו ביקש ממנו אסד להגן על אגפו במלחמה.

השליט הסורי אף הדגיש כי הוא יעמיד לרשות הצבא הירדני את חיל האוויר שלו ואת מערכת ההגנה האווירית אם ירדן אכן תצטרף למערכה. בנוסף לפניות אלה החלה גם מכונת התעמולה הערבית להפעיל את לחציה על ירדן. המוטיב העיקרי, שהושמע שוב ושוב מעל גלי האתר התמקד בצורך "לשלב את כל האומה הערבית במערכה". לחצים נספים על המלך הירדני באו גם מצד שליטי ערב השונים: שליט עיראק פנה לירדנים וביקשם לאפשר לכוחות הצבא העיראקי לעבור דרך הממלכה אל קו החזית (בעקבות פניה דחופה של שליט סוריה לעזרה), גם שליט סעודיה פנה למלך וביקש לאפשר הוצאת חיל המשלוח הסעודי מירדן וקידומו לעבר חזית רמת הגולן. שליט לוב, שראה מיום ליום כיצד נשחק המאמץ ההתקפי המצרי, פנה אל המלך חוסיין בקריאה כי יצטרף למערכה. משלא נענה תחל לנאץ ולגדף אותו, ואף קרא לתושבי ירדן להתקומם, ליטול את הנשק ולהצטרף למערכה. גם בחזית הפנימית ובעיקר בחוגי הצבא, גברו והלכו הלחצים על המלך. מספר קצינים בכירים התלוננו בפני המלך על-כך כי לא זו בלבד שהם נקרעים בין החובה הקדושה לעשות את המוטל על כל גבר ערבי ומוסלמי לבין חובת מילוי מצוות המלך, הם אף צריכים לרסן את התלהבות אנשיהם ולשמרם בקרקטינים. למרות הלחצים החיצוניים והפנימיים עשה המשטר כל שביכולתו להימנע מלהיגרר אחר "קריאות הקרב" הערביות ולהסתבך במערכה. שגר אתה למלך חוסיין כאבדה מראש. הוא אף השיב לכל הפונים אליו מכל קצווי העולם הערבי.

לאסד אמר חוסיין: "ירדן לא תיטוש את תפקידה ותמשיך לאבטח את זירת הלחימה הסורית תוך ריתוק מירב כוחות צה"ל לגבולה". בשידור ברדיו עמאן⁵ בימי המערכה הראשוני נים הליל המלך את "אומץ ליבם וגבורתם של צבאות סוריה ומצרים" ובשידור נוסף, שבא לענות על פנייתו של אסד למלך לפתוח בחזית לחימה נוספת מסר רדיו עמאן את ההסברים הבאים⁶: "ב-48 השעות האחרונות תיגברה ישראל את כוחותיה לאורך הירדן ובתוכם נכללות גם יחידות שריון וחיי"ר מוטס". במסירת הדעה זו היה יותר מרמז כי אין באפשרותו של המלך לדלל את כוחותיו לאורך הגבול עם ישראל ולהעבירם ללחימה לצד הסורים, שכן דבר זה יסכן את יכולת ההגנה של הצבא הירדני. כן מסר רדיו עמאן כי ידיעות אלה מאמתות את אשר היה ידוע למלך משכבר: אין הוא יכול להיכנס להתקפה מול כוחות שיביאו על צבאו תבוסה גוראה.

לשליט עיראק הבהיר המלך כי לא יתיר לו להעביר כוחות צבא עיראקיים דרך ירדן שכן דבר זה יגרור את ירדן למערכה לקראתה אין היא מוכנה.

לפיסל, מלך סעודיה, הודיע חוסיין כי חיל המשלוח הסעודי דרוש להגנתה של ירדן, ולא ניתן להוציאו מעמדותיו כל זמן שהמערכה בעיצומה וכל עוד מוטל על ירדן למלא תפקיד מוגדר בה.

ב-8 באוקטובר כינס המלך בעמאן את נציגיהן הדיפלומטיים של מדינות ערב על-מנת להסביר להם מדוע לא יכולה ירדן לתרום יותר משתרמה עד כה למערכה. הוא חזר על הטענות הקודמים ואף הוסיף אלמנט חדש: המערכה נפתחה בהפתעה

הישיגי המצרים והסורים בשלושה הימים הראשונים של המערכה העלו גלי צהלה במדינות ערב. אלה סחפו את "מדינות העימות של הקו השני" להכרזות נלהבות על התגייסות למלחמת ג'יהאד כוללת תוך הקדשת מירב המאמצים הכוללים נשק, כסף, סיוע כלכלי ואף התארגנות חילות משלוח, שיש לתפו בהבסתו הסופית של "האויב הציוני". אולם נראה כי כבר בתחילת המערכה שאפו הן המצרים² והן הסורים³ להכביד על צה"ל ולפצלו עוד יותר בעיקר על-ידי פתיחת חזיתות נוספות. בין שאר החזיתות המתוכננות עלתה על הפרק שאלת מעורבותן של ירדן ושל לבנון במלחמה. המצרים והסורים כאחת היו תמימי דעים כי יש צורך להפעיל גם את ארגוני המחבלים בחזיתות אלה ואולי אף להמריד את תושבי יהודה ושומרון ורצועת עזה ובכך ליצור חזית לחימה פנימית בישראל עצמה. בשלב זה עמדה ירדן בשלה המלך חוסיין הסביר מעל גלי האתר⁴ כי משימת הצבא הירדני לאור מגבלותיו ולאור אופיה הגיאוגרפי של ארצו, הייתה ותישאר: קיום מערך הרתעה לאורך גבולה הארוך של הממלכה עם ישראל, אבטחת "אגפם השמאלי" של הסורים, מניעת איגופו של הצבא הסורי על-ידי צה"ל דרך ירדן וריתוק מירב עתודות צה"ל לאורך גבול זה — דבר שיקל, בסופו של דבר, על המצרים והסורים במשימותיהם. מעבר לכל זאת הטילו הירדנים ספק באמיתות הישיגיהם של צבאות מצרים וסוריה והעדיפו שלא להסתכן ולהיסחף בגל ההתלהבות הכללי ולסכן בכך את הממלכה כולה. בתום שלושה ימי המערכה הראשונים יצא צה"ל למתקפת הנגד ברמת הגולן ובחזית סיני ולמרות שלא השיג הישגים משמעותיים בחזית הדרום (פרט לעצירת מאמץ המתקפה המצרי) החל הודף ומשמד את הכוחות הסוריים, שפלשו לרמת הגולן. כתוצאה מכך הלכו ותכפו פניותיהם של שליטי סוריה ומצרים לסיוע ירדני פעיל במערכה. שליט מצרים רצה שחוסיין יפתח במערכה על-מנת להקל מהלחץ הרב שהופעל על הסורים וקיווה כי כניסת הירדנים למלחמה תחייב את צה"ל לרתק עתודות על חשבון חזית הדרום, כדי לקדם את המתקפה הירדנית — דבר שיקל על כוחות הצבא המצרי. גם אסד וגם סאדאת העבירו לחוסיין מאז פתיחת המלחמה דיווחים חים מעודדים על הצלחותיהם, ושניהם קיוו כי יהיה בדיווחים אלה כדי לפתות את המלך הירדני לקפוץ על עגלת המלחמה.

- בנאום שנשא סאדאת בעיר סואץ גילה הנשיא פרטים על נסיגתו ויוגו לשותף את ירדן במלחמה. הוא רצה שירדן תבצע התקפה מוגבלת. כמרכן שלח שדר לחוסיין כדי שיבחר אנשי קומנדו מעולים שיחדרו לישראל אך רבת-עמון התחמקה מכך — "ידיעות אחרונות", 25.3.76, ע"פ סוכנות ידיעות מקהיר.
- בראיון עם שליט סוריה שהתפרסם ב"אל-ציאד" הלבנוני ב-7 מרס 1974 אמר חאפז אסד כי קל היה לפתוח חזית שלישית. "ניסיתי לשכנע את האחראים ברבת עמון לפתוח חזית זו ואמרתם לשלושה מהם שפגשתי כאן, הדרך לירושלים פתוחה, מה אתם מחכים? לא רק זאת — הראיתי להם כמה מסודרת הצופן הישראלי שקלטנו בעת הקרב והוכחתי להם שישאל אין בכוחה להגן על ירושלים ולעמוד מול חזית ערבית שלישית בת 70 אלה חיילים ירדניים וכי הם יכולים לזנק לירושלים ולשחררה ולזכות בכך בנצחון מפואר ועצום. אך לא הצלחתי לשכנעם וירדן הסתפקה בשיגור חלק מכוחותיה לחזית הסורית ותו לא".
- רדיו עמאן, 10 אוקטובר, 1973.

5. רויטר, ידיעה 1258 מ-8 אוקטובר 73.
6. ס"צ, עמאן, 8 אוקטובר שעה 2320.

"דרך אחת לפלסטין — לוע הרובה". תוך כדי שידורים אלה פירסם המשטר כי הוחלט לשגר לסוריה "כוח מובחר" בנוסף למאמצי הצבא הירדני להמשיך ולרתק כוחות מירביים של צה"ל לאורך הירדן. הקאדי הראשי של ירדן פנה בקריאה נרגשת לחיילי הצבא הירדני ועודדם לפתוח במלחמת ג'יהאד. ברחבי ירדן הוטלה האפלה מלאה ותהגות הדלק הופקעו לרשות הצבא. גם הלימודים בכל רחבי הממלכה בוטלו.

חטיבת שריון 40 בפיקודו של זעים ח'אלד הג'הוג' אל מג'אלי החלה לנוע מבסיסה, שבאיזור זרקא לעבר הגבול הסורי בצהרי ה-12 באוקטובר, ובאותו זמן ממש החלו העיראקים להתמקם אף הם בסמוך לקו החזית ברמת הגולן. עד ה-13 באוקטובר חנתה החטיבה באיזור שמצפון לרמת'א ובתוך שטח סוריה, שם התארגנה עד שהושלם התיאום עם הפיקוד הסורי ומפקדת חיל המשלוח העיראקי. לקראת ה-14 באוקטובר הש-לימה החטיבה את היערכותה באיזור שיח מסכין. עם יציאתה של חטיבה משוריית 40 לסוריה הגביר הצבא הירדני את עירנותו ואת כוננותו, פריסת מטוסי הקרב הירדניים שופרה, חלקם קודמו לעבר שדות התעופה הקדומניים, חלקם הועברו לשדות עורפיים. ופעילות חיל-האוויר הירדני, במיוחד לצרכי פיטרול ואבטחת שמי המדינה, הוגברה.⁸

בשעות אחר-הצהריים של ה-14 באוקטובר החלה חטיבה משוריית 40 בתנועה מאובטחת מאיזור טפס—שיח מסכין, שמדרום מערב לואדי אל-חרירי, שם שהתה עד אותו זמן, לכיוון צפון-מערב והתמקמה לקראת ערב באיזור נוא—תסל—סחם אל-ג'ולן. לא מן הנמנע כי החטיבה תוכננה להיכנס לקרב ב-15 באוקטובר, אולם נראה כי מאמצי התיאום בין הפיקוד הירדני, הפיקוד העיראקי והפיקוד הסורי בגזרה נמשכו עד לערבו של אותו יום. במשך אותו יום הוחלט על הכפפתה של החטיבה הירדנית תחת פיקוד עיראקי, שהפך אחראי על גזרת חזית דרום רמת-הגולן. ליל ה-15 באוקטובר נוצל לקידומה של החטיבה בחסות החשיכה לעבר ג'סם, שם נקבעה, כנראה, נקודת ההיערכות ליציאה לקרב.

חיל המשלוח העיראקי היה כבר "שבע קרבות" בגזרת דרום רמת-הגולן, והוא נפגע קשות באדם ובציוד. גם כוחות הצבא הסורי לא "שבעו נחת". אותן יחידות, שהצליחו לצאת "בעור שיניהן" מרמת הגולן בקרבות ה-שב"ש, הלכו ונשחקו עם פריצת צה"ל אל מורחה לקווי הפסקת-האש, ובמיוחד נכון הדבר לגבי הכוחות הסוריים, שרוכזו בגזרה הצפונית של חזית הלחימה. אבל תרומתם של העיראקים למערכה הייתה גדולה. הופעתם גרמה לשינוי בהערכת המצב של מפקדי הכוחות הישראליים וכפתה עליהם כניסה למערכי הגנה ובלימה. דבר זה איפשר לכוחות הסוריים הנסוגים לייצב קו בלימה מבוצר, שחסם את דרכם של כוחות צה"ל לרמשק.

הפיקוד הישראלי הושפע בהעובדה שחל שינוי יסודי במאזן יחסי הכוחות ובואה של חטיבה משוריית 40 הירדנית לא תרם לשיפור מעמדם של כוחות צה"ל באיזור המובלעת. כוחות צה"ל נאלצו להסתפק, איפוא, בהדיפת התקפות-הנגד של הכוחות הסוריים, העיראקיים והירדניים ולבצע כיבושים מקר-

גם עבור ירדן. עקב כך לא הוכן הצבא הירדני לקראתה ועל-מנת להכשירו לקרב יהיה צורך בזמן רב, במשאבים עצומים ובציוד לחימה משוכלל. כדי להפיג את הלחצים מבפנים החל המלך להניע את כוחות השריון שלו במרחבים שממזרח לע-מאן, בין עמאן וזרקא בדרום לאירביד ורמת'א בצפון. בכך נתן לאנשי השריון להבין כי משהו עומד להתרחש, דבר שהביא להפחתת הלחצים.

במהלך ה-11—12 באוקטובר, משחדרו כוחות צה"ל בחזית רמת הגולן והבקיעו ממזרח ל"קו הסגול" דרך קווי ההגנה הסוריים המתמוטטים, העריכו הירדנים את המצב החדש שנוצר והגיעו למסקנה כי עתה, משהתמוטט "אגפם הימני" הסורי לא יוכלו לצאת להתקפת חזיתית אל ממערב לירדן, אולם הם הניחו כי עתה יוגברו שבעתיים הלחצים החיצוניים עליהם להצטרף למערכה והם נאלצו להיערך מחדש על-מנת להפיג לחצים אלה. הקו שהתגבש על-ידי המשטר התבסס על נכונות חלקית להיענות לקריאות העזרה הנואשות מצד סוריה, ולשגר לרמת הגולן עוצבה ירדנית שתוכפף לפיקוד הסורי. בכך ימלאו הירדנים את חובתם כלפי האחות הערבית, ימנעו עצמם ממחויבות לפתוח חזית נוספת נגד ישראל מחד גיסא, ויפיגו את הלחצים האיצוניים והפנימיים מאידך גיסא. עם זאת דאג המשטר הירדני, להדגיש את גודל הסיכונים שהוא נוטל על עצמו בהיענות זו בכך, שהוא מחליש את כושר התגוננותו בפני מתקפה ישראלית אפשרית. בסופו של דבר הוחלט לשגר לרמת הגולן את החטיבה המשוריית מס' 48, שהיתה אחת הוותיקות והמנוסות בעוצבות השריון הירדני, והטנקים בהם הייתה מצוידת היו מותאמים ללחימה בתנאי הקרקע של חזית רמת הגולן. שיגורה של חטיבה זו ביטא גם את הרצון להדגיש את האחווה שתפתח כתוצאה מסיוע זה, למרות עמידתה המוצ-לחת של החטיבה בפני הפלישה הסורית לצפון ירדן במאור-עות 1970.

ההחלטה שגובשה לזותה בסימנים שונים: כלי התקשורת החלו במסע גיבוי חריף נגד האמריקנים על הסיוע המאסיבי, שה-גישו לישראל⁹, כולל ארגון הרכבת האווירית, ורדיו עמאן התל מייד לאחר מהדורת קיצור החדשות ששודרה ב-13 באוקטובר בשעה 1100 לשדר שירי לכת צבאיים ושירים לאו-מניים⁸, ביניהם שירה של הזמרת הערבית הנודעת אום פלחום

8. עתים מזרח — 13 אוקטובר שעה 1145.

9. עתים מזרח — 13 אוקטובר שעה 1408.

10. עובדה שנצפתה ע"י כוחותינו.

7. רדיו עמאן — 12 אוקטובר שעה 1340.

מיים שייצבו את האחזיה במובלעת, אולם לכלל הכרעה לא הגיעו. העיראקים והסורים עסוקים היו, איפוא, בארגון כוחותיהם, בשיקום היחידות ובביסוס קרי הגנה קרקעיים, בעת שחטיבה משורינית 40 נשלחה לחזית. הסיבות לאי-כניסתה לקרב של חטיבה זו לפני ה-16 באוקטובר נעוצות היו בחלקן גם במצבן ובהכנתן לקרב של העוצבות הסוריות והעיראקיות.

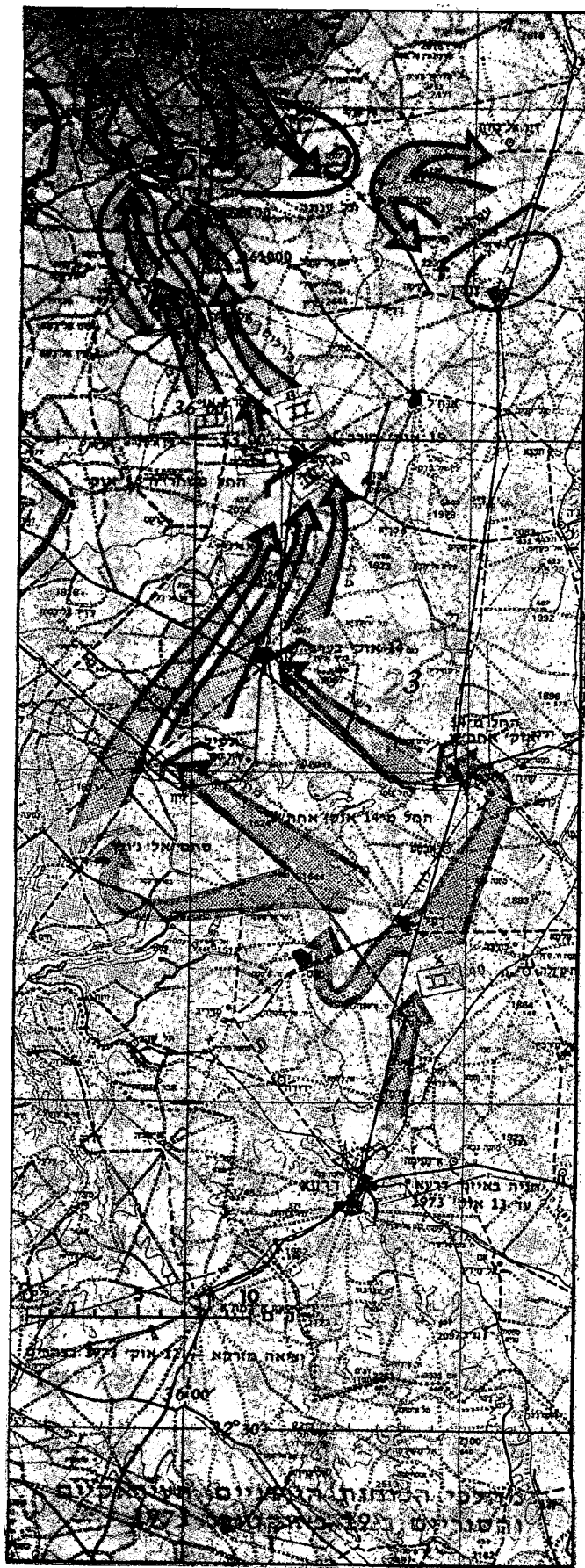
במשך ה-15 באוקטובר התארגנו כוחות פיקוד הצפון למתקפה, לאחר שהוברר כי עיקר המאמץ של צה"ל יופנה לחזית הלחימה המצרית, ומשימת הכוחות הייתה להשמיד ככל האפשר כוחות מחיל המשלוח העיראקי כולל התגבורות שהוזרמו אליו מעיראק, התקדמות כללית מזרחה עד "טווח כיסוי" ארטיילרי מדמשק ושיחרור מוצב החרמון, הכבוש, מידי הסורים. תוצאות יום זה לא היוו שינוי משמעותי בזירת הלחימה למעט הישגים מקומיים, שכללו את כיבוש תל-ענתר ותל-עליקה. בשלב זה הוחלט בפיקוד הסורי לפתוח בבוקר ה-16 באוקטובר במתקפת נגד משולבת נגד כוחות צה"ל: על הסורים הוטל לתקוף לעבר גזרת אגדת רפול (ולעבר תל שמס ומורעת בית-גיא), ואילו על העיראקים והירדנים הכפופים להם הוטל לבצע התקפה לעבר כוחות צה"ל במובלעת מכיוון דרום מזרח ודרום (כלומר לכיוון התילים ענתר ועליקה ותל אל מסחרה) כאשר הירדנים היוו, בעצם את האגף המאבטח "שמאלי" של העיראקים, והסורים מהווים את האגף "הימני" שלהם.

התקפת נגד סורית-עיראקית-ירדנית

לעבר המובלעת¹¹

העיתוי שנקבע להתקפת-הנגד נועד להקשות על צה"ל בלחימה ("עם הפנים לשמש" למגן, ו"עם הגב לשמש" לתוקף). הירדנים יצאו עם שחר לקו ההסתערות מאזור תל-אל-ח'רה וכבר מראשית ההתקפה הוברר להם כי סיכוייהם להשיג הישגים משמעותיים בקרב זה מועטים. התברר כי הסורים, שהחלו את ההתקפה במקביל לירדנים יצרו מגע אש ראשוני וכבר מראשית הקרב ספגו אבידות ניכרות, תגופת התקפתם נבלמה ובכך סיכנו את הכוחות העיראקיים, שפעלו מדרום להם. גם העיראקים איחרו להתייבב בקו ההתחלה ובכך איבד הכוח הירדני את אבטחת אגפו הימני. יתירה מזו, התקפת העיראקים מכיוון כפר שמס לעבר התילים ענתר ועליקה נבלמה ביעילות על-ידי כוחות צה"ל ובסיסים הלחימה הושמדו כ-30 טנקים עיראקיים, בנוסף ל"רק"מ אחר. כתוצאה מכל אלה מצאו עצמם הירדנים בודדים במערכה כבר בתחילתה, ומאחר שהשטח לא היה מופר להם והשינויים בהיערכות כוחות צה"ל בגזרה לא הובאו כנראה לידיעת המח"ט שלהם, החליטו הירדנים לפעול בזהירות, לנוע בתנועה מאבטחת עד למגע עם כוחות צה"ל בתל-אל-ח'רה, להיערך ולהסתער על התל ולכבוש.

העובדה שהעיראקים הצטרפו למערכה מאוחר יותר הקשתה על הירדנים, שכן אש העיראקים הופנתה גם עליהם בהיותם מצוידיים בטנקים והים במראה לאלה שבידי צה"ל. עם זאת איפשר הדבר לירדנים להתקדם בלי לעורר חשד עד טווח

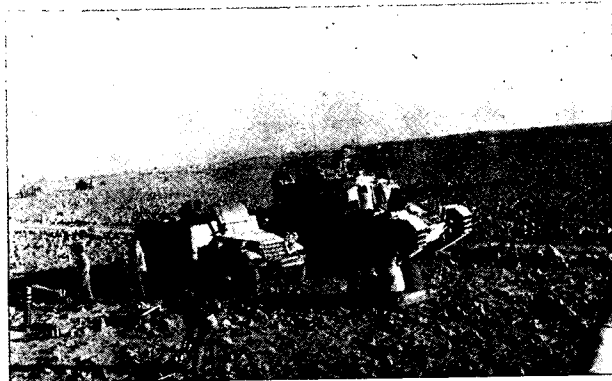

11. על ההתקפה ראה "מלחמת יום הדין", עמ' 134.

במהלך ה-17 וה-18 באוקטובר התארגנה חטיבת משוריית 40 הירדנית במערכים עורפיים, ציידה עצמה מחדש ותיקנה את הכלים שנפגעו קלות. התארגנות החטיבה נעשתה בתנאים טובים, יחסית, שאופשרו הודות ללחץ הבלתי פוסק של העיראקים ושל הסורים על כוחות צה"ל במובלעת. סביר להניח כי כאשר הגיעו דו"חות הקרב אל הפיקוד הירדני הבכיר, גבר הלחץ הפנימי על חוסין לחזק את חיל המשלוח הירדני ול-האדירו. לא מן הנמנע כי המחסור בארטילריה אורגנית, קשיים באספקה ובתחזוקת הכוחות ולקחי קרבות אחרים, שימשו בירדן מניע מספיק לתגבר את החטיבה. מן הראוי להזכיר גם את חששם של הירדנים מן העיראקים ואת זכרונותיהם מקרבות 1970 שהיוו גורם נוסף לשאיפה להתחזק בסמוך לעיראקים כוח ירדני בעוצמה משמעותית שיהיה בו כדי להתרועע כל מחשבה עיראקית לחזור על מעשיהם.

באותם ימים התארגנו גם כוחות צה"ל במובלעת. אוגדת לנר, שבלמה את ההתקפות העיראקיות והירדניות הוצאה לאחור להתארגנות ואת מקומה תפסה אוגדת פלד. בחזית מצרים, החל צה"ל בהורמת כוחות ניכרים אל ראש הגשר בנגד המערבית. חלק מכוחות אלה חרגו מגבולות ראש הגשר מערבה וביצעו פשיטות ארוכות טווח לעבר בסיסי טילים מצריים בג'דה המערבית. נאומה של הגברת גולדה מאיר בליל 16-17 באוקטובר, בו גילתה, לראשונה, כי כוח משימה ישראלי פועל ממערב לתעלת סואץ פקח את עיני הפיקוד המצרי הבכיר והעמידו על חומרת מצבו. נסיונותיו של הפיקוד המצרי להתחזק את ראש הגשר התפוצח עוד בטרם יתבסס, לא עלו יפה וכוחות רבים — ביניהם מסגרות חטיבתיות שלמות — הושמדו בנסיון זה. לא מן הנמנע כי בנוסף למאמצים אלה ניסתה שליט מצרים לגייס סיוע להקלת הלחץ הצבאי מעל כוחותיו מכל מקור אפשרי, וסביר להניח כי זעקותיו לעזרה נשלחו גם לסוריה, תוך איזכור שירותם הטוב של הגייסות המצריים בנסיונם להקל את הלחץ על הסורים ב-14 לחודש ותוך תביעה כי עתה על הסורים להחזיר טובה תחת טובה. על רקע זה ניתן לראות, בין השאר, את מתקפת הנגד המשולבת שבוצעה בחזית רמת הגולן ב-19 באוקטובר.

ב-18 באוקטובר הגיע המלך לאיזור היערכותה של חטיבת משוריית 40¹⁸, שמע על מהלך הקרבות בהם השתתפה, נפגש עם קציני החטיבה וחייליה, והנחה את פעולותיה לעתיד. נראה כי בעת ביקורו התלוננו בפניו אנשי החטיבה על אולת ידם של הסורים והעיראקים בקרבות ה-16 לחודש והדגישו בפניו את תוצאות חוסר התיאום בין כוחות החטיבה לכוחות העיראקיים. סביר כי טענות אלה עמדו במוקד הדיונים שקוימו לאחר מכן בין הסורים לירדנים ולא מן הנמנע כי בעקבות דיונים אלה הוחלט לבטל את כפיפות הכוח הירדני לעיראקים ולהכפיפו ישירות תחת הפיקוד הסורי. נראה כי החלטה זו עמדה מאחורי הוצאתה של החטיבה מאיזור תל-אל-ח'רה והיערכותה באיזור נוא, כנראה תחת פיקודה של דיבזיה 9 הסורית.

טנקי חטיבת פפר בשטח היערכות.

קרוב למדי לכוחות צה"ל. המח"ט הירדני החליט לנוע לעבר יעדו בשני מאמצים דו-פולגתיים המשולבים בטנקים וב-חרמ"ש, ולהשאיר בידיו עתודה בסדר גדול גדודי מוגבר. בסך-הכל הקצו הירדנים למערכה גדוד טנקים וגדוד חרמ"ש. שני המאמצים התקדמו בשדרות מסע מאובטחות לעבר תל-מסחרה. לקראת השעה 0900 הבחינו כוחות צה"ל, שהיו על התילים באיזור, בטורי טנקים סנטוריון, שנעו בצירים "קר-לוס" ו"צלבוך" מדרום לצפון-מערב, ומגמתם תל-אל-מל ותל-מסחרה. בתחילה לא הצליחו לזהות באופן מוחלט את שייכותם של טורים אלה. אוגדת לנר, שהתארגנה במרחב לבלימה תכננה ופרסה את כוחותיה כדלקמן: — חטיבה במערב רכים באיזור התילים, חטיבה נוספת (חטיבתו של אל"מ רן) תוכננה לבלום או לתקוף נגד ממזרח לתל-אל-מל, בעוד שהחטיבה השלישית הושארה בעתודה. טורי השריון הירדניים המשיכו בתנועתם ובשעה 161000 לערך פנה הטור הירדני המשוריין המזרחי תוך תנועתו על ציר "קרלוס" לכיוון צפון-מערב ונע לכיוון תל-אל-מל. משהגיע הטור לטווח 2000—2500 מטרים מהתל נחשף אגפו הימני לאש הטנקים של חטיבת אל"מ רן, שהספיקה לדלג לעבר התל משנראו הדגלונים על אנטנות הרק"מ הירדני. לא היה ספק כי מדובר בחטיבת משוריית 40 הירדנית. כוחות חטיבת אל"מ רן, שנמצאו בעמדות ירי טובות פתחו באש טנקים עזה על הטור הירדני. אש זו הפתיעה את הירדנים ופגעה בטנקיהם עוד בטרם הספיקו לצוד תותחיהם או להיכנס לעמדות אש. שרידי כוח זה נחלצו מייד מערבה אלא שתוך כדי כך נכנסו לשטחי ההריגה של חטיבתו של אל"מ אורי שאף שיפרה עמדות דרומה וביצעה איגוף ימני אל ממערב לתל-אל-מל, וספגו אבידות נוספות. שארית הכוח הירדני נסוגה לבסוף ב-161100 לעבר תל-אל-ח'רה ובשדה הקרב נשארו יותר מ-20 טנקים ונגמ"שים ירדניים¹².

12. לחיל המשלוח הירדני היו אבידות כבדות כתוצאה מטעויות של צבאות עיראק וסוריה. תותחנים עיראקיים הפגינו בטעות יחידה של הצבא הירדני והשמירו 7 טנקים. החטיבה הירדנית ה-40 נאלצה לסגת בחופזה מכיוון שהטנקים העיראקיים שבאגפה איחרו להתקדם ("הארץ", 6.11.73). מקורות הממשל ברבת עמון אמרו שעד כה הושמדו בטעות לפחות 6 טנקים ירדניים ע"י כוחות שריון סורי או עיראקי. 12 חיילים נהרגו באש בנות הרבית. אחרי הפגיעה הראשונה מטנקים ירדניים הוחלט על צופן מיוחד לזיהוי הכוחות של שלושת הצבאות הערביים ("ידיעות אחרונות", 22.10.73).

13. רדיו רבת-עמון, 18 אוקטובר 73.

הטנקים בעת הלחימה בכוחות הירדניים. ברקע תל אל מל.

התקפת הנגד הסורית-עיראקית-ירדנית
באוקטובר 1973

למרות שהמגמה הכללית של כוחות צה"ל ב"תריז" הייתה לבלום את כוחות האויב ולשבש את התארגנותם, תיכנן פיקוד הצפון בליל 18-19 באוקטובר פעילות ענפה שכללה גם את כיבוש הכפר אום בוטנה. הללו נועדו לשפר את המערך ההגנתי של כוחות צה"ל ולבסס את אחיזתם במובלעת. כן תוכננו פשיטות על יעדים שונים מעבר לקווי כוחות צה"ל ממזרח להם. להתקפות הרגליות מתוכננים היו להתלוות גם כוחות ניידים ומשולבים (טנקים, הנדסה, ארטילריה) שתוכננו להתבסס ביעדים שייכבשו. עם רדת החשכה החלו הכוחות לפעול, אלא שאופיו המבוחר של השטח, קשיי ניווט והתמצאות, ועיינותם של הסורים ושל חילות המשלוח שפעלו עימם (הללו עסוקים היו בהכנות להתקפת הנגד ב-19 לחודש והמטירו אש ארטילרית לעבר כוחותינו שאותרו) עיכבו את השלמת ביצוע המשימות. בסופו של דבר נכבש הכפר אום-בוטנה (שהיה בגזרת דיבזיה 9 הסורית) וכוחות צה"ל התבססו בעמדות מדורס-מזרח לו. ההתקפה שביצעו כוחות צה"ל על אום-בוטנה שיבשה את לוח הזמנים המתוכנן לפתיחת מתקפת-הנגד הסורית, שכן הסורים נאלצו לצאת להתקפת-נגד מידית בניסיון לבטל את הישגי צה"ל באיזור הכפר אום-בוטנה ועל-מנת לשמור על מקוריותו של קו ההתחלה המתוכנן.

יעדיה של תוכנית ההתקפה המשולבת הסורית היו בראש ובראשונה לסלק את כוחות צה"ל מהמובלעת והיא כללה, כנראה שני שלבים עיקריים: השלב הראשון היה ריכוז הכוחות להתקפה מדורס למובלעת הישראלית במרחב שבין הכפר אום-בוטנה לכפר שמס, והשני — תקיפה משולבת תוך התבססות על פירצה בציר העיקרי שתכלול את המקומות הבאים: תל-אל-ח'רה-תל-מסחרה-ג'בא-חן-ארנבא — וג'בתא אל חשב, במגמה "לקפל" את כוחות צה"ל שבמובלעת מדורס, לכתרם ולהשמיד את שרידיהם שיוותרו ממזרח לציר הפירצה העיקרי. הכוחות שריכוזו הסורים לצורך ביצוע מתקפת הנגד כללו דיבזיית חי"ר סורית, במרחב שבין תל-אל-ח'רה לתל כדנא, דיבזיית משוריית עיראקית — באיזור כפר שמס וחטיבת שריון 40 הירדנית, באיזור ג'סם-תל-אל-ח'רה.

כאמור, נאלצו הסורים לתקוף נגד מיד לאחר שהוברר להם כי הכפר אום-בוטנה נכבש על-ידי צה"ל, אלא שהתקפה זו, שהחלה עם שחר ובסיוע ארטילריה, נהדפה תוך אבידות לשני הצדדים ואף גרמה לכך שכוחות חטיבת פפר מאוגדת פלד נערכו עתה כולם באיזור הכפר, ובמהלך התפרסותם אף פגעו

קשות בחלק מהמערך הארטילרי הסורי, שנערך לקראת התקפת-הנגד-המשולבת, שהייתה מתוכננת.

כתוצאה משבירת התקפת הנגד והפגיעה במערך הארטילרי של דיבזיה 9 הסורית, החליט הפיקוד הסורי להקדים את המתקפה, שנודעה לאותו היום ונשתבשה, ולאור המציאות החדשה הוכנסו בחפזה מספר שינויים בתכנית והוצאה פקודה לצאת מיד להתקפה. על חיל המשלוח העיראקי (שהיה כאמור, בעוצמה דיבזיונית), הוטל לתקוף לכיוון תל-קריץ-כפר נסג' ותל-אל-מל ולפתוח את הצירים כפר נסג'—מעץ ו-א-טיחה—תל-איובה. על חטיבה משוריית 40 הירדנית (שתוגברה במשך ה-17-18 באוקטובר גם בגדוד חת"מ מת-נייע ירדני 105 מ"מ), הוטל לתקוף ולהשתלט על תל-מסחרה ועל הכפר אום-בוטנה; ועל דיבזיה 9 הוטל להתארגן מחדש במהירות המירבית ולהיות תוך כך עתודה לניצול ההצלחה של חטיבה משוריית 40 הירדנית, זאת בשל שיבוש התקפת הנגד הסורית עם שחר.

אוגדת פלד, שהייתה ערוכה לקראת מתקפת הנגד הסורית, כללה את חטיבת פפר, שתפסה את גזרת תל-מסחרה—אום-בוטנה, ואת חטיבת יוסי שתפסה את התילים ענתר ועליקה.

התקפת הנגד המשולבת שבוצעה על-ידי העיראקים והירדנים נפתחה בשני עיתויים נפרדים. העיראקים החלו לתקוף עם כוחות חרמ"ש לעבר התילים בגזרת חטיבת יוסי עם שחר ובשלב מאוחר יותר, לקראת השעה 0700 פיתחו מאמץ תקיפה משוריין לעבר תל-ענתר שמגמתו הייתה, כנראה, לאגף את התל ולפרוץ לתוך המובלעת, אלא שגם התקפת החרמ"ש וגם התקפת השריון העיראקי נכשלו. מפקד האוגדה קידם במהירות את חטיבת מרדכי שהדפה את הטנקים העיראקיים תוך שהיא גורמת להם אבידות ניכרות. מאמץ עיראקי נוסף, שהופנה לכיבוש תל-עליקה, נהדף על-ידי כוחות חטיבת יוסי ששהו במקום.

מהלך הקרב של חטיבה משוריית 40 הירדנית* עד כה לא ברורה סיבת חוסר התיאום בין הירדנים לעיראקים בעיתוי פתיחת ההתקפה, אך עובדה היא שהירדנים יצאו להתקפה, בעצם, משתמה תגופת ההתקפה העיראקית ומשנשברה. ההתקפה הירדנית ב-19 באוקטובר החלה בסביבות השעה 0900, כשעה ומחצה לאחר ששכנה מתקפתם של העיראקים ונראה כי מספר סיבות אפשריות חברו יחד לשבירת עיתוי ההתקפות:

* התיאור המפורט מסתמך על מחקר שערך רס"ב בני מ. שהיה סמ"פ בחטיבת פפר, והשתתף בלחימה באיזור.

יותר הוא המאמץ של הכוח העיראקי, וכשהסתמן בבירור כיוון ההתקפה הירדנית, דוללה הגורה.

באיזור אוס-בוטנה נשארו שתי פלוגות טנקים מיחידת הסיור של אוגדת פלד, ופלוגה נוספת מאחד הגדודים * נערכה קילומטר אחד צפונית לכפר רסם-אל-ח'ולד. כוח אחר של גדוד זה, שכלל ארבעה טנקים הופנה לתפוס את איזור תל-אל-מל על-מנת לסגור את הפער בינם לבין הכוחות הבולמים את המאמץ העיראקי והמאמץ הירדני המזרחי. כאן נתקלה חטיבת השר-יון הירדנית לראשונה באש כוחותינו. לאחר שהתגלתה לכוח הטנקים באיזור אוס-בוטנה נפתחה עליה אש מטווח ארוך במגמה לעצור את התקדמותה במרחק רב ככל-האפשר. לאחר כ-15 דקות נפגעו שני טנקים מהפלוגה, אשר נעה בעקבות פלוגת החוד על דרך העפר מערבית לתל-ח'רה ואחד מהם התל-קח מייד. המאמץ המערבי הירדני, שלא איתר כנראה את מקור הירי נעצר לפרק זמן של כ-30 דקות בהן פוגו הנפגעים בעזרת הנגמ"שים של גדוד החרמ"ש. עם חידוש התנועה נערכו גדודי הטנקים במבנה של שדרה גדודית כאשר כל פלוגה התפרסה בקו. התנועה מאיזור זה צפונה נעשתה בחיפוי הדדי בין הפלוגות ובירי על כל נקודה חשודה, זאת תוך תתיית-סות לשטח כולו כתפוס על-ידי כוחות צה"ל.

גדוד הטנקים שעקף את תל-ח'רה ממזרח, התקדם לכיוון מר-בעת על מנת לעלות על כביש מרבעת-מסחרה ולגזע בו צפונה. גדוד הטנקים השני נע מבצע-א-צחר לכיוון ממחנה במגמה להגיע לאוס בוטנה ומשם לג'בא. הגדוד המזרחי הת-קדם באיטיות לנוכח אש טנקים שנורתה עליו מטווחים רחוקים עד שהגיע לצומת דרך העפר עם הכביש למסחרה, כאשר פלוגת טנקים קדמית נעה לפניו במרחק של 100—500 מטרים. באיזור תל-מסחרה נבלם הכוח על-ידי פלוגה בת שישה טנקים מאותו גדוד, שהתמקמה בעמדות ממערב לתל-מסחרה ובעורפו. הגדוד הירדני ניהל חיפוי יריות עם הפלוגה במשך כל שאר שעות היום ובמהלכם נפגעו לו כארבעה טנקים. הגדוד המערבי אשר נכנס לשטח מת לגבי הטנקים באיזור רסם-אל-ח'ולד הצליח להתקדם מערבה, לעבור את הכפר רסם-אל-ח'ולד, וביציאה מהכפר לכיוון צפון-מערב הוא נצפה היטב על-ידי הפלוגה שלנו שנערכה באוס-בוטנה. תבניות בזהויות טנקים כטנקי אויב שנבעו מהעובדה ששני הצדדים לחמו מתוך טנקי סנטוריון וקשיי תקשורת בין הפלוגות של כוחותינו, איפשרו לפלוגת החוד של חטיבה 40 לעבור בין שתי היחידות של חטיבת פפר ולהתמקם בשעה 1400 במרחק של כ-800 מ' מכביש אוס-בוטנה-ג'בא — כקילומטר אחד צפונית לאוס-בוטנה.

תוך כדי תנועת הכוח הירדני התפתח קרב בין טנקים, כאשר הגדוד המערבי של חטיבה 40 נמצא באש צולבת מטווחים של 400—600 מטרים בעוד פלוגת החוד נתקלת מטווח של כ-800 מטרים בפלוגה נוספת מיחידת הסיור האוגדתית. פלוגה זו הגיעה לאיזור כדי לחסום את הכביש לג'בא, לסגור את הפער בין שני הכוחות באוס-בוטנה ודרומית לרסם-אל-ח'ולד ולתג-בר את הכוחות במקום. לאחר שכוחות צה"ל זיהו את הכוח, שנע מדרום מזרח, ככוח ירדני, על-פי צבע ההסוואה הירוק

ייתכן כי הירדנים היו צריכים לבצע מרחק תנועה רב יותר מאשר העיראקים, ואפשר גם כי לקחייהם מקרבות ה-16 באוקטובר חייבו אותם לפעול הפעם במשנה זהירות; ייתכן שהשפיע גם הרצון להמתין ולראות איך יתפתח המאמץ ההתקפי העיראקי בטרם ישתלבו הם בקרב, ועם זאת לא מן הנמנע כי הירדנים רצו "לגמול" לעיראקים על שאיחרו להתקפה ב-16 באוקטובר, דבר שהגדיל את מספר אבידותיהם של הירדנים. ייתכן גם כי חששו שהעיראקים יפנו אישם גם לעבר טנקי הסנטוריון הירדניים מתוך האמונה כי הללו שייכים לצה"ל, ואפשר שהירדנים חיכו להתבהרות מזג-האוויר ולהשתפרות הראות.

החטיבה הירדנית יצאה להתקפה כשהיא בנויה על שני מאמציים גדודיים (של טנקים) מוגברים בחרמ"ש שנראה כי התכוונו לתקוף את תל-מסחרה והכפר אוס-בוטנה במקביל. כיווני ההתקפה היו מדרום לצפון. מאמץ התקפה זה נועד לכישלון הן בשל חוסר התיאום בעיתוי ההתקפה עם העיראקים והן בשל העובדה כי בשני המקומות ערוכה הייתה חטיבתו של אל"מ פפר, ועירנות הכוחות הייתה רבה הן בשל העובדה שהחל מהבוקר עמדה אוגדת פלד בפני התקפות שונות, והן בשל העובדה שהיא ידעה על התקרבות הירדנים. עם שחר החל, איפוא יחידות החטיבה בהכנות לתנועה שבמהלכן נערכו הכוחות בשדרות גדודיות. הכוח החל בתנועה בשעה 0700 מכיוון נוא לכיוון תל-ח'רה על שני צידים מקבילים: בציר נוא-תל-אל-מחץ-נבע-א-צחר-אוס-בוטנה. וב-ציר נוא-נמר-צומת אל-ח'רה, נבע-א-צחר-מסחרה. תנועת הכוח התבצעה כשבכל ציר נע גדוד טנקים כשפלוגת החוד מובילה במבנה קרבי, אחריה נעה פלוגה על הכביש בשדרה, ופלוגה אחרת מאבטחת את האגף החיצוני — כשהיא נעה במרחק כ-200—400 מטרים מהכביש. גדוד החרמ"ש חולק בשלב זה כאשר פלוגה ניתנה לגדוד המזרחי, ושתי פלוגות לגדוד המערבי כשאחת משתתפת באבטחה לכיוון מערב ואחת נעה מייד אחרי החוד. במהלך תנועת החטיבה לקראת מגע, חוזר חלק מהצוותים של מערך הארטילריה הסורית לתותחנים והחל מפגיו את יחידות השריון של חטיבת פפר במאמץ לתת חיפוי ארטילרי עד הכניסה לקרב של הכוחות התוקפים. התפתח דו-קרב בין תותחי הטנקים של חטיבת פפר לבין התותחים הסוריים, אשר במהלכו נפגעו סוללות סוריות נוספות. בשעה 1030 לערך הסתמן מאמץ ההתקפה העיראקית לעבר כפר נסג-תל-קרין מדרום מזרח וזוהה חוד חטיבה 40 הירדני משני עברי תל-ח'רה (בדרך העפר מהשלוחה המזרחית) לכיוון צפון. בשלב זה הוערך על-ידי כוחותינו כי המאמץ החזק

* מספר הטנקים בכל פלוגה באותו יום לחימה היה בין ארבעה לשישה.

גבולה הצפוני של הממלכה. בנוסף לכך המשיך להתקיים החשש הירדני מהעיראקים ורצונם של הירדנים להוות, בשל כך, גורם שולט בדרום סוריה ובאיזור הגבול הצפוני הירדני. עד 22 באוקטובר לערך כלל חיל המשלוח הירדני בסוריה מסגרת דיביוזינית בפיקודו של זעים עלאוי ג'ראד¹⁴ ולה שתי חטיבות משוריניות ואלמנטים מסייעים (תה"נ, חת"מ, נ"מ ואף אלמנט של חי"ר לאבטחת היחידות) וכן יחידות שירותים שונות.

המשך המערכה והפסקת האש

ההכרזה על קיום הפסקת האש בחזית סיני בשעות הערב של ה-22 באוקטובר, העמידה את הירדנים בפני השאלה: האם להצטרף להסכמה המצרית ובכך להקשות על הסורים במלחמתם או לחכות עד שיחליטו אלה על מועד מתאים להם. מתוך מערכת שיקולים כוללת, החליטו הירדנים בסופו של דבר, לקבל את הפסקת האש, אולם לא להחילה על כוחותיהם הפועלים בחזית רמת הגולן.

צה"ל תיכנן, בהערכה כי הלחץ בחזית המצרית יפחת, להמשיך וללחוץ בחזית רמת הגולן הן על הסורים (להדפם לאחור, ולתפוס עמדות מאוימות על דמשק), הן על הירדנים והן על העיראקים. פעילות התיגבור של הכוח הירדני, חיל המשלוח העיראקי והשיקום המהיר של הצבא הסורי המחישו בפני הפיקוד הישראלי כי אסור לתת לכוחות הבין ערביים הפועלים בחזית רמת הגולן להתאושש. כן עמדה בפני הפיקוד הישראלי שאלת השבת שליטתו על מוצב החרמון הכבוש עוד מראשית המלחמה. חשוב היה לפעול במהירות ולנצל את הזמן עד להפסקת האש (שהוודאות לגבי קיומה הייתה רבה אך לא היה ברור עיתויה). אלא שפרט לקרב על כיבוש החרמון פעלו שאר הכוחות לשיפור מאוזניהם במובלעת והדיפת התקפות מקומיות ולא תקפו. האווירה היתה של ציפיה להתקפת נגד של הכוחות הבין ערביים בחזית הגולן, שסביר היה כי היא תהיה המאמץ האחרון לסילוק צה"ל משטחים שכבש בטרם יוחלט, מצידם על הפסקת האש. התברר כי צבאות ערב בגולן נמצאו בליל 22-23 באוקטובר בעיצומן של הכנות למתקפה, שלדברי שר המלחמה הסורי נועדה "לחתוך את דרכו של הכוח הישראלי" הלכוד בצבת סורית-עיראקית-ירדנית. ההתקפה שנועדה לבוקר ה-23 באוקטובר לא בוצעה, בסופו של דבר, והסורים ריכזו מאמציהם להגנת מוצב החרמון — הישגם היחיד במערכה, ובסופו של דבר קיבלו עליהם את הפסקת האש ב-23 באוקטובר בערב. קבלת הפסקת האש על-ידי הסורים הייתה קשה, שכן העיראקים איימו כי יפגו את חזית הגולן ויחזרו הביתה, אם תופסק הלחימה. אבל השיקול של שמירת הכוח ומתן מרווח נשימה להתארגנות הגייסות היוותה גורם מכריע בהחלטתם החיובית של הסורים לגבי הפסקת האש.

עם כניסת הפסקת האש בחזית הגולן לתקפה הרפו הירדנים את כוונות הצבא בממלכה, והחלו בשחרור הדרגתי של המי-לואים ובהרחבת מערכת החופשות ביחידות. חיל המשלוח הירדני בסוריה שותף ביישוב קו ההגנה הסורי מדרום מערב למובלעת הישראלית ומרגע זה ואילך נכנס לשגרה אפורה של אחזקת קו משולבת באימונים לריענון ולהעלאת המוראל. לא היה בשגרה זו כדי להפחית את נרגנותם של הירדנים, שהתחלה כבר לאחר קרבות ה-16 באוקטובר. בסופו של דבר,

14. אל מוחרר, לבנון, 10 בפברואר 1974.

הוחלט לפנות את חיל המשלוח הירדני מחזית הגולן. הפינוי בוצע ב-1 בינואר 1974. היחידות רוכזו בבסיסיהן שבמחנות זרקא. אולם גם כשחזרו הגייסות הביתה לא פסקה נרגנותם של החיילים הירדנים. מרבית היחידות לא הספיקו ליטול חלק בלחימה ואלה ששותפו נשאו זכרונות, לקחים ומסקנות שלא הוסיפו למצב רוחם הירוד. רבים מקציני חיל המשלוח ומחיי-ליו שבפקודת המלך נסגרו בקסרקטינים ובודדו משאר הצבא עד שמצב רוחם ישתפר, החלו להחליף ביניהם בקסרקטינים דעות שונות על המערכה, עשו השוואות בין רמת ציוד הלחימה שלהם לרמת ציוד הלחימה הסורי, העיראקי והישראלי והגיעו למסקנה כי הצבא הירדני עם ציודו הנוכחי לא רק שלא יוכל לעמוד בפני הישראלים, אלא אף לא יוכל לעמוד בפני העיראקים או הסורים.

טרונות ברוח זו הגיעו גם לאוני המלך חוסיין ובין שאר הצעדים המעשיים שננקטו לאור לקחי הקרבות של הירדנים — הייתה החלטת המשטר על ארגונו מחדש של הצבא הירדני תוך הפיכתו לצבא גייס ומשוריני וציודו באמצעי לחימה מודרניים ממקורות מערביים (בעיקר ארה"ב) — דבר המתבצע ונמשך עדיין בימים אלה.

סיכום

הצבא הירדני השתתף במלחמת הקוממיות וזכה ביהודה ושומרון בזכות עצמתו והשפעתו על מהלך הקרבות. הוא נמנע מלחימה במבצע קדש וגרם לאבדן יוקרה לממלכה. הוא נסחף בגלי ההתלהבות של מלחמת ששת הימים והפסיד בסופה את השליטה על הגדה המערבית — כולל ירושלים. משהחלה מלחמת יום הכיפורים עשה ככל יכלתו למניעת פתיחת חזית נוספת נגד ישראל ואת יוקרתה המתמוטטת של הממלכה לא הצילה גם שליחת חיל המשלוח הירדני לסוריה והשתתפותו בבלימת כוחות צה"ל שהתקדמו אל מזרחת לקו הסגול. תוצאותיה המדיניות של אולת ידו של המשטר הירדני במלחמת יום הכיפורים היו: העברת האחריות והריבונות מידי המשטר הירדני לידי אש"פ (בוועידת רבאט), ובמידה מסוימת מרגיש עצמו המשטר הירדני משוחרר מהחובה להילחם על יהודה ושומרון ולהחזירם לריבונות ערבית (אם כי אבדן ירושלים מהווה מהלומה עזה ליוקרתו של המלך שירש אותה מסבו עבדאללה). יחד עם זאת פתח לעצמו המשטר נתיב יחסים חדש עם סוריה ועיראק בעקבות השתתפותו במלחמה בחזית רמת הגולן ולאור העובדה כי חלקו בבלימת כוחות צה"ל במובלעת היה רב יחסית. קשה מאד לגבש עתה דעה ברורה מהם יעדיה של ירדן היום, אולם התעצמותה הצבאית של הממלכה מצביעה על פתיחתן של אופציות צבאיות נרחבות ומדברת בעד עצמה. על המתכננים הישראלים להביא בחשבון כי כשתפתח נגד ישראל המערכה הבאה ישתפו בה כוחות נוספים ותיתכנה נגד ישראל חזיתות נוספות. עם זאת יהיה על המתכננים הירדנים לקחת בחשבון את התוצאות ההרסניות שיכולות להיות לגבי הממלכה אם זו תצטרף למערכה. חיזוקו הנוכחי של הצבא הירדני והצטיידותו באמצעי לחימה חדשים, יעמידוהו, לכשיושלם התהליך במלואו, בשורה אחת עם צבאות העימות האחרים. האם שונו מטרותיו היסודיות של צבא זה כלפי מדינת ישראל — זאת יוכל רק העתיד להבהיר.

האיום הגרעיני הסובייטי

בשלהי מלחמת יום הכיפורים

רס"נ ישי קורדובה
סא"ל אבי-שי

ברז'נייב, בהן קרא למנהיגי שתי המעצמות לשלוח כוחות צבאיים לאיזור הקרבות כדי שיפקחו "על ביצוע החלטות [מועצת הביטחון] להפסקת אש על-ידי ישראל ויבטיחו את תוקפן ואת כיבודן" [של ההחלטות].²

ב-24 באוקטובר בשעות הערב המוקדמות (שעון וושינגטון), הגיעה אל הנשיא ניקסון איגרת אישית מהמוזכ"ל ברז'נייב, שנוסתה, על-פי הגדרת הנשיא, "בתקיפות ולא הותירה שום מקום לדמיון לגבי כוונתה".³ איגרתו של ברז'נייב, אשר הת-פרסמה מאוחר יותר, כללה סעיף בו הפציר הלה במפגיע בנשיא ניקסון לשלוח במשותף כוחות למוזה"ת, כדי לכפות את הפסקת האש. ברז'נייב דוסיף, כי אם ארה"ב "אינה נכונה או אינה מסוגלת לפעול יחד עימנו בעניין זה, נעמוד בפני ההכרח לעיין בדחיפות בשאלה של נקיטת אמצעים נאותים באופן חד-צדדי".⁴ לדברי הנשיא ניקסון הצטברו אצל שירותי הביון האמריקניים ידיעות, אשר הובילו אותו למסקנה, לפיה מתכננת ברה"מ לשלוח כוח צבאי "משמעותי מאוד" למוזה"ת.⁵ על רקע זה החליטה ממשלת ארה"ב בליל 24—25 באוקטובר להעמיד חלק מכוחותיה המזוינים בכוננות "דרגה 3", כ"אמצעי זהירות" מול צעדים חד-צדדיים, שלהערכתה עמדה ברה"מ לבצע במוזה"ת.⁶ הכוננות חלה, בין היתר, על כוחות ה"פיקוד האווירי האסטרטגי" (Strategic Air Command) המזהוים את כוחות המחץ הגרעיניים של ארה"ב, וכן על צי צוללות הפולאריס, נושאות טילים בעלי ראשי נפץ גרעיניים.⁷

על רקע החלטות מועצת הביטחון 338 ו-339, אותן יזמו וה-גישו במשותף נציגי שתי המעצמות לאישור המועצה, עוררה החלטה זו הפתעה וזמבוכה ברחבי העולם. יתר על כן, הכוננות הגרעינית האמריקנית נתפסה כשיא במכלול המהלכים הבין-מעצמתיים במלחמת יום הכיפורים, והיותה הדגמה מוחשית לכך שהסיכסוך המקומי אכן גורר את המעצמות, כמעט על כרחן, לעימות חריף, הטומן בחובו סכנת שואה גרעינית.

ידיעות

בראשית נובמבר 1973, כשבוע מתום העימות הבין מעצמתי של ה-24—25 באוקטובר, החלו להתפרסם בעתונות האמרי-קנית פרטים מלאים יותר, על הרקע לכוננות שהזכרנו בכוחות המזוינים האמריקניים. מפרסומים אלה המובאים להלן, נראה שגם ברה"מ הפעילה בשלב האחרון של מלחמת יום הכיפורים איום גרעיני במזרח התיכון:

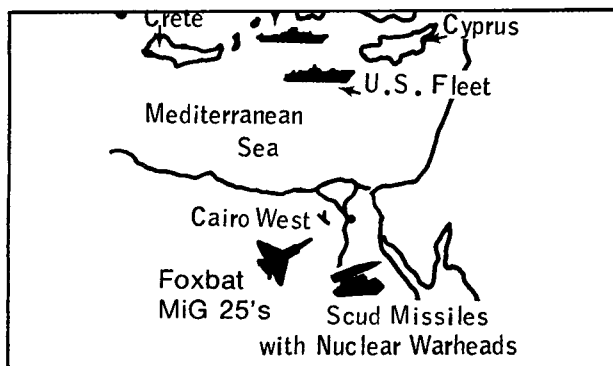
וושינגטון-פורסט, המזכר כבעל נגישות למקורות בממשל, דיווח כדלהלן:

* בכוחות המזוינים של ארה"ב מוכרות חמש דרגות של כוננות בסדר יורד: הנמוכה בהן — כוננות "דרגה 5" והגבוהה — כוננות "דרגה 1" (זו האחרונה מוכרות במצב של מלחמה).

ימים ספורים לאחר סיום מלחמת יום הכיפורים התפרסמו בע-תונות האמריקנית ידיעות, לפיהן העבירו הסובייטים ראשי חץ גרעיניים למצרים. עד כה טרם נחקר נושא זה באורח מקיף ומעמיק. ברשימה זו נעשה על ידנו, לראשונה, ניסיון לעמוד ביסודיות על טיבה של פרשיה זו. ראשית דבר מוצגים בזה, כרקע, האירועים העיקריים שהתחוללו בחזית הצבאית והמ-דינית במשך השבוע האחרון למלחמה. לאחר מכן מובאות, תוך ניתוח ביקורתי, הידיעות החשובות ביותר דבריו הפרש-נות שנילוו לאירועים אלה, כפי שהתפרסמו בשעתו. לסיום מוצעת מסקנתנו לגבי הפרשיה כולה, כמתחייב, לדעתנו, מתוך הידיעות וניתוחן.

רקע

ב-19 באוקטובר 1973 חזר ראש ממשלת ברה"מ, קוסיגין, למוסקבה, בתום שלושת ימי דיונים אינטנסיביים שניהל בקהיר עם נשיא מצרים, סאדאת, כשהוא נושא עימו הסכמה עקרונית של הנשיא המצרי להפסקת אש. על בסיס הסכמה זאת הוזמן מוזכ"ל המפלגה הקומוניסטית של ברה"מ, ברז'נייב, את ד"ר קסינג'ר למוסקבה, במטרה לעבד במשותף נוסח החלטה, שתסיים את המלחמה במוזה"ת. בשיחות שנערכו במוסקבה ב-20—21 באוקטובר אכן הושגה נוסחה כזאת, אשר הוגשה על-ידי נציגי שתי המעצמות כהצעת החלטה משותפת למועצת הביטחון. בשעות המאוחרות של ה-21 באוקטובר אישרה המועצה את ההצעה כהחלטה 338, אשר קראה להפסקת אש במקום בתוקף מ-221852 באוקטובר (שעון מקומי), ולני-הול משא-ומתן ישיר בין הצדדים היריבים לקראת כינון שלום במוזה"ת, בהתאם להחלטת מועצת הביטחון 242 מ-22 בנו-במבר 1967. מאחר שהכוחות המצריים הפרו את הוראת הפסקת האש, חידשו כוחות צה"ל את התקדמותם דרומה בכיוון העיר סואץ, כשהם מנתקים מעורפם את כוחות הארמיה השלישית שממזרח לתעלה. על רקע זה חידשה מועצת הביטחון ב-23 באוקטובר את קריאתה לקיים את הפסקת האש, והורתה על החזרת הכוחות לקווי ה-22 באוקטובר (החלטה 339). למרות החלטה זאת, שזכתה בגיבוי של שתי מעצמות העל, נמשכו הקרבות; טבעת המצור שהטילו כוחות צה"ל על כוחות האר-מיה השלישית הלכה והתהדקה. בשלב זה פירסמה ממשלת ברה"מ הודעה פומבית, בה האשימה את ישראל "בהפרה מבישה" של הפסקת האש, וקראה לה להפסיק את פעולות האיבה ולסגת לקווי ה-22 באוקטובר. בסיום ההודעה הזהירה ממשלת ברה"מ את ממשלת ישראל, שאם לא תונהג בהתאם לכך, תעמוד "בפני התוצאות החמורות ביותר המתחייבות מהמשך פעולותיה התוקפניות נגד מצרים וסוריה".¹ על רקע המצב הצבאי בשטח, שהלך והחמיר מבחינתו, שיגר סאדאת ב-24 באוקטובר איגרות אישיות לנשיא ניקסון ולמוזכ"ל

המפה מתוך אוויראשן-וויק, (גליון 5 בנובמבר 73) בה מצוין כי במצרים הוצבו טילי "סקאד" ולהם ראשי חץ גרעיניים

לסיפור הכנסתו של הנשק הגרעיני על-ידי הסובייטים למצרים:

האחים קאלב, שספרם "קיפינג'ר" ראה אור במחצית הראשונה של 1974, מספרים, כי בבוקר ה-25 באוקטובר דיווחה סוכנות הביון המרכזית לקסינג'ר, ששהה בבית הלבן, על ידיעה מר-עשה, לפיה יתכן שהסובייטים העבירו נשק גרעיני למצרים. כמו-כן מוסרים האחים קאלב, כי במשך מספר ימים עקבו מטוסי ביון אמריקניים אחר אניה סובייטית מסויימת, נושאת חומר רדיואקטיבי, אשר עשתה דרכה לפורט-סעיד. בשעות הבוקר המוקדמות של ה-25 באוקטובר עגנה האניה ביעדה.¹⁸ מומחי מודיעין שיערו, שהחומר הרדיואקטיבי היה ראש חץ גרעיני או מספר ראשי חץ, אשר נשלחו למצרים במגמה להר-כיבם על טילי סקאד, ששוגרו למדינה זו כבר בסוף חודש ספטמבר 73.¹⁴ המומחים לא יכלו להגיע למסקנה חד-משמעית אם החומר הרדיואקטיבי אכן פורק במצרים.¹⁵

פרופ' קונרד הוסיף על גירסתם של האחים קאלב שני פרטים חשובים. האחד — כי הידיעה שנמסרה לקסינג'ר, בדבר הימצאו של חומר רדיואקטיבי על גבי אניה סובייטית, מקורה בחוגי ביון של נאט"ו; והשני — כי האניה הסובייטית עגנה בגמל אלכסנדריה (ולא בגמל פורט-סעיד, כגירסתם של האחים קאלב).¹⁶

המצרים שללו מכל וכל את הידיעות שהתפרסמו בעתונות האמריקנית, מיד עם פירסומן. בתגובה לכתבה שהתפרסמה ב-2 בנובמבר בווישינגטון-פוסט הודיע דובר צבאי, שבמצרים אין מערכות שיגור של טילי סקאד, אלא טילים מייצור עצמי מסוג "טאפר". הדובר הוסיף, כי על אלה הודיע, כזכור, הנשיא סאדאת בנאומו בפני מועצת העם ב-16 באוקטובר.¹⁷ בתגובה לכתבה שהתפרסמה ב-21 בנובמבר בווישינגטון-פוסט, הגדיר הדובר הרשמי של ממשלת מצרים את הדיווח לפיו סיפקה ברה"מ, או עתידה לספק, נשק גרעיני למצרים או לסוריה כ"חסר כל שחר".¹⁸ הסובייטים לא התייחסו כלל לדיווחים שהתפרסמו בעתונות האמריקנית בנושא זה. עם זאת הגיבו אלה על כוונות "דרגה 3". את מגמת ההתערבות הצבאית שייחס להם המימשל האמריקני הגדירו כ"השערות דמיוניות".¹⁹ או כהסברים "אבסורדיים".²⁰ אולם לא היתה שום התייחסות סובייטית ישירה או אפילו עקיפה, לטעון לפיו הציבה ברה"מ נשק גרעיני במצרים (אי ההתייחסות, לכשעצמה, אינה חריגה ואין בה כדי להפתיע, שכן במהלך מלחמת יום-הכיפורים ולאחריה כמעט ולא נמצאו התייחסויות ישירות מצד מנהיגי

• ב-2 בנובמבר מסרו פקידים במשרד ההגנה שהסובייטים סיפקו למצרים מערכות שיגור של טילים קרקע-קרקע מסוג סקאד. פקידים אלה הניחו כי הטילים חמושים בראשי חץ קונ-בנציונליים, מאחר שלא הבחינו בכל סימן המעיד שהסוביי-טים סיפקו למצרים גם ראשי חץ גרעיניים.*

• שלושה שבועות מאוחר יותר התפרסמה בעתון כתבה נור-ספת בסוגיה זאת, אשר בה נאמר, כי למרות שב-2 בנובמבר סבר המודיעין האמריקני, כי הטילים שסופקו למצרים היו חמושים בראשי חץ קונבנציונליים, התלו פקידים אמריקניים להאמין, כי אפשר שברה"מ אכן שיגרה למצרים כלי נשק אטומיים במהלך המלחמה, וכי כלי נשק אלה עדיין מצויים שם, תחת פיקוח סובייטי קפדני. כלי נשק אלה הוערכו כראשי חץ גרעיניים עבור טילי ה"סקאד" ששוגרו למצרים לפני הקרבות או במהלכם. פקידים אלה מסרו, כי ארה"ב הבחינה בחומר גר-עיני, שהובל על-ידי מספר אניות אספקה צבאיות סובייטיות, שנעו מהים השחור לים התיכון. כן דווח, שלפחות אחת מהאניות עגנה בגמל מצרי. מקורות המודיעין הוסיפו, עם זאת, שכ-אשר עזבה האניה (ואפשר גם אניות נוספות) את הגמל התברר, שעדיין מצוי בה חומר רדיואקטיבי. פקידי הממשל סרבו לדון בשאלה, אם יכולים אמצעי מדידה לוודא שאמנם פורק חלק מהחומר מהאניות, או אם מצויה ברשותם עדות ממקורות אחרים, המסייעת לגיבוש הדעה, שראשי החץ הגר-עיניים אכן היו במצרים. הפקידים מסרו, כי לפי צילומים המתקבלים מלוויינים, קשה להבחין בין ראש חץ קונבנציונלי לראש חץ גרעיני, אם כי צידד עוזר מסוים עשוי למסור פרטים על כך. מכל מקום הוסיפו אלה, כי העדות להמצאות נשק גרעיני סובייטי במצרים אינה חד-משמעית ומוחלטת.⁹

השבועון האמריקני לענייני תעופה אוויראשן-וויק, המזכר כבעל נגישות למקורות במשרד ההגנה האמריקני, עשה פומבי ידיעות בנושא הנדון בשני מאמרים:

• בגליונו מ-5 בנובמבר 73 קבע בפסקנות, בעל אחד המא-מרים החתומים, כי הסובייטים הציבו במצרים שתי חטיבות של מערכות שיגור טילי קרקע-קרקע מסוג סקאד חמושים בראשי חץ גרעיניים. הלה קבע, כי טילים אלה, בפיקוח צו-רים סובייטים, שוגרו באניות מברה"מ למצרים ב-12 בספ-טמבר 1973 (כשלושה שבועות לפני פרוץ המלחמה), וכי ארה"ב הצליחה לגלותם במצרים באמצעות לווייני ריגול. הגי-לוי לא היה קשה משום שהסובייטים לא עשו דבר להסתיר את שיגורם של ראשי החץ הגרעיניים למזה"ת; נהפוך הוא, הם הציבו את ראשי החץ בלתי מוסוים ליד משגרי הסקאד, כדי שארה"ב תדע שהם אמנם נמצאים שם.¹⁰

• בגליונו מ-12 בנובמבר מסר השבועון, כי אחר הפסקת האש של ה-22 באוקטובר העבירו הסובייטים למצרים בדרך האוויר שתי חטיבות נוספות של מערכות שיגור של טילי סקאד.¹¹ עוד בטרם הופעת הגליון אמר עורך השבועון, בראיון ל-B.B.C. הלונדוני, כי במצרים נמצאות עתה ארבע חטיבות של מערכות שיגור סקאד, בעלות ראש חץ קונבנציונלי. הח-טיבות נתונות לשליטה ולפיקוח בלעדיים של הסובייטים, ואילו לצבא המצרי אין פיקוח עליהן.¹²

לאחר המלחמה, בין השנים 1973—1977, התפרסמו "השלמות"

• ההדגשות המסומנות כאן, וכמרכן אלה המופיעות בהמשך בנוסח של המובאות, הינן של כותבי הרשימה.

והשינגטון! העילה הרשמית הישירה להכרזת הכוננות היתה איגרתו של ברונייב לניכסון, שהגיעה לושינגטון ב-24/1930 באוקטובר, לה נלוו, לדברי צמרת הממשל, סימנים מעידים לכוננות שהוכרזה בכוחות הסובייטיים יבילי האוויר.²⁵

• אם עגנה בכלל אנייה סובייטית נושאת מטען רדיואקטיבי בחוף מצרים היתה זה בגמל אלכסנדריה ולא בגמל פורט-סעיד. כידוע פנתה ברה"מ כבר ב-4 באוקטובר את אניותיה מגמלי מצרים, כשאחד השיקולים שהינחו את הסובייטים לנקוט בצעד זה היה רצונם למנוע אבידות מיותרות של אנשיהם במלחמה הממשמשת ובאה. ואמנם, במהלך המלחמה לא פקדו אניות סובייטיות את גמל פורט-סעיד, אלא רק את גמל אלכסנדריה. אין זה מתקבל, אפוא, על הדעת שהסובייטים העבירו חומר רגיש, כמטען רדיואקטיבי, לגמל שהיה נתון, במשך כמעט כל ימי המלחמה, להפצצות מהאוויר ולפגיעות מהים מצד כוחות צה"ל.

• קיימות ידיעות סותרות אם המטען הגרעיני פורק מהאנייה הסובייטית, נשאר על סיפונה, או אם בכלל נשאה אנייה זו מטען מסוג זה.

חשובה יותר מסתירות ואי דיוקים אלה היא הסתירה המהותית בין גרסתו של האוויאשן-וויק בגליונו מה-5 בנובמבר 1973 לבין הגרסאות האחרות. כזכור טען בעל המאמר בשבועון התעופה האמריקני, כי כבר כחודש לפני המלחמה העבירו הסובייטים למצרים שתי חטיבות טילים סקאד, חמושים בראשי חץ גרעיניים והציבום בגלוי, כך שמקורות הביון האמריקניים יוכלו לזהותם בנקל. מאידך גיסא טוענים בעלי הגרסאות האחרות, כי הסובייטים העבירו למצרים, לקראת סוף המלחמה, חומר גרעיני, אפשר ראשי חץ, במגמה לחמש בהם את הטילים שנמצאו שם כבר קודם לכן.

הגרסה שהתפרסמה באוויאשן-וויק מעוררת תמיהה, אם לנקוט לשון המעטה, ואינה מתקבלת על הדעת משני טעמים עיקריים:

• עובדתית ניתן לקבוע כי מערכות הטילים סקאד הגיעו למצרים בחודשים יולי-אוגוסט 1973 ואפשר אף קודם לכן. ממסמכים עולה כי המערכות אוישו על-ידי צוותים מצריים, שולבו אורגנית ב"סד"כ המצרי, והפיקדו והשליטה המבצעיים היו נתונים בידי מפקדים מצריים. תפקידם של המדריכים הסובייטים הצטמצם בהגשת הסיוע לקליטת המערכות, שהתבטא בהדרכת הצוותים המצריים, והכשרתם לקראת מבצעים ואחזקה טכנית של מערכות אלה.²⁶ לבסוף, משפרצה המלחמה נמצאו במצרים תשע מערכות שיגור בלבד (חטיבה לפי המבנה הסובייטי המוכר)²⁷ ולא שתי חטיבות, כפי שמסר בעל הכתבה באוויאשן-וויק.

• בחינת יחסי ברה"מ עם מצרים, כפי שהתפתחו מאז סילק סאדאת את הנוכחות הצבאית-האסטרטגית הסובייטית ממצרים ביולי 1972, שוללת את הסבירות שהסובייטים הציבו

• האלוף (מיל') חיים הרצוג אמר ב-4 בנובמבר 1973 בשידור פרשנות בטלביזיה הישראלית (בו הגיב, בין היתר, על הכתבה שהתפרסמה בשבועון האמריקני לענייני תעופה). כי טילי סקאד חמושים בראשים קונבנציונליים מצויים במצרים זה מכבר, דבר הידוע היטב.²⁶ מאוחר יותר הוזכרו חוקרים אמריקניים, שהתבססו, לדבריהם, על מידע שקיבלו מגורמי ביון ישראלים, מועדים שונים בקיץ 1973 בהם הגיעו מערכות השיגור למצרים. אחד מהם אף טען, כי "כבר במחצית יוני [1973] מסרו פקדי מודיעין ישראלים לושינגטון, כי טילי סקאד הגיעו למצרים".²⁷

קיסניגר וסאדאת בשלהי מלחמת יום-הכיפורים

ברה"מ, או אמצעי התקשורת הסובייטיים, לגבי פעולותיהם במזה"ת. דיווחים, אם היו בכלל, נוסחו בלשון סתמית, והסתמכו, לרוב, על דיווחים באמצעי תקשורת ערביים, או מערביים).

עד כאן הידיעות החשובות ביותר, שהתפרסמו בארבע השנים האחרונות. על בסיס ידיעות אלה ונוספות הגיעו חוקרים אמריקניים למסקנה, לפיה אכן העבירו הסובייטים בשלהי מלחמת יום הכיפורים נשק גרעיני למצרים. יתר-על-כן אחד החוקרים אף קבע בפסקנות, כי כוננות "דרגה 3" הוכרזה בכוחות המזוינים "לא מפני שהיו [לושינגטון] הוכחות לכך שהסובייטים מתכננים לשלוח צנחנים למזה"ת, אלא משום שאנייה סובייטית, טעונה ראשי חץ גרעיניים, הגיעה לגמל אלכסנדריה".²¹ מאידך גיסא יודעים האחים קאלב לספר, שדו"ח סוכנות הביון המרכזית חזק את דעתו של מזכיר המדינה, לפיה עומדים הסובייטים לשלוח גייסות מוטסים למצרים; שכן נשק גרעיני במצרים, עשוי להוות "מטרה" לכוח סובייטי גדול, שישוגר לשם במועד מאוחר יותר. עם זאת, מוסיפים האחים קאלב, לא יכול היה ד"ר קיסניגר לבטל את האפשרות "שהסובייטים מעבירים נשק גרעיני למצרים משום שהאמינו, כי נשק כזה מצוי ברשותה של ישראל". אי לכך הורה הלה לערוך, מיד, מחקר של הפוטנציאל הגרעיני של ישראל.²² לדעת בעל הכתבה באוויאשן-וויק, העבירו הסובייטים את טילי הסקאד למצרים, חמושים בראשי חץ גרעיניים, במטרה להניע בדרך זאת את האמריקנים להפעיל לחץ על ישראל, כדי שזו תגלה היענות "לתנאים הערביים לשלום".²³ פרופ' א' רובינשטיין אימץ במלואה את גירסת האחים קאלב, בדבר הדו"ח של סוכנות הביון המרכזית מה-25 באוקטובר, והוסיף, כי בנקטם צעד זה ביקשו הסובייטים לאותת לאמריקנים, שלא יהיו נכונים לסבול תבוסה מצרית מידי ישראל.²⁴

דיון

החומר העובדתי, לכאורה, שהוצג לעיל מכיל סתירות פנימיות ואי-דיוקים רבים הטעונים בירור.

• דו"ח סוכנות הביון המרכזית, שהונח, לדברי האחים קאלב, על שולחנו של מזכיר המדינה האמריקני בשעות הבוקר של ה-25 באוקטובר, ואשר כלל מידע על העברתו של נשק גרעיני בידי הסובייטים למצרים, לא יכול היה, כשלעצמו, לשמש עילה לכוננות "דרגה 3", עליה הורה הנשיא ניקסון, שכן הוראה זו הופצה לכוחות כבר ב-25/2500 באוקטובר (שעון

מערכות חימוש גרעיניות במצרים; על אחת כמה וכמה לנוכח הידוע לנו כיום, כי היתה זו ברה"מ, אשר התנגדה למלחמה יוזמה על-ידי המצרים, וניסתה להניא את סאדאת מלפתוח בה. על אותו רקע, אולם מנקודת מבט מצרית, קשה להניח שסאדאת התיר להציב מחדש במצרים כוחות, שהיו נתונים לשליטת הסובייטים ולפיקוחם המוחלט. הוא הדין אם כוחנים את הידיעה על רקע היחסים הבין-מעצמתיים: הצבת מערכות חימוש גרעיניות במצרים (ולצורך זה בכל מדינה מזרח-תיכונה ניה אחת) עומדת בניגוד מוחלט לכל תפיסה אפשרית הן של ארה"ב והן של ברה"מ את רוח הדטאנט, מכאן שבצעד כזה עלולים היו הסובייטים לערער, במו ידיהם, את הבסיס של מערכת היחסים שנוצרה בין שתי מעצמות-העל, מערכת יחסים אשר מוסדה בשורה של הסכמים פורמליים, שנתתמו בידי שני הצדדים בועידות הפיסגה שנערכו במוסקבה (מאי 1972) וב-ושינגטון (יוני 1973). אלה כלל, בין היתר, מחויבות הדדית "לעשות כל שביכולתם כדי למנוע עימותים צבאיים ופרי-צתה של מלחמה גרעינית".³⁰ לו אכן היו שולחים הסובייטים נשק גרעיני למצרים אין להניח, שהממשל האמריקני היה נכון להתעלם מהפרה כה גסה של הסכם "עקרונות היסוד" ולהע-לים זאת מדיעת הציבור הרחב במשך למעלה מחודש ימים, כמצויין בכתבה (אפילו אם היו ראשי הממשל נוטים להעלים ידיעה כזאת, עד שיבררו את העניין בשיחות עם מוסקבה, תמיד היה נמצא גורם אחד או יותר, אשר היה מדליף זאת לאחד מהעתונים החשובים). ניתוח ה"סקופ" העתונאי, כפי שהתפרסם באוויאשן-וויק, משמיט לדעתנו, כשלעצמו, במידה רבה את הבסיס שביסוד הדיווח, ומחליש את אמינותו (אפשר שעורכי השבועון עמדו בעצמם על נקודה זאת, שכן בגליון שלאחר מכן "תיקנו", כאמור, את תוכן הכתבה).

חיוזק למסקנה זאת ניתן למצוא בעצם העובדה, שמפקד הצי האמריקני בעת מלחמת יום הכיפורים, האדמירל אלמו זומ-וולט, לא מזכיר כלל העברת נשק גרעיני סובייטי למצרים, בפרק ספרו המתאר בהרחבה את הסימנים המעידים שהצטברו בווינגטון בדבר הכנות שערכו הסובייטים לקראת מעורבות צבאית אפשרית במזה"ת.³¹ קשה להניח שאם אכן העבירו הסובייטים בעת המלחמה חימוש גרעיני בדרך הים לאלכסנ-דריה, היה נעלם דווקא צעד זה מדיעתו של מפקד הצי האמ-ריקני. מכאן שהעדר כל רמז לעניין בספרו של זומולט מציב סימן שאלה בדבר עצם קיומו של איום גרעיני סובייטי במע-רכת השיקולים שהנחו את הממשל בהחליטו על הכרות הכוננות.

מאלפת לא פחות היא עדותו של ריי קליין (אשר שימש מנהל המודיעין והמחקר במחלקת המדינה מ-1969 ועד להתפטרותו בסוף 1973), שקבע בפסקנות, כי בחומר שהתקבל במחלקת המחקר, אשר התבסס בין היתר על מקורות "מודיעין טכנו-לוגי", לא היה כדי לאשר שלסובייטים אכן היו כוונות להת-ערב בכוח במזה"ת,³² קל וחומר שלא היה בעדויות אלה כדי להוות אינדיקציה לשיגורם של ראשי חץ גרעיניים למצרים.* משמעותית לא פחות היא העובדה, כי הנציגים הבכירים

* מן הדין לציין גם, כי גורמי מחקר באירופה, אשר ניתחו בהרחבה את "התנהגותן" של מעצמות העל במהלך מלחמת יום הכיפורים, ובמסגרת זאת עמדו גם על העימות של ה-24-25 באוקטובר, לא דנו כלל בידיעות לפיהן אפשר שהסובייטים העבירו. בדרך זו או אחרת, נשק גרעיני למצרים.³³

ביותר של הממשל לא כרכו יחד את הידיעות על העברה אפשרית של נשק גרעיני למצרים עם הכרות כוננות "דרגה 3", ולא השתמשו בידיעות אלה ככלי במאבק שניהלו להדיפת התקפות שהוטחו לעברם בסוגיית כוננות זו. ידוע כי כבר למחרת היום בו הורה הנשיא על הכרות הכוננות, תקפו חוגים נרחבים את הממשל בגין החלטה זאת. חוגים אלה השמיעו, בין היתר, את הטענות, שהממשל נהג במתכוון בדומטיוצית יתר, במגמה להסיח את תשומת הלב של הציבור מקשייו הגוב-רים של הנשיא, שנגרמו בעטיה של פרשת זוטרבייט.

על רקע זה דומה כי מותר להניח, שלו היו ברשות הממשל ידיעות או סימנים אמינים המצביעים בכיוון צעד סובייטי מעין זה, היו אישי הממשל ודובריו מנצלים עד תום את הצבתו של נשק גרעיני על-ידי הסובייטים, במגמה להקנות להכרות הכו-ננות יתר אמינות בקרב הציבור האמריקני. אולם הממשל לא ניסה כלל להדוף את ההתקפות שהוטחו לעברו בדרך זאת. נהפוך הוא: החל מהמחצית השניה של חודש נובמבר 1973 מצאו לנכון דוברי הממשל להבהיר, כי אין ברשותם הוכחות לכך, שהסובייטים אכן העבירו נשק גרעיני למצרים. במסיבת עיתונאים שקיים ב-21 בנובמבר השיב ד"ר קסיניג'ר לשאלה שהופנתה אליו בסוגיה שלפניו במילים הבאות: "ברשותנו אין שום הוכחות, שהסובייטים העבירו נשק גרעיני למצרים. [יתר על כן] ישנן הצהרות פומביות של הסובייטים המכחישות טיעון כזה. לו היו הסובייטים מעבירים חימוש גרעיני [לאיזור בו מתנהל] סכסוך מקומי, היה הדבר חמור ביותר, שכן היה בכך משום מפנה מהותי לגבי נוהגים מקובלים; היה זה צעד שקשה לישבו עם מאמץ לקדם פתרון אחראי [לסכסוך]. אולם, אני חוזר — אין ברשותנו שום הוכחה, בודאי שלא הוכחה נחרצת, כאילו קרה דבר כזה".³⁴

זוהי תשובה קסיניג'רית אופיינית, הרחוקה מניסוח חד-משמעי וברור. ברורים יותר היו הסנטורים פולברייט (יו"ר ועדת הסנט לענייני חוץ) וסקוט (יו"ר סיעת הרוב בסנט), אשר בצאתם ב-28 בנובמבר מהתייעצות עם הנשיא ניכסון הכריו, כי אין לממשל שום אישור לידיעות לפיהן נמצאים במצרים ראשי חץ גרעיניים.³⁵ ימים ספורים לאחר מכן התפרסמו בעתו-נות האמריקנית דיווחים, שהסתמכו על "מקורות ביון", לפיהם אין שום קשר בין הימצאות מערכות שיגור טילי סקאד במצ-רים, או חימושם בראשי חץ גרעיניים, לבין הכוננות שהוכרוזה בכוחות המזוינים האמריקניים.³⁶

מכל האמור עד כה נותרה עדיין בלא מענה שאלה קרדינלית: מדוע בכלל עלתה סוגיה זאת לדיון, ומה פשר עיתוריה. נראה כי השיקול המרכזי שהינחה את הממשל ליוזם פירסומן של ידיעות על הגעת נשק גרעיני סובייטי למצרים, עשוי להימצא דווקא במכלול היחסים האמריקניים-ישראליים באותה עת. יתכן בהחלט, כי העלאת הסוגיה על סדר היום נבעה מצורך הממשל לעבות את מערכת הלחצים, שאותה הפעיל בפרק זמן זה על ממשלת ישראל, במטרה להניעה להגמיש את עמדותיה במשא-ומתן המדיני האינטנסיבי שלאחר המלחמה.

ניתן להבחין בניצני הראשונים של נסיון כזה כבר בימיה האחרונים של המלחמה, שעה שהחלו להסתמן בשטח הסימנים הראשונים של נצחון ישראלי על צבא מצרים. או התפרסמו, לפתע, בעתונות האמריקנית באופן רצוף, ידיעות, לפיהן ציידה

ברה"מ את מצרים במערכות שיגור של טילים קרקע-קרקע מסוג סקאד, אשר להם טווח פגיעה אפקטיבי בעריה המרכזיות של ישראל.³⁷ הידיעות נוסחו בצורה שמתוכנן השתמע, שה-סובייטים סיפקו את המערכות למצרים זמן קצר לפני פרוץ המלחמה, או שהמידע על כך הגיע לארה"ב בפומבי למועד פירסומן של הידיעות. אולם כבר הצבענו על כך, כי לא רק שמערכות הסקאד הגיעו למצרים לפחות ארבעה חודשים לפני שהמצרים פתחו במלחמה, אלא גם שמידע על כך נמסר לאמרי-קנים כבר באותו מועד.

בשבוע האחרון של אוקטובר ובראשית נובמבר הגיעו הלחצים שהפעיל הממשל על ישראל לשלב קריטי. בישראל שררה תחושה, שארה"ב מפעילה עליה "מכשש של לחצים", במטרה להגיע לוויתורים בסוגיית הארמיה השלישית. נמסר, כי ארה"ב איימה לצמצם את היקף רכבת האויר, אם תסרב ישראל להסדר, שיאפשר למצרים לתספק את הארמיה השלישית הנ-צורה.³⁸ שר-החוץ הישראלי, אבא אבן, טען, בשעתו, כי הלחץ האמריקני להעביר אספקה לארמיה השלישית "היה מכריע".³⁹ ב-1 בנובמבר, יום פרסום הצבתו, כביכול, של נשק גרעיני סובייטי במצרים, נפתחו בווינגטון השיחות בין ראש ממשלת ישראל, גולדה מאיר, לבין הנשיא ניקסון ומזכיר המדינה קיסינג'ר. השיחות התנהלו בצל הבקיעים שנוצרו במערכת היחסים הדו-צדדיים, כפי שהיתה מוכרת עד למלחמה; כתוצאה מכך עלה הצורך הישראלי לשוב ולגבש מסגרת של תיאום מוקדם עם ארה"ב לקראת ההתפתחויות הבאות. השיחות היו קשות; הממשל חתר, בלא לאות, למנוע את כניעתה של האר-מיה השלישית, שמשמעותה "נצחון ישראלי מוחץ נוסח ששת הימים".⁴⁰ הנשיא ניקסון בהחיר בשיחתו עם גב' מאיר, כי ארה"ב לא תיתן לישראל להשמיד את הארמיה השלישית,⁴¹ וד"ר קיסינג'ר תבע שישראל תוותר "למעשה על כיתורה של הארמיה השלישית".⁴² טענתו היתה, שאם לא תאפשר ישראל למצרים לקיים ציר, הנתון בשליטתם, לארמיה הנצורה — יעבירו הרוסים את האספקה הנדרשת במסוקים משלהם. כמו-כן נמסר כי מזכיר המדינה ליווה את טיעוניו "באימים... וב-הרמת קול".⁴³ והתריע כי ארה"ב "תשגר את מסוקיה, טעונים במזון, כדי להושיע את הארמיה השלישית מהכיתור ה-ישראלי".⁴⁴

במצב עניינים זה ובאווירה זאת, יתכן בהחלט שהממשל ראה צורך לשלב במערכת הלחצים הכוללת, שהפעיל על ישראל, גם ידיעות לפיהן הציבו הסובייטים נשק גרעיני במצרים. ואמנם, כתבים ישראליים בארה"ב מסרו, כי במהלך שיחותיה בווינגטון טון אכן העלתה ראש הממשלה בפני אישי צמרת בממשל, את דבר המצאן של מערכות הסקאד במצרים, כמו גם את החימוש הגרעיני שהוצב שם כביכול.* עם זאת אין אנו יודעים מה היה, אם בכלל, משקלה של הסוגיה הגרעינית הסובייטית במצרים במערכת השיקולים של ההנהגה הישראלית, משנענתה ללחצים האמריקניים.

משמעותית ביותר בהקשר זה היא העובדה, שרק לאחר שהדיפ-לומטיה האמריקנית הצליחה להביא ב-11 בנובמבר את ישראל

ומצרים לחתום על הסכם "שש הנקודות" — הסכם שמיסד א, נוהל העברת האספקה לארמיה השלישית, ובכך איפשר לצודים להמשיך בשיחות ישירות בק"מ ה-101 — ראה, כאמור, ד"ר קיסינג'ר לנכון להכחיש שברה"מ הציבה נשק גרעיני במצרים, ובעקבותיו הלכו גם גורמים נוספים בממשל. ניתן להניח, כי משחלף הצורך, שנתפס קודם על-ידי הממשל כחינוי, "לריכוך" ישראל נעלם גם האינטרס של הממשל להמשיך ולתת חיות לפרשיה זו, מה עוד שהבסיס העובדתי שלה היה מלכתחילה מפוקפק.

מעניין במיוחד הנסיון לכרוך יחד את הידיעות על הצבת נשק גרעיני סובייטי במצרים עם ספקולציות ביחס ליכולתה הגרעי-נית של ישראל. גורמי ביון אמריקניים מסרו לכתב הווינגטון-פוסט, "כי אין כמעט ספק... שישראל הצליחה לפתח ולייצר לפחות מספר טילים [קרקע-קרקע] מסוג "יריחו" שטוחם כ-480 ק"מ". בעל הכתבה הוסיף כי "נפוצה האמונה שברשות ישראל... כמה ראשי חץ אטומיים קטנים" לחימוש טילים אלה. אי לכך, המשיך וטען הכתב, הצבתם של מערכות שיגור סקאד במצרים, "בעלי יכולת כפולה, לשאת ראשי חץ קונבנציונליים וגרעיניים כאחד, עלולה להיות תגובה סובייטית לטילי "יריחו" הישראליים".⁴⁵ האחים קאלב הקנו לסוגיה זו צביון כמעט אב-סורדי; לפי גירסתם, מששמע ד"ר קיסינג'ר על האפשרות שה-סובייטים העבירו למצרים חימוש גרעיני, היתה הוראתו האופר-טיבית היחידה לערוך מחקר על יכולתה הגרעינית של ישראל.⁴⁶ היינו: לא הצעד הסובייטי החריג עמד בראש מעייניו של מזכיר המדינה האמריקני, אלא דווקא כושרה הגרעיני, כביכול, של ישראל. זאת בעיצומו של עימות אמריקני-סובייטי חמור. מכל מקום, שתי ההתייחסויות מזרות על כך, שיתכן כי לממשל האמריקני היה באותה עת עניין מסויים לאותת לישראל, שמו-טב לה שלא להתעלם מהאפשרות, שבנסיבות מסויימות עלו-לות מדינות ערב לקבל חסות גרעינית מברה"מ.

סיכום

בסוגיית הידיעות על שיגורו המדומה של נשק גרעיני סובייטי למצרים לקראת תום מלחמת יום הכיפורים, רב הסתום על הגלוי. על בסיס הידיעות שהתפרסמו בסמוך לסיום המלחמה ובתקופה שלאחריה, מתחייבת השאלה: האמנם הצטברו במז-דעין האמריקני סימנים מעידים, מהם ניתן היה להסיק כאילו שיגרה ברה"מ נשק גרעיני למצרים לקראת סוף אוקטובר 1973? לא ניתן להשיב על כך תשובה פסקנית, אולם אם אכן נהגו כך הסובייטים, הרי שהפרו בצעד זה לחלוטין את ההבנה הבין-מעצמתית, וחרגו, באורח חסר תקדים, מ"כללי המשחק" שהיו נהוגים בשעתו. מסיבה זאת בלבד אנו נוטים להתייחס לפירוש כזה בזהירות רבה, ומדרגים אותו בסבירות נמוכה. מאידך-גיסא, הסתירות הפנימיות והערפול הרב השוררים סביב סוגיה זו מקנים משקל רב יותר לסברה, כי למעשה לא היו מצויות כלל ברשות גורמי הביון האמריקני ידיעות של ממש בנושא. למרות זאת דאג הממשל במתכוון להפיץ באורח מעורפל וסתום ידיעות חסרות "כיסוי" במגמה שידיעות בסוגיה רגישה זו, כהצבת נשק גרעיני על-ידי ברה"מ במצרים, תשתלכנה במערכת הלחצים, שהפעיל הממשל ברציפות על ישראל החל בשבוע האחרון של אוקטובר; לחצים, אשר נועדו בשלב הרא-שון למנוע את נפילתה של הארמיה השלישית, ובהמשך להביא

* כתב מעריב דיווח, כי "מקור נאמן" בווינגטון מסר, שגב' מאיר עוררה את עניין הסקאד בשיחתה עם מזכיר ההגנה, ג'ימס שלזינגר.⁴⁵ כתשובה לשאלות של עתונאים ישראליים אמרה ראש הממשלה, כי בעניין הנשק הגרעיני שהועבר למצרים, "יש כל מיני שמועות ואין מקור מוסמך שידוע על כך בבירור".⁴⁶

24. Alvin Z. Rubinstein, *Red Star on the Nile*, New Jersey, Princeton University Press (1977), p. 276 (להלן, רובינשטיין, ר' גם: William B. Quandt, "Soviet Policy in the October Middle East War" — Part 2, *International Affairs*, Vol. 53, No. 4 (Oct., 1977), pp. 596-597. הגם שהלה סיים את הדיון בסוגיה שלפניו בהעיר, "שאין הוכחה חד-משמעית לכך, שמשק גרעיני [סובייטי] הגיע אי פעם למצרים", שם, עמ' 597.
25. Almo R. Zumwalt Jr., *On Watch — A Memoir*, New York, Quadrangle (1976), p. 443 (להלן, זומולט); השווה: האחים קאלב, ע"ע 554-555.
26. הארץ, 5 בנובמבר 1973, עמ' 1.
27. John D. Glassman, *Arms for the Arabs*, The John's Hopkins University Press (1975), p. 105. (להלן גלסמן) וכן קוונדט, בחלק הראשון של מאמרו שכבר הוזכר (*International Affairs*, Vol. 53, No. 3 (July 1977), ב' (לעיל 21), p. 383 (Footnote 12).
28. "משמעותית במיוחד היא העובדה, כי הסקאד נמצאו בשליטה מבצעת מלאה של המצרים, הגם שתוחזקו באופן חלקי על-ידי צוותים סובייטיים". — גלסמן, עמ' 113.
29. סא"ל אבישי, "מצרים לקראת מלחמת יום הכיפורים — מטרות המלחמה ותכנית המתקפה", מערכות 250 (יולי 1976), עמ' 20.
30. סעיף 2 של הסכם "עקרונות היסוד", שנחתם בוועידת מוסקבה. ההסכם אושר מחדש בוועידת וושינגטון.
31. זומולט, שם, ע"ע 443, 445-446 (בספרו תאר זומולט בהרחבה את מהות האיום הסובייטי לשלוח גייסות למצרים ב-24 באוקטובר, וציטט בהקשר זה מספר דו"חות מודיעין, שהצביעו על ההכנות שערכו הסובייטים לקראת התערבות במוז"ת. ב"דו"חות אלה לא נזכרה, ולו במילה, אפשרות הכנסת חומר גרעיני סובייטי למצרים. יציין כי למרות דברי ביקורת נוקבים, אותם השמיע בספרו כלפי היבטים שונים של פעילות הממשל בתקופת המלחמה, וביקורת חריפה במיוחד שהפנה לעבר מוכיר המדינה קיסניג'ר, טוען זומולט, כי המידע שהצטבר בווינגטון היה אמין ומהימן. על רקע זה היתה, לדעתו, מוצדקת לגמרי, פעולתו של הנשיא, כשהורה על העמדת הכוחות המזוינים בכוננות "דרגה 3").
32. Ray S. Cline, "Policy Without Intelligence", *Foreign Policy*, No. 17 (Winter 1974-75), p. 133.
33. ר' דרך משל, את הדיון בסוגיית "העצמות הגרעיני", שערכו חוקרי המכון הבריטי למחקרים אסטרטגיים, ב: "The Role of the Supper-Powers in the War," in: *Strategic Studies* 1973, London, I.I.S.S. (1974), pp. 29-30, 47.
34. ביולטין מס' 1798 (10 בדצמבר 1973), עמ' 2. מן הדיון לציין, כי לדברי מוכיר המדינה הכחישו הסובייטים באופן פומבי את הידיעות, כאילו הציבו נשק גרעיני במצרים. לא מצאנו שום הכחשות פומביות בחומר סובייטי מאותה עת (כבר ציינו, כי במקורות הסובייטיים אין שום התייחסות לנושא); כן לא מצאנו הפניות להכחשות כאלה, או איזכורן, במחקרים שעסקו במדיניות ברה"מ בזמן המלחמה.
35. לפי הארץ, 29 בנובמבר 1973, עמ' 2.
36. *Washington Star News*, 5 Dec. 1973, עמ' 1.
37. Leslie Gelb, "Jets Flown by North Koreans Clash with the Israelies Over Mideast", *New York Times*, 19 October 1973, p. 17; *Aviation Week*, 22 October 1973, p. 14.
38. נחום ברנע, "ראש הממשלה הגיעה לווינגטון", דבר, 1 בנובמבר 1973, עמ' 2. (הדברים יוחסו לשר הבטחון מ' דיין).
39. דבר, 2 בנובמבר 1973, עמ' 12.
40. Edward Sheehan, *The Arabs, Israelies and Kissinger*, New York, Reader's Digest Press (1976), p. 36.
41. מתי גולן, "שיחות קשות בווינגטון", הארץ, 25 בספטמבר 1974, עמ' 10.
42. יוסף חריף, "גולדה מול הבליון הדיפלומטי של ד"ר הנרי קיסניג'ר", מעריב, 9 בנובמבר 1973, עמ' 19.
43. מתי גולן, השיחות הסודיות של הנרי קיסניג'ר, תל-אביב וירושלים, הוצאת שוקן, 1976, עמ' 102.
44. שם, עמ' 104.
45. שמאל שגב, "גולדה מאיר עוררה הימצאות טילי קרקע-קרקע במצרים בשיחה עם שר ההגנה ביארה"ב", מעריב, 4 בנובמבר 1973, עמ' 1.
46. נחום ברנע, "גולדה: ישנם נושאים שטעונים עדיין בירור", דבר, 5 בנובמבר 1973, עמ' 2.
47. מ. גטלר, ווינגטון פוסט, 2 בנובמבר 1973.
48. האחים קאלב, עמ' 557.

להגמשה בעמדתה של ישראל לקראת השיחות הצבאיות-מדיניות עם מצרים. אם אכן כך היה אזי ברור, כי לאחר שנחתם הסכם "שש הנקודות", ונראה היה כי נציגי ישראל ומצרים "מדברים ולא יורים", היה לממשל אינטרס ברור להוריד בהקדם מעל הפרק את הנושא הגרעיני, אשר בשל עצם רגישותו ראוי היה לידון כמה שפחות בפומבי.

בשלב הנוכחי לאור המידע המצוי ברשותנו, אין, כאמור, ביטחון מלא שהסברה האחרונה אכן נכונה. עם זאת, נוכח הסתירות הפנימיות ואי הדיקום הרבים המאפיינים את הידיעות שכבר התפרסמו, דומה כי עולה משקלה של זו על האחרת.

הערות

1. רדיו מוסקבה, 232100 באוקטובר (שעון מוסקבה) 1973. יציין כי ממשלת סוריה לא קיבלה את החלטה 338, והודיעה למוז"ל האו"ם על קבלתה את הפסקת האש רק ב-23 באוקטובר בשעות הלילה המאוחרות (היינו, אחרי המועד בו פרסמה ממשלת ברה"מ את אזהרתה הפומבית לישראל).
2. רדיו קהיר, 242000 באוקטובר (שעון מקומי) 1973.
3. דברי הנשיא ניקסון במסיבת עיתונאים שקיים ב-26 באוקטובר 1973. לפי *Bulletin* No. 1794 (12 Nov. 1973) (להלן: ביולטין), p. 584.
4. David Binder, *New York Times*, 21 Nov. 1973; M. Berger, *Washington Post*, 28 Nov. 1973.
5. הנשיא ניקסון במסיבת עיתונאים ב-26 באוקטובר 1973, שם, עמ' 581.
6. מוכיר המדינה, ד"ר קיסניג'ר, במסיבת עיתונאים שקיים ב-25 באוקטובר 1973, ביולטין מס' 1794, עמ' 587.
7. הנשיא ניקסון במסיבת עיתונאים ב-26 באוקטובר 1973, שם, עמ' 583.
8. מייקל גטלר, ווינגטון-פוסט, 2 בנובמבר 1973.
9. ווינגטון-פוסט, 21 בנובמבר 1973.
10. Cecil Brownlow, "Soviet Poise Three-Front Global Drive", *Aviation Week & Space Technology*, 5 Nov. 1973, pp. 12-13. (כמקובל בשבועונים האמריקניים מציין התאריך לא את יום ההופעה, אלא את היום האחרון להמצאו של השבועון למכירה בשוק).
11. אויאשן-וויק, 12 בנובמבר 1973, עמ' 11.
12. לפי הארץ, 7 בנובמבר 1973, עמ' 2.
13. Marvin and Bernard Kalb, *Kissinger*, New York, A Dell Book (paper 1975), p. 557 (להלן, האחים קאלב).
14. שם, עמ' 513.
15. שם, עמ' 557.
16. וויליאם ב. קוונדט, עשור של הכרעות, לפי פרקים מהספר שתורגמו והורפסו בידיעות אחרונות, 21 בספטמבר 1977, עמ' 12.
17. סוכנות ידיעות מורח תיכונית (להלן סימו"ת) מקהיר, 031915 בנובמבר 1973.
18. סימו"ת מקהיר, 211700 בנובמבר 1973.
19. ברז'ניב בנאום בפני משתתפי קונגרס השלום שנערך במוסקבה, רדיו מוסקבה ברוסית, 26 באוקטובר 1973.
20. תכנית הרדיו והטליוויזיה השבועית "שולחן עגול", רדיו מוסקבה ברוסית, 28 באוקטובר 1973.
21. פרופ' מורגנטאו, בראיון משודר איתו ברשת הטליוויזיה החינוכית האמריקנית, לפי מעריב, 28 בנובמבר 1973, עמ' 1 (העתון מצטט דיווח של סוכנות הידיעות סס"א). במאמר שפרסם שלוש שנים מאוחר יותר, חזר הפרופ' מורגנטאו וביטא דעה זוה תוך שהוסיף, שמהעבירו הסובייטים נשק גרעיני לנמל אלכסנדריה מצאה עצמה ארה"ב "מעורבת בעימות מאותו הסוג, שנוצר בראשיתו של משבר הטילים בקובה ב-1962". ר': "Detente: Reality and Illusion", *Middle East Review*, No. 8 (Spring-Summer 1976), pp. 7-8.
22. האחים קאלב, עמ' 557.
23. אויאשן-וויק, 5 בנובמבר 1973, עמ' 13 ("התנאים הערביים לשלום" משמע, נסיגה מלאה לגבולות 1967 והשבת הזכויות של העם הערבי הפלסטיני, כפי שניסח זאת הנשיא סאדאת בנאמו בפני מועצת העם ב-16 באוקטובר 1973).

לקחי המלחמה

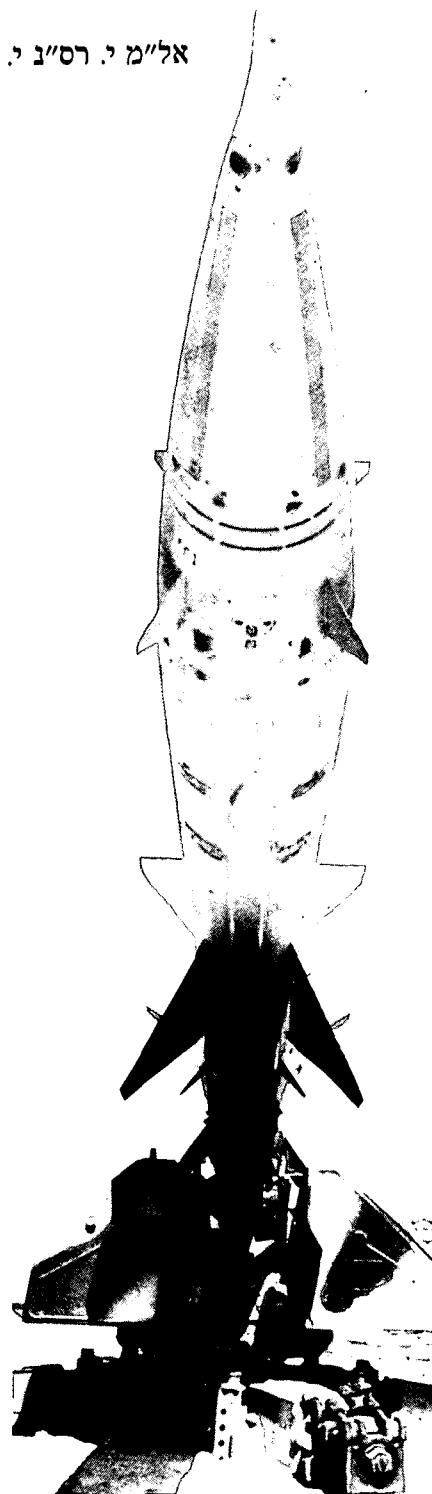
הקשיים הראשונים בהפעלת חיל האוויר ב־שדה הקרב, התגלו כבר במלחמת ההתשה. על כך אמר בהקשר זה אלוף (מיל) עזר ויצמן, מי שהיה אז ראש אג"מ: "ההפעלה השיטתית של חיל־האוויר הייתה כרוכה בקשיים גדולים ובאבדן מטוסים. לאחר שהחיל הצליח להרוס את עשר סוללות הטילים ל־אורך התעלה, גברה המעורבות הסובייטית ונתרבו הסוללות. במקום לראות בחיל־האוויר אחד ממרכיבי המלחמה נגד המצרים ולהפיל על כוחות יבשה ושריון בקנה מידה רציני, לריסוק הקו המצרי, על כל הארטילריה והטילים שבו, הטילו את כל המשימות רק על חיל האוויר, וראו בזה את הפתרון היחיד".⁸ קטע זה מעניין במיוחד משום שטמונה בו, לדעתנו, ראשית האבחנה הנכונה: חיל האוויר נכשל במקום בו לא הופעל יחד עם כוחות היבשה בהתאם לעקרונות הקרב המשולב.

מהם לקחי המלחמה, בנושא זה? האם נכון הדבר שחיל האוויר לא הצליח להשמיד את מערך סוללות הטילים הערבי, וכתוצאה מכך לא התבטא כמעט הסיוע האווירי ההתקפי בשדה הקרב?

על שאלות אלה ניתן אולי להשיב בחיוב רק אם מדובר בימים הראשונים למלחמה, בהם היה החיל עסוק בקרב הבלימה ולא התפנה להשמדת סוללות טילים. מספר אלוף פיקוד הצפון באותה המלחמה, אלוף (מיל) יצחק חופי: "התנאי להשתתפות אפקטיבית הוא טיפול והתגברות על מערך הטילים וה־נ"מ. ברגע שזהו התנאי, פירושו של דבר הוא שחיל־האוויר יוכל רק כעבור זמן־מה לבטא את מלוא יכולתו בבלימה. קיבלנו במלחמה גם סיוע מיידי מחיל־האוויר, אבל האפקטיביות שלו הייתה קטנה הרבה יותר".⁹ אם כזה היה המצב בחזית הסורית, הרי שבחזית ה־מצרית היה המצב שונה לחלוטין. כותב אל"מ א.: "בהקשר למלחמת יום הכיפורים, שוכחים את העובדה כי מרגע שצה"ל החל במתקפה והוחלט על תקיפת מערך הטילים בגדה המערבית של התעלה, הושמדו 75% מסוללות הטילים בחזית, כאשר הסוללות הנותרות נסוגות אל מחוץ לטווח היעיל שלהן ומאפשרות בכך חופש פעולה מעל הכוחות".¹⁰ הש־מדת מערך הטילים המצרי בסוף המלחמה הייתה חד משמעית. אומר מי שהיה מפקד חיל האוויר באותה המלחמה אלוף (מיל) בני פלד: "עובדה היא, כי כשבעה ימים, עד למועד כניסתה של הפסקת האש לתוקפה, פעל חיל האוויר בכל גזרת התעלה חופשי לחלוטין מאימת הטילים".¹¹

משקלו של הסיוע האווירי שהוגש לכוחות היבשה בחזית המצרית בסוף המלחמה היה מכריע. אין לנו ספק שההתקדמות המהירה שהושגה בגדה המערבית של התעלה בימים האחרונים של המלחמה התאפשרה רק בזכותו של סיוע זה. אל"מ נתק'ה, שהיה מח"ט באוגדתו של ברן (שביצע את כיבוש איזור ג'ניפה שלופה והשלים את כיתור ארמיה 3), סיפר לצוות מחקר של חיל־האוויר, ימים ספורים אחרי המלחמה: "המטוסים פגעו

אל"מ י. רס"ב י.

המטוס בקרב היבשה סוף הדרך או פרשת דרכים?

"בחר את הקו הצפוי פחות מכל... נצל את קו ההתנגדות הפחותה ביותר" — לידל הארט¹
"התקיפהו במקום שאינו מוכן, הופע במ־קום שאינך צפוי" — סון טסו²

הטיל כופף את כנף המטוס — האמנם?

אחת ה"מסקנות" השגורות והמקובלות כמעט על כל מי שכתב על מלחמת יום הכיפורים, היא כי משקלם היחסי של המטוס והטנק בשדה הקרב המודרני ירד, בשל יעילותם הגוברת והולכת של אמצעי ההגנה נ"מ (במיוחד טילים נגד מטוסים) ונ"ט (במיוחד טילים מונחים) המתלווים לכוחות היבשה. "מסקנה" זו נובעת ממהלך האירור־עים בימים הראשונים למלחמת יום הכיפורים. כך למשל כותב על חיל האוויר מי שנושא היום בתפקיד שר הביטחון: "החיל לא התגבר על מערך הטילים המצרי והסורי במועד הדרוש. הוא נאלץ להקצות זמן רב, יחסית, לטיפול במערכי הטילים ולא יכול לשתף את עצמו בעצמה הראויה בבלימת האויב בשתי החזיתות".³

מצב דברים זה הביא את חוקרי מלחמת יום הכיפורים לשאול שאלות כגון — "האם נפרדים אנו מתקיפות אוויר קרקע?"⁴ או בלשונו של אלוף (מיל) עזר ויצמן: "הטיל כופף במלחמה הזו את כנפו של המטוס — זו עובדה, הראויה ללימוד קפדני ולהפקת לקחים".⁵ אם אמנם נכון מצב דברים זה, הרי שהמסקנות הנובעות ממנו הן מרחיקות לכת. כך למשל כותב אלוף (מיל) חיים הרצוג: "במידה מסוימת תפחת השפעתו של כוח האוויר ומשקלו בשדה הקרב יצמצם, בהש־וואה לעבר. התרבותם של קנים קלים וניידים לשיגור טילים באיזור החזית פירושה, שסיוע צמוד יהפוך לתופע חריג במלחמות העתיד".⁶ לכך יש השלכות גם על מבנה כוחות היבשה: "המלחמה לימדה לקח נוקב, שעל כוחות הקרקע להיות מסוגלים לפתור כל בעיה, מבלי להסתמך על חיל־האוויר. במונחים של שדה הקרב פירושו הדבר — ריכוז גדול מאוד של נשק ארטילרי, שיאפשר לחיל־האוויר לפנות להשגת עליונות באוויר ולהתערב בשדה הקרב רק נגד מטרות נבחרות".⁷ לדעתנו, אין תיזה זו נכונה, שכן היא אינה נובעת ממהלך האירועים במלחמת יום הכיפורים, אם מעיינים בהם באופן מדויק. אמנם, היו במלחמה קרבות בהם הצליחו טילים נ"מ לסכל את פעולת הסיוע האווירי ההתקפי, אולם היו גם קרבות בהם נכשל המערך נ"מ הערבי והוגש סיוע אווירי מאסיבי שהשפיע באופן ניכר על תוצאות המלחמה. מטרות של מאמר זה היא לנתח את המאפיינים לקרבות בהם הצליח הקרב נגד הטילים נ"מ והסיוע האווירי ההתקפי. המסקנה הנובעת מהמל־חמה איננה "כיפוף כנפו של המטוס" אלא הפעלה בהתאם לעקרונות הקרב המשולב. זאת נבקש להוכיח בהמשך.

במטרתיהם במדויק. אנו היינו בטווח 2000 מטר וראינו זאת. היה רצף רציני של סיוע. **לא היינו מגיעים עד הנה לולא חיל האוויר.** גם מפקדי החטיבות האחרים שהשתתפו ב"כיבוש הגדה המערבית של התעלה ובאיגוף דרומה, היו אחידי דעים בקשר לתפקיד המכריע של הסיוע האווירי. כותב, בעניין זה, אלוף (מיל') חיים הרצוג: "הארמיה השלישית, שנערכה להגנה על שני הכבישים הראשיים מסואץ לקהיר, צירי "סרג" ו"עשור", הטילה התקפות נגד נואשות על חטיבות נתק'ה ואריה. עתה, כאשר הושמד ברובו מערך סוללות הטילים נגד מטוסים, נהנה הצד הישראלי משליטה מוחלטת באוויר. חיל האוויר הישראלי הצטרף למערכה והלם בטרקים החוסמים את צירי ההתקדמות"¹². השפעתו של חיל האוויר על הקרבות בגדה המערבית וכיתור ארמיה 3 הייתה כפולה: השפעה ישירה ע"י סיוע אווירי מכון והשפעה עקיפה על-ידי מניעת תגבורות מצריות שיכלו להגיע ולהתייצב מול כוחותיהם של ברן ומגן. עובדה זו באה לידי ביטוי מפורש ביומן המבצעים של ארמיה 3 שנפל שלל בידי כוחותינו¹³. מן היומן מצטיירת בבירור תמונת הכיתור הישראלי והבקשות החוזרות ונשנות של מפקד ארמיה 3, ליוא (גנרל) וואצל ממפקד דיביזיית שריון 4 — עמיד (בריגדיר) קאביל, לבוא לעזרתו ולפרוץ את הכיתור בקילומטר ה-109 של כביש סואץ. בריגדיר קאביל, שהוכה עד אז קשות בידי חיל האוויר הישראלי (ישנם ביומן מספר דיווחים על אבידות קשות שנגרמו לו, מהתקפה אווירית), סירב לצאת מתחת מטריית הטילים שנותרו בעורף, ולא הסכים לנסות ולפרוץ את הכיתור. כך למשל מודיע קאביל על התקפה העורפית ועם בסיסי האספקה שלה, מנותקים, כולל כביש סואץ-קהיר שנשלט באש על-ידי חטיבת נתק'ה. רק ה"כביש הדרומי לעיר סואץ נותר פתוח. כך למשל יצאה פקודה ממפקדת הארמיה ב-22 באוקטובר שעה 0230 בבוקר "לשלוח את התחמושת הדרושה מיד בכביש אלאזי בדרך סואץ כך שתגיע לפני שעה 0400 אל היחידות הנזכרות לעיל, מתוך ידיעה שעל כביש סואץ אין שום דבר ושהוא איננו פתוח אלא להפ"גה מהאוויר". זאת, במקביל להוראה "לב" דוק את כביש סואץ-קהיר ולסלק את פצצות ההשחיה המצויות בו וכן תיקון בורות בכביש שנצורו כתוצאה מהרעשת האויב מהאוויר¹⁴. בצהרי ה-22 באוקטובר כבר מתבררת התמונה בכל חומרתה, ומפקד ארמיה 3 מדווח לשר המלחמה: "האויב בכביש החוף עומד בכס"פריה. האויב הגיע עם חלק מכוחותיו תוך

נסיגה להשתלט על ק"מ 109 וזה חמור ביותר בעיני. המטוסים של האויב מפציצים שם בצורה מרוכזת ויש 15 טנקים מתקפים. ה"אויב נלחם על ציר מס' 13. זאת אומרת, אם ק"מ 109 הולך, זאת הדרך העיקרית של האספקה. לאויב יש כוח אצל מע'רבי והוא מטפל בו. המקום המסוכן ביותר הוא ג'ניפה וק"מ 109... המטוסים מפציצים מהבוקר עד עכשיו"¹⁵. הכוח היחיד שמסוגל היה למנוע את הכיתור היה דיביזיית שריון 4 בפיקודו של בריגדיר קאביל. מפקד הארמיה פנה אליו בשעה 1255: "כביש סואץ מנותק, קאביל. מה שרצוי הוא שנפתח את כביש סואץ בק"מ 109, אנו בפנים ואתה בחוץ. אני אומר לך שהארמיה הולכת ומכותרת, קאביל. הוא לא בידיים ערביות, פתח לי את כביש סואץ. אתה תחת פיקודי ומדוע אתה מתנגד, קאביל? תן פקודה לחטיבה 6 ממוכנת, או שמשהו ילחץ על תל החצץ. אני נותן לך פקודה ברורה". קאביל, כאמור, סירב לצאת מתחת למטריית הטילים שבעורף, ומפקד הארמיה נאלץ לפנות בתלונה אל שר המלחמה: "קאביל מסרב לשאת פקודה איתנו לגמרי. ש"לחתי אל ליאון גדוד טנקים. לקאביל יש חטיבה בה הוא הולם. אני אומר שברשות קאביל 23 טנקים שנותרו מחטיבה 3 שריון. אמרתי לו: צא והלום בעורף האויב מתל החצץ ואני אלחץ עליו מצד ליאון. אמר לי: אם האויב יבצע הפצצה מן האוויר מה אעשה?"¹⁶ קאביל קיבל אמנם פקודה משר המלחמה לסייע למפקד ארמיה 3, אולם הוא השתנה. מפקד הארמיה, שמצבו הלך והחמיר, פנה אליו שוב בשעה 1412: "המצב הוא שק"מ 109 הולך ליפול והארמיה תהיה מכותרת". בערב ה-22 באוקטובר הייתה כבר ארמיה 3 מכותרת. בשעה 1740, זמן קצר לפני כניסת הפסקת האש לתוקפה, דיווח הגנרל ואצל, מפקד הארמיה 3, לגנרל גמסי: "האויב מגיע קרוב לק"מ אחד ממסילת ה"ברזל. סיבת האבידות: הכל בגלל המטוסים והשריפה של המכוניות שבחפירות. התקפור תיהם היו כבדות". נראה לנו שהקטעים מתוך יומן הארמיה ש"הובאו כאן, מדברים בעד עצמם. השפעתו של חיל האוויר הישראלי על המהלך הקרקעי של איגוף וכיתור ארמיה 3, אינה יכולה להיות מוטלת בספק. הלחץ המקובל ממלחמת יום הכיפורים, המיוצג ע"י דברי הגנרל הצרפתי בופר — "מטוסים וטנקים מתחילים להוות כלי נשק ישנים והעתיד שייך כולו לטילים"¹⁷, הלחץ הזה פשוט אינו נכון. להיפך, מלחמת יום הכיפורים הוכיחה בבירור כי ניתן להשיג עליונות אווירית למרות הגנת הטילים נ"מ, וכי עליונות זו, אם היא מנוצלת להשגת סיוע אווירי התקפי מאסיבי (כפי שהיה בימים האחרונים למלחמה בחזית המצרית), יכולה להביא להצלחות קרקעיות ניכרות בפרק זמן קצר ובאבידות מעטות יחסית. השאלה הנכונה המתבקשת מניתוח אירועי המלחמה, איננה "האם נפרדים אנו מתקיפות אוויר-קרקע", אלא — "מהם הגורמים שהביאו לניקוי איזור התעלה מטילים נ"מ?" בהמשך ננסה לנתח את הגורמים שהביאו לחופש

הפעולה האווירי מעל החזית המצרית דווקא. הלחץ האמיתי ממלחמת יום הכיפורים הוא שיש לנצל גורמים אלה, להשיג חופש אווירי ולהשתתף באופן מאסיבי בלוחמת היבשה. בצורה כזו יבוא הכוח הצבאי כולו לניצול מירבי.

כיצד הושג החופש האווירי בתעלת סואץ?

מדוע התמוטט מערך הטילים המצרי בתעלה בימים האחרונים של המלחמה? מדוע לא קודם? מדוע לא התמוטט מערך הטילים הסורי? על שאלות אלה ניתן להשיב במשפט קצר אחד: משום שרק בימים האחרונים של המלחמה הופעלו כוחות שריון בחזית המצרית לתקיפת בסיסי טילים ולניקוי השטח עבור חיל האוויר. עד אז נעשו ניסיונות לתקוף את הטילים נ"מ בעזרת מטוסים בלבד. ניסיונות אלו נכשלו בדרך כלל, מסיבות שיעוד נעמוד עליהן בהמשך. גם מפקד חיל האוויר במלחמת יום הכיפורים אלוף (מיל') בני פלד, מכיר בחשיבות הרבה שהייתה להשגת מדת בסיסי הטילים ע"י כוחות שריון: "אזי זור התעלה היו עשרות סוללות טילים. השריון והרגלים שלנו חיסלו חלק מהן... גם העובדה שצה"ל הצליח לחדור למובלעת סואץ, היא בגלל חיסול שישע שוללות טילים באיזור סואץ. כך יכולנו לתת לשריון ולרגלים שלנו סיוע צמוד ורציני"¹⁸. חשיבות התקיפה הקרקעית של סוללות הטיילים מוכרת על-ידי כל הפרשנים הצבאיים. כך למשל מתואר המעבר של אוגדת ברן ב-16 באוקטובר אל הגדה המערבית של ה"תעלה": "הסיוע האווירי בהבקעה זו, טוב יותר מכל מה שקיבלו עד כה כוחות היבשה בחזית המצרית. המטוסים באים בגלים ופועלים במסמך לפורצים. הטנקים, שפעלו כאן יום קודם לכן, טיהרו מסיבב את סוללות הטילים, וכך הקלו על חיל האוויר. מערך הטילים בחזית המצרית בנוי פסיפס של סוללות המגינות ומחפות כל אחת על שכנה תיה... עתה, עם פריצת הטנקים למערב ה"תעלה, נשבר פסיפס סוללות הטילים. המטוסים יכולים לבחור זוויות גישה נוחות ובטוחות יותר לתקיפת הסוללות שנותרו בחזית. השטח עודו שורץ סוללות טילים, שעמדות הבטון שלהן דומות לעליה-הכותרת של פרח. כוחותיו של אדן פורצים תחילה מערבה ואחר מתחילים לפרוס את מניפתם לדרום. אחת ההוראות לשריון היא לרוץ מ'שושנת' טילים אחת לחברתה"¹⁹. מעיון באירועי הצליחה החל מה-15 באוקטובר 1973 בולטות שתי עובדות יסודיות: טיהור בסיסי הטילים תוכנן עוד בערב הצליחה, והוא בוצע מייד למחרת הצליחה בקלות שהד"הימה אפילו את המבצעים. בקבוצת פקודות שהתקיימה ב-15 באוקטובר בפיקוד דרום תוכננה הצליחה על-ידי כוח צנחנים שילווח בגדוד שריון בפיקודו של המח"ט חיים. תפי קידו של גדוד זה היה לפגוע במיוחד בסוללות הטילים נ"מ²⁰. ברן תוכנן לצלוח בבוקר שלמחרת הקמת ראש-הגשר ומשימתו הייתה לשטוף כלפי דרום, באגפו המזרחי של שרון,

בסיס סוללת טילים שנפגע על ידי כוח פושט משוריין

משום כך, קשה לו למטוס להתמודד באופן ישיר בטיל הנ"מ ויש צורך באמצעי אחר — תקיפות שריון. באופן כללי אנחנו מדברים כאן על מערכות של "נשק" ו"נשק נגדי". בנשק הנגדי מושקעת מחשבה רבה כדי לנצל את נקודות התורפה של הנשק המקורי. משום כך אין הנשק המקורי יכול להתמודד עם הנשק הנגדי, והוא צריך להעזר ב"כוח עזר" שהוא למעשה נשק שתוכנן כנגד נקודות התורפה של נשק נגדי. כך למשל צריך חייל החי"ר ("נשק מקורי") להעזר בטנק ("נשק עזר"), טנק לפתור את בעיית המקלע ("נשק נגדי"). הנדק ("נשק מקורי") צריך להעזר מ צידו בחיילי חי"ר ובכוחות הנדסה ("נשק עזר") כדי להילחם כנגד טילים נ"ט ומוקשים ("נשק נגדי"). באותה הצורה צריך הכוח האווירי ("נשק מקורי") להיעזר בשריון ובחי"ר ממזכ ("נשק עזר") כדי לפתור את בעיית הטילים נ"מ ("נשק נגדי"). זהו הבסיס התיאורטי

הטמון ברעיון הקרב המשולב. לדעתנו, הקלות בה בוצעה השמדת בסיסי הטילים בחזית התעלה על-ידי "כוח חיים" במלחמת יום הכיפורים, אינה מקרית. בסיס טילים נ"מ הוא מערכת מתוחכמת שנבנתה למען משימה אחת ויחידה — להפיל מטוסי. כוחה כנגד תקיפות שריון הוא אפסי. סוללת הטילים פגיעה במיוחד לנשק שריון משום שהרכיבים העיקריים — מכ"מ בקרת אש ומשגרי טילים — הם רכיבים גדולים ש-אינם יכולים להיות משוריינים מעצם טבעם והם פגיעים אפילו לרסיסים קלים. פגיעות זו אפשר להקטין במידת מה ע"י התחפרות וביצור (כפי שנעשה באופן חלקי במלחמת יום הכיפורים), משום שאז ניתן להגן גם על לב המערכת — מחשב הירי וצוות הפיקוד, מפני פגיעות ישירות של תותחי טנקים. עם זאת, יש לזכור שסוללת טילים תשאר תמיד חשופה ופגיעה לאש שטוחת מסלול, בגלל עצם תפקידה. הפגיעות הזאת מחייבת הר-חקה של סוללות הטילים מקו האש המידי, והצבתן מספר קילומטרים מאחורי קו המגע. איזור זה הוא "נקי" יחסית מכוחות מגינים, וכוח שריון תוקף שייגע אליו (אם על ידי הבקעה מוצלחת כמו שבוצע. הדבר בחזית ה-תעלה, או ע"י איגוף מהעורף למשל) יוכל להסתובב שם כמעט באין מפריע. יש כאן ביטוי מעניין לכלל שנוסח ע"י המצביא הסיני סו-טסו לפני כ-2500 שנה: "צעד במהרה למקומות שאינם צפויים שם. צבא יכול לעמוד מרחקים גדולים ולא תמצאנו רעה, אם הוא צועד בחבל ארץ שאין האויב שם. מובטח לך שתצליח בהתקפותיך, אם תתקיף מקומות שאינם מוגנים".²⁷

בבואנו להמליץ על דרך פעולה בעתיד, עלינו לשאול את עצמנו אם מצב הדברים שהיה במלחמה שעברה, ישאר דומה למה שיקרה במלחמה הבאה. לדעתנו, התשובה היא ב-אופן כללי, חיובית. כדי למנוע השמדת בסיסי טילים ע"י כוחות שריון ורגלים, יצטרך ה-אויב להגן על סוללות הטילים בכוחות נ"ט ולמגן את הרכיבים העיקריים. שני הדברים הם קשים ביותר לביצוע. הגנה רצינית על סר-ללות הטילים מחייבת השקעות גדולות בחפ-י

ראליים להתגבר על החסימות ולחדש את ההתקדמות; ברן נצטווה לשגר חוליות פשיטה להשמיד את סוללות הטילים נ"מ שבסביבה. הוא הורה לנת'קה ולגבי להפריש למשימה זו גדוד אחד מכל חטיבה. הגדוד של נת'קה נע כדי 20 קילומטרים מערבה, השמיד שתי סוללות-טילים וחזר לחטיבה עם טיפות הדלק האחרונות. הכוח של גבי חמק מראש-הגשר ונע כדי 10 קילומטרים לדרום, נכנס בקרב עם טנקי-אויב והשמיד סוללת טילי "סאם". הפשיטות על סוללות הטילים החלו נושאות פרי. כאשר חידש ברן את ההתקפה בבוקר ה-19 באוקטובר כבר היה ברשותו סיוע מלא של חיל האוויר.²⁴

נקודת המפנה בהשתתפות חיל האוויר בקרב היבשה, באה אם כן, כתוצאה מהשמדת סוללות הטילים ע"י כוחות השריון. השמדה זו בוצעה בקלות יחסית וכמעט ללא אביר-דות ואיפשרה לחיל האוויר למוטט את שא-רית המערך ולהשתתף באופן מאסיבי בלוח-מת היבשה, השתתפות שהשפעתה על מהל-כי הארמיה ה-3 תוארה למעלה בפרוטרוט. בהקשר זה, מעניינת הערתו של אל"מ א. במאמרו שפורסם ב"מערכות" אשתד: "בהע-רת אגב ייאמר כי הקצאת כוחות של ארטי-לריה ושריון בשילוב עם חיל האוויר לשם השמדת מערך ההגנה האווירית, יכולה להביא תועלת שתורגש בשדה הקרב מהר יותר, מאשר אם אלה יוקצו להשמדת שריון או ארטילריה. בקרב המשולב יש לחלק מטרות בין חיל הא-וויר וכוחות הקרקע בהתאם לעלות/יעילות "השמדתן".²⁵

הקרב המשולב

הפתרון לבעיית הטילים נ"מ טמון, לדעתנו, בהפעלה נכונה של כל הכוחות, הן הכוח הקרקעי והן הכוח האווירי, בקרב משולב. רבות נכתב ונאמר בנושא זה, בדרך כלל בהק-שר הקרקעי. הדוגמה המקובלת המתבססת אף היא על לקחי מלחמת יום הכיפורים היא זו של הטנק-טיל הנ"ט-חייל החי"ר. הוכח במלחמה, שפריצת שריון ללא כוחות חי"ר המתלווים אליו, יכולה להעצר כמעט כליל על-ידי כוחות קטנים ומיומנים של חיילים נושאי טילים נ"ט מונחים. הפתרון המומלץ בדרך כלל בספרות המקצועית הוא שימוש בחי"ר ממזכ שיתקדם יחד עם השר-יון "יוטפל" במגנני הנ"ט. הדוגמה הזו, של קרב משולב בכוחות יבשה שונים, דומה מאוד לבעיה שלנו. טיל נ"ט מונחה נבנה בכוונה תחילה לשמש נשק נגד הטנק, משום כך קשה לו לטנק להתמודד איתו ויש צורך באמצעי אחר — חי"ר.²⁶ כך, באותה מידה, נבנה טיל הנ"מ כנשק מתוחכם המנצל את נקודות התורפה של המטוס ומיועד להפילו.

להשמיד סוללות טילים נ"מ שבסביבה ובכך לסייע לחיל האוויר להשיג עליונות אווירית מעל שדה הקרב.²¹ ואכן, תכנית זו הוגשמה בהצלחה מלאה. בשעה 0800 בבוקר ה-16 באוקטובר חלשו הצנחנים על ראש גשר אשר, כמתוכנן, השתער מחופו הצפוני של האגם המר הגדול ועוד כ-4 ק"מ צפונה. לאחר ש-השאיר 7 טנקים כסיוע לצנחנים בראש הגשר, יצא אל"מ חיים בראש טור של 21 טנקים מערבה לתעלה לחפש ולהשמיד סוללות טי-לים נ"מ.²² סיפור הפשיטה המוצלחת של כוח חיים מובא במלואו בספרו של אלוף (מיל) חיים הרצוג: "לאחר שכוח אשר מנה 20 טנקים ושבעה נגמ"שים, חצה את התעלה בליל ה-15, הוא יצא להשמיד סוללות טילים נ"מ על ציר "טסט", הכביש המקביל לחוף האגם המר. משם פנה אל ציר "סקרנות", הוא הכביש לקהיר. כאשר הגיע הכוח לצומת הסתער על מוצב מצרי המצוין במפה בשם "צח" והשמיד שלושה טנקים ומספר כלי רכב "רכים". מכאן המשיך הכוח מערבה, חלף על פני מערך הביצורים בשם "מקצרה" ותקף את עמדת הטילים הסמוכה לו, אשר נמצאה ריקה מטיילים. קילומטר אחד מעבר-מזה של הצומת, על ציר "ודאות" המוליך לאברסואר, נתקל הכוח במספר רב של כלי רכב מצריים ופתח בהשמדתם. מכאן המשיך כוח חיים לנוע מערבה, והשמיד שתי סוללות טילים נ"מ באש תותחי הטנקים, מטווח של 1500 מטר. בשעה 2, כאשר הכוח כבר התרחק כדי 20 קילומטרים מן התעלה, נתקבלה בקשר הפקודה לסגת ולהתייצב על הגשר שמעל תעלת-הים-המזוקים. אותו לילה תפסו ה-טנקים של חיים עמדות-הגנה על ראש-הגשר. בפשיטה זו של ה-16 באוקטובר נתפסו המצ-רים מופתעים כליל. הכוח של חיים נע לרצונו, באין מפריע וחיים דיווח שהכביש לקהיר פתוח. אותו יום הוא השמיד ארבע סוללות טילים נ"מ, שנים-עשר טנקים ועשרים נגמ"-שים — אבידותיו הסתכמו בפצוע אחד. בבוקר ה-17 באוק' חצה את התעלה עוד גדוד מח-טיבת חיים ואילו האויב ביצע התקפת-נגד ראשונה על ראש-הגשר.²³ בסיפור השמדת הטילים ע"י כוח חיים בולטת הקלות בה נע כוח טנקים כזה בין סוללות הטילים נ"מ והש-מידן באין מפריע. כפי שנראה בהמשך זהו מצב האופייני לסוללות טילים הנמצאות תמיד כמה ק"מ מאחורי קו המגע הישרי.

גם כוחותיו של ברן, שפתח בהתקדמות דרומה בבוקר ה-18 באוקטובר, פעלו בשיתוף פעולה הדוק עם חיל-האוויר — השמידו בסיסי טילים מחד גיסא ונהנו מסיוע אווירי מאסיבי, כמתואר למעלה, מאידך גיסא. ממ-שיך ומספר אלוף (מיל) חיים הרצוג: "בצהריהיום עדיין לא הצליחו הכוחות היש-

על הפיזיולוגיה של ארגונים הירארכיים בירוקרטיים ודרך רפואתם

מאמרו של אל"מ (מיל) "חסדי" הקצונה בצבא בן מיתוס למציאות" (מערכות 265) מזכיר את הסיפור על אותו רופא, אשר לכל מחלה היתה לו אבחנה אחת — "יש לך חוס", ותרופה אחת — "אספירין וחוקן". בעל ה"מאמר מציג אוסף של תופעות הקיימות בצבא במידה זו או אחרת, ומתוך הסתכלות תמימה הוא סבור כי אוסף מקרי זה של סימפטומים הוא המחלה. לאורך כל ה"מאמר מבצעת תלונתו על העדר רצון טוב ומוטיבציות אידיאליסטיות בקרב המערכת הצבאית; אך מהי התרופה שהוא מציע בסופו של דבר? הטבות מסוימות בתנאי השירות — "אספירין", ושיטת קידום בדרגות על-ידי תהליך מנגנוני בירוקרטי לא-אישי — "חוקן".

אם אכן צודק בעל המאמר — מדוע זה מוצא אים אנו אותו תהליך יסודי של "פיחות זוחל" במוסדות אחרים, כגון משרדי ממשלה ואפילו אוניברסיטאות, אם כי הסימפטומים הם שונים; וא שמה אין בעל המאמר מבחין בכך? יתר על כן, במשרדי הממשלה, למשל, שיטת הקידום בדרגות, באמצעות מכרזים וועדות, היא בדיקת השיטה המוצעת על-ידי המחבר. מדוע זה התוצאות בפועל של השיטה הן אפילו פחות משבועות רצון מן התוצאות בצבא?

המילים "ארגון" ו"אורגניזם" גזורות משורש משותף. כמו כל אורגניזם חי, אשר בתוקף חוקי טבע פיזיולוגיים עובר משלב הילדות דרך הבגרות אל הזקנה — גם ארגונים אנושיים עוברים שלבים כאלה בתוקף חוקייהם פתחות פנימיים. על מנת להבין את התהליך הזה, צריך לנסות לנתח את הכוחות והגורמים המניעים אותו, והטבועים בעצם מבנהו. כל הארגונים האנושיים בריהקיימא מצטיינים בתכונה משותפת בולטת, והיא המבנה ההירארכי. בעבר נערכו סיונות רבים עקב מניעים אידיאליסטיים להקים ארגונים לא הירארכיים, אולם הם התפוררו ונעלמו, אלא אם כן הצליחו בעוד מועד לעבור למבנה הירארכי.

מקורו מהותי בפני עצמו, בשל השפעתה על הנפש. כאשר היא מצליחה ביותר, יהיו תוצאותיה מהומה ואובדן האומץ בשורותיו של האויב.³⁰

סיכום

אין זה נכון שמלחמת יום הכיפורים הוכיחה כי העתיד נתון לטילים. הדעה המקובלת לפיה "ניטרלו" הטילים נ"מ את חיל האוויר ומנעו ממנו להשתתף בצורה משמעותית בקרב היבשה אינה נכונה. טילים נ"מ הם נשק שתוכנן במיוחד כנגד המטוס. משום כך לא הצליח המטוס לפגוע בהם בכוחות עצמו בלבד. לעומת זאת, במקרה מות בהם הופעל נשק אחר כנגד סוללות הטילים, הושגה הצלחה מלאה.

זהו המצב שהיה במלחמת יום הכיפורים בחזית התעלה, אחרי הצליחה. אחת הפעולות הראשונות שהתבצעו בגדה המערבית, הייתה משלוח כוח שריון שהשמיד בסיסי טילים. השמדת סוללות הטילים, שמעצם טבען קשה לספק להן הגנה נ"מ רצינית (המחייבת מערך חפירות, תעלות ורמפות) עירערה את המערך כולו ואיפשרה לחיל האוויר להשלים את המלאכה ו"לנקות" את הגדה המערבית מטיילים.

החופש האווירי שהושג איפשר השתתפות מכרעת של חיל האוויר בקרב היבשה הן באופן ישיר, והן באופן עקיף ע"י מניעת כוחות מצריים (כמו דיביזיית שריון 4 למשל) מניסיון לעצור את אוגדות השריון שאיגפו וכיתרו את ארמיה 3. השפעה זו באה לידי ביטוי מפורש ביומן מפקדת ארמיה 3.

הפעלה נכונה של שריון וחי"ר (בסיוע ארטילריה) להתאם לעקרונות הקרב המשולב, כי נגד סוללות טילים נ"מ, בגישה העוקפת, יכולה להביא הצלחות דומות גם במלחמות העתיד.

רות, בהקמת מגנני נ"ט (כולל תעלות, רמפות נגד טנקים וכדומה) ומגוון רכיבי הסוללה בתוך בונקרים שאינם חזיריים לשריון וארטילריה. הגנה כזו תרתק כוחות נ"ט שהם חיוניים למאמץ הלחימה בחזית. בכל אופן, יש להביא בחשבון, לפי הניסיון ההיסטורי המצטבר, שגם סוללות הטילים, כמו כלי הנשק שקדמו להן תאלצנה להגן על עצמן. כך או כך, מתקיים כאן, שוב, כלל אחר של סורסו: "אם יחזק את שמאלו, יחליש את ימינו; ואם יחזק את ימינו יחליש את שמאלו. אם ישלח תגבורת לכל מקום — יהיה חלש בכל מקום".²⁸

המסקנה הבלתי נמנעת היא שהשיטה המומצאת כנגד סוללות הטילים נ"מ היא תקיפה על ידי כוחות שריון מכיוון העורף. תקיפה כזו היא בעצם ביטוי להפעלת הגישה העוקפת במסגרת הקרב המשולב. זוהי גם השיטה ש"ישמה וקאמור" — בהצלחה מלאה, במלחמת יום הכיפורים. במקום לתקוף את סוללות הטילים באופן ישיר ע"י אותו הנשק נגדו תוכננו ונבנו הסוללות האלו — דהיינו ה"מטוס, יש לתקוף בכוחות שריון (בסיוע חי"ר וארטילריה) שיפעלו מכיוון העורף ויערערו את שיווי המשקל של שדה הקרב. מעניינת בהקשר זה הערתו של לידל-הארט בספרו המפורסם: "ברוב מסעיה המלחמה המכריעים הייתה הפרת שיווי-המשקל הפסיכולוגי והפיזי של היריב תנאי מוקדם וחיוני להכרעתו המוצלחת. שיבוש ממין זה הושג על-ידי גישה אסטרטגית עקיפה, מכוונת או מקרית".²⁹

ההפתעה הטקטית שהושגה במלחמת יום הכיפורים על-ידי פעולתו של "כוח חיים" (וכאמור, לדעתנו ניתן להשיגה שוב במצבים דומים בעתיד) הייתה לה השפעה מכרעת על המהלך הצבא והחיסוי את כיבוש הגדה המערבית וכיתור ארמיה 3. כמאמר קלאוזוביץ על ההפתעה: "יש לראותה גם

הערות:

1. ב. ה. לידל-הארט: "אסטרטגיה של גישה עקיפה", הוצאת "מערכות", 1956, ע' 344.
2. סורסו: "חכמת המלחמה", הוצאת "מערכות", מהדורה ד', ע' 20.
3. עזר ויצמן: "לך שמים לך ארץ", הוצאת ספרית מעריב 1975, ע' 329.
4. א. מ. ריקוק, אייר אינטרנשיונל, מאי 1976.
5. עזר ויצמן, שם, ע' 329.
6. חיים הרצוג: "מלחמת יום הדין", הוצאת "עידנים", מהדורה ז', ע' 233.
7. חיים הרצוג, שם, ע' 241.
8. עזר ויצמן, שם, ע' 313. ההדגשה במקור.
9. מובא אצל אריה אבנרי: "שמים בוערים — חיל האוויר במלחמת יום הכיפורים", הוצאת ספרים "מדים", ע' 105.
10. אל"מ א. "תקיפות אוויר-קרקע בשדה הקרב המודרני — מזווית ראייה אישית", "מערכות" 254, פברואר 1977.
11. מובא אצל אריה אבנרי, שם, ע' 202.
12. חיים הרצוג, שם, ע' 219.
13. קטע מן היומן מתפרסם אצל חיים הרצוג, שם, ע' 220. קטעים אחרים מתפרסמים כאן לראשונה.
14. יומן ארמיה 3, 22 אוק' שעה 0240.
15. שם, 22 אוק' שעה 1133.
16. שם, 22 אוק' שעה 1259.
17. מובא אצל אריה אבנרי, שם, ע' 286.

18. שם, ע' 202.
19. זאב שיף: "רעידת אדמה באוקטובר", בהוצאת זמורה-ביתן-מודן, 1974, ע' 200.
20. שם, ע' 181.
21. חיים הרצוג, שם, ע' 190.
22. שם, ע' 207.
23. שם, ע' 211.
24. שם, ע' 216.
25. אל"מ א. שם, ע' 17.
26. למעשה גם הטנק "נולד" כדי לפתור בעיה דומה — את בעיית המקלע שלא איפשר יותר התקדמות שוטפת של חיילי חי"ר — ראה למשל את הסקירה על פולר המופיעה בספרו של אל"מ (מיל) פרופ' יהודה ואלך: "תורות צבאיות — התפתחותן במאות ה-19 וה-20", הוצאת "מערכות", 1977, ע' 185—205.
27. סורסו, שם, ע' 38. ראה גם את המוטו בפתח המאמר.
28. שם, ע' 39.
29. ב. ה. לידל הארט, שם, ע' 14. ראה גם את הסקירה על תורתו בספרו של פרופ' י. ואלך, ע' 206—234.
30. קלאוזוביץ: "על המלחמה", מתוך כךך א', ספר שלישי, פרק 2. ראה גם ספרו של רוג'ר אשלי לאונרד: "על המלחמה — מדריך קצר לקלאוזוביץ", הוצאת "מערכות", 1977 פרק 4 סעיף 6.

רארכי. צה"ל עצמו מהווה, למזלנו, דוגמה להצלחה כזו. לבטח זכור עדיין המאבק על חובת ענידת דרגות — אשר קצינים רבים בצבא הצעיר ניסו בכל מאמדם להשתמש ממנה. כל מבנה הירארכי מאופיין בקיומו של סולם דרגות, כאשר לעליה בדרגה מתלוות עליה בנטל האחריות, עליה בסמכויות, ועליה בתגמול ובהטבות האישיות לממלא התפקיד. תפקידו של התגמול הוא כמובן לשמש מוטיבציה, כוח מניע לשאיפה לנשיאה באחריות גבוהה יותר. אולם קיים הבדל מכריע בין ארגונים הירארכיים בשאלה — מהו הקשר הסיבתי המדויק בין כל העליות האלה; ביתר דיוק בשאלה — ממה נובעת העליה בתגמול? האם מהעליה בדרגה, או מהעליה בנטל האחריות, או מהעליה בסמכויות. ב התאם לכך ניתן לחלק את הארגונים ההירארכיים לשלושה טיפוסים — על-פי המקור העיקרי והדומיננטי לתגמול.

דוגמה לארגון שבו עיקר התגמול נובע ישירות מנטל האחריות הוא מפעל מסחרי, שפקידיו הבכירים שותפים ברווחים, באחוז פרורסיבי עם הדרגה. הסדר כזה הוא "טבעי", וברור כי טיב הנשיאה באחריות הוא הקובע ב אופן ישיר את גודל התגמול האיש. ברור גם, שבארגון שאיננו רווחי במהותו אין אפשרות כזו, ולכן התגמול חייב לנבוע או מהסמכויות או מהדרגה.

תגמול הנובע מסמכויות, נקרא בלשונו שר-ארגונים הנשענים על הסדר כזה בצורה ממוסדת הם ארגונים מושחתים. דוגמאות לכך הן הממשל העותומני, שעמד על שוחד גלוי והממשל הרומאי, שעמד על שוחד חוקי (חכירה של גביית מיסים, כלומר — סמכות לגבות מיסים לעצמך). גם הסדר זה הוא "טבעי" — עד כדי כך, שבחברה מתוקנת יש להילחם בו על-ידי חקיקה. לאושרנו, אנו פטורים מלדון בארגונים כאלה בהקשר שלנו.

נותר לדון בארגונים הירארכיים המיוסדים על תגמול הנובע מן הדרגה. הסדר כזה, אשר נניגוד לאחרים הוא מלאכותי — יש צורך לעגן בתקנות ובנוהגים, על מנת ליצור, בדרך מלאכותית זו, מוטיבציה לעליה בסולם הנישיאה באחריות. הירארכיות כאלה נכנה ארגונים בירוקרטיים. זה הסוג התואם את כל הארגונים בחברה שלנו, שאינם רווחיים במהותם — וצה"ל בתוכם.

ברגע שההסדר הנ"ל והמוטיבציה הנדונה נקבעו, והוטבעו בתוך ארגון הירארכי — בו ברגע מותנעת דינמיקה פנימית, ונוצרים חריקים בעלי תוקף של חוקי טבע, הקובעים את שלבי ההתפתחות של הארגון הבירוקרטי. הבה נבחן את חוקי הדינמיקה ושלבי ההתפתחות האלה.

ארגון חדש מוקם כדי לענות על צורך חברתי ולמלא תפקיד מסוים (למשל: התגוננות). האבות המייסדים הם אידיאליסטים, אנשים בעלי חזון מרחיק ראות, ועקרונות מוסר ומצפון נוקשים. הם גם מאיישים בפועל את מרבית שלבי ההירארכיה, ואת כל השלבים העליונים שלה. זהו שלב הנוצרים של הארגון הבירוקרטי.

תכונת לוואי של אידיאליסטים הינה, שהם

נאיביים. מתחתם מתנהל מאבק של הכפופים להם לעליה בדרגה לשם שיפור התגמול, שכן המבנה הפירמידלי של המערכת אינו מאפשר, עקרונית, עליה בדרגה לכולם. מלכתחילה, בדרגים הכפופים ישנם אידיאליסטים ולא אידיאליסטים; יש מוכשרים ויש בלתי מוכשרים. נבחן כעת את התוצאה הבלתי נמנעת של מאבק מעין זה לעליה בדרגה, הני-זון מן השאיפה לשיפור התגמול. יצליח לעלות בדרגה אותו סוג של ממונים מדריגי ביניים שיש לו יתרון יחסי במאבק מסוג זה. יש יתרון למוכשר על הבלתי מוכשר; בין שניים המוכשרים באותה מידה יש יתרון לזה שטובתו האישית קודמת, לעומת זה שטובת העניין לנגד עיניו, משום שבכל מקרה של קונפליקט בין שתי המטרות — האחרון כבול על ידי מגבלות אשר הראשון משוחרר מהן. בין אלה, יש יתרון לחסרי עמוד שדרה מוסרי ומצפוני מוצק לעומת אלה שעקרונות מוסר ומצפון כובלים את ידיהם ומונעים מהם אופציות בלחיצה מעין זו. לפיכך, תהא ה-תוצאה הבלתי נמנעת, שדינמיקה פנימית זו תצמיח אנשים מוכשרים, אך יחסית חסרי עקרונות, אשר טובתם האישית דוחפת לכיוון של עליה בהירארכיה. בגלל שבשאי ההירארכיה יושבים אידיאליסטים, שכל התהליך הזה זר לרוחם, נכזר מהם להבחין בתהליך המתרחש תחתם. מן הראוי להדגיש בשלב זה כי התהליך הנדון הינו סטטיסטי באופיו ולא החלטתי. זאת אומרת, אין זה מן הנמנע שאנשים מוכשרים ואידיאליסטיים יצליחו להתקדם במערכת, אך הסבירות לכך יורדת ובמשך הזמן ה"סטטיסטיקה פועלת" ומספרם פוחת. באופן טבעי מגיע שלב שבו הסוג הנדון של אנשים מחליף את האבות המייסדים, בכל השלבים עד ראש הארגון. זהו השלב השני, שלב הגורו.

שלב זה מתאפיין בכך שלאורך כל ההירארכיה ממוקמים אנשים מוכשרים מאוד, בהם רבים בעלי מוסר ומצפון "גמישים", אלה שהעדיפות הראשונה לנגד עיניהם הינה שמירת מעמדם וקידומם. אנשים אלה אינם נאיביים יותר, ולכן תחתם לא צומח אותו סוג של אנשים. הם מבחינים מהר בכפופים להם, המוכשרים מספיק על-מנת להתקדם ולסכן את מעמדם. והם משתמשים בסמכויות הנובעות ממעמדם ההירארכי כדי לפלוט אנשים כאלה אל מחוץ לארגון, וזאת במודע ומתוך כוונה. כמובן, גם השלב הזה הוא תהליך סטטיסטי "עם חריגים".

הדינמיקה של השלב השני תביא באופן בלתי נמנע לכך, שמבחינה סטטיסטית, האיכות של הכפופים (הכשרון בראש ובראשונה) תהיה נמוכה משל הממונים עליהם, נמוכה במידה מספקת שלא תסכנם (את הממונים). עם הזמן, כאשר יגיעו בדרך הטבע גם כפופים אלה לראש ההירארכיה, תתקבל תמונה של ההירארכיה הדומה לשלב השני — אבל בצב-עים דהויים יותר. הדינמיקה הזו נמשכת, כי האנשים האלה, שאינם כה מוכשרים בעצמם, מודעים לסכנה שכפופים המוכשרים מהם מהווים למעמדם, ולכן הכפופים יהיו אף פחות מוכשרים מהממונים — וחוזר חלילה.

זהו השלב השלישי, שלב התהליך המתמשך של הזקנה.

בתהליך על שלושת שלביו ניתן להבחין לא רק בהירארכיה כולה, אלא גם בתת גופים של ההירארכיה העוברים תהליך דומה, דהיינו אידיאליסטים או אידיאליסטים מקימים תת-מוסד חדש, בתוך ההירארכיה, המיועד למלא צורך אמיתי מסוים במערכת. גם מוסד מעין זה יעבור את שלושת השלבים שהזכרנו לעיל ויגיע לרמת חוסר היעילות. או אז יהא צורך להקים מוסד מקביל שימלא אותו התפקיד תחת כותרת אחרת, וזו הסיבה האמיתית לניפוח המתמיד במספרם של המוסדות והמשרדים בתוך המנגנונים ההירארכיים.

עבור המערכת הצבאית מציע מחבר המאמר פתרונות, שעיקרם במשיכת אידיאליסטים לקצונה בדרג הזוטרה. הבה נניח כי משיכה זו תצליח, ונבחן מה חייב לקרות למעמד אידיאליסטים כזה, הנמצא בדרג בינוני. נניח שעור מדת בפניו בעיית החלטה כל שהיא, שבה טובת העניין לפי שיפוטו נוגדת את טובתו האישית, דהיינו, באם יכריע לטובת העניין יפגע בסיכויי קידומו. אך קידומו האיש הינו תנאי הכרחי לכך שיהיה באפשרותו להפעיל את האידיאלים שלו בדרג גבוה יותר שבו מוכרעים עניינים חשובים יותר. אם יפגע בסיכויי קידומו האיש, הוא יפגע גם בסיכוי שנושאים חשובים יותר מהנושא העומד כרגע בפניו, יוכרעו בעתיד בהתאם לטובת העניין ולא בהתאם לאינטרס אישי, ובזה הוא פוגע בטובת העניין במובן כולל יותר. לכן הוא יאלץ להכריע בעניין העומד בפניו בהתאם לצרכי קידומו ולא לפי טובת העניין. לאחר מספר שנים של פרקטיקה מעין זו — מי ערב לכך שהאידיאליסטים הצעיר לא יאבד את הגבול שבין טובת העניין הכולל האמיתית — לבין צרכי קידומו האישי-פרטי?

הניתוח לדעיל איננו מתיימר להיות ניתוח מקיף וכולל של הדינמיקה של המערכות הבירוקרטיות — דבר שלא ניתן לביצוע ב-מסגרת של תגובה למאמר. אולם דומני כי האמור לעיל מספיק על-מנת להוכיח מדוע התרופה שמחבר המאמר מציע לא תעזור. נשוב ונזכיר שהתרופה המוצעת מורכבת משני אלמנטים: יצירת משיכה מלאכותית למערכת על-ידי שיפור התגמול, והכפפת הקידום לתהליך החלטות בירוקרטי — והרי הוכחנו כי הצירוף של שני אלמנטים אלה לא רק שאיננו מהווה תרופה — אלא הוא שורש התור-פה והכוח המניע של כל התהליך הזה.

רק מי שנמצא בתוך המערכת רואה את התהליך, מבין אותו, ולא נתפש לו בעצמו — רק הוא יכול לעשות לניטרול ההשפעה של התהליך — בסביבתו המיידית, בחלק הפירמידה ההירארכית שמתחתיו, ובכלל עד היכן שידו מגעת. בפרט, אם הוא כבר הצליח לעבור דרך ה"מסגנת הסטטיסטיקה" הנ"ל ולהגיע לדרגה די בכירה — חובה לאומית עליו לה-אחז בכל כוחו ולא להיפלט החוצה — ולהמשיך ולעשות כמיטב יכולתו. אם למרות זאת עייפה נפשו מן הפרובוקציות, והחליט לפרוש — זכותו, אבל מה לו כי ילין?

הלפתח מערכות נשק מודרניות או לרכשן?

סרן (מיל') ד"ר עזריאל לורבר

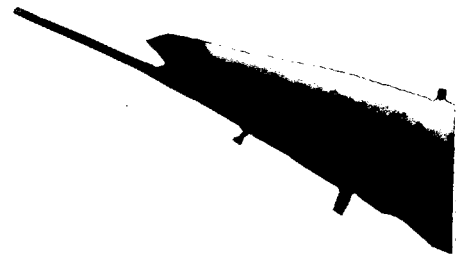
במרוצת השנים פיתחה ישראל יכולת טכנו-לוגית צבאית המשתווה באיכותה ובמיגוון מוצריה ליכולתן הטכנולוגית של המפותחות במדינות התעשייתיות. כיום מייצרת ישראל (ובאופן חלקי אף מייצאת) ציוד אלקטרוני מגוון, מטוסי קרב על-קוליים, מטוסי תובלה, מנועי סילון, טילי אוויר-אוויר, טילי ים-ים, רקטות מסוגים שונים, ספינות מלחמה, תותחים מתנייעים, טנקים וכלי רכב משוריינים, מיגוון רחב של סוגי תחמושת, כלי נשק אישיים וציוד אופטי מגוון. מבין המדינות המתועשות משיגה ישראל בשטח זה את בלגיה, צ'כיה, גרמניה המזרחית וקנדה. למרות הישגיה המרשימים של ישראל בשטח זה קיימת בחוגים שונים מגמה להעדיף רכישת אמצעי נשק זרים אף אם ניתן לייצרם כאן בארץ. מצדדיה של מגמה זו מבססים את עמדתם בעיקר על יסוד השיקול הכספי. הללו טוענים כי פיתוח עולה כסף רב, ובשעה שאין השוק רחב דיו ומועטים סיכויי היצוא, עולה מחיר יחידת ייצור מקומית על מחיר קנייתה בחוץ. בחינה מדוקדקת יותר של השיקול הכספי, כפי שתעשה להלן, תצביע על כך שהמחיר הגבוה עליו מדברים הינו, לפחות באורח חלקי, אשליה אופטית. אולם גם אם היה זה שיקול מבוסס, אין להתעלם מכך שכנגדו עומדים כמה שיקולים עקרוניים כבדי משקל השוללים רכישת מערכות זרות, ומחייבים, לעומת זאת, ייצור מקומי.

במהלך השנים האחרונות התברר כי לקניית מערכות נשק חסרונות מרובים. מוכר הנשק נוטה לכפות את רצונו על הקונה, ומאלצו להתנהג באורח שאינו עולה בקנה אחד עם האינטרס הלאומי שלו. למרות המודעות לתופעה זו, לא כולם רואים את הסכנה הנשקפת לנו ממנה. רבים מאמינים כי תמיד נצליח לשכנע את יצרן הנשק למכור את הדרוש לנו לבטחוננו. אמונתם סומכת על

מסייעים לראות טוב יותר, להתקשר רחוק יותר, להתמצא טוב יותר, ולהחליט מהר יותר על סמך אינפורמציה רבה יותר. כיום מתברר והולך כי צבא שאינו מצויד באמצעים מודרניים אלה יתקשה עד מאד להצליח במשימותיו, אלא אם-כן נהנה הוא מעדיפות מספרית עצומה, ומוכן לשאת באב"ד דות כבדות. על רקע האמור לעיל חוזרת ועולה השאלה החשובה: הלפתח מערכות מודרניות או לרכשן?

דילמה זו אינה עומדת בפני הערבים, שכן עד כה לא הצליחו אלה בפיתוח עצמאי של אמצעי לחימה (שתי הדוגמאות הבולטות של פיתוח טילים ומטוסים במצרים נכשלו כשלון חרוץ, כך שלא נותרה להם אפוא ברירה אלא להצטייד ממקורות חוץ). שלא כישאל אין מדינות ערב מוטרדות ממכשולים פוליטיים וכספיים בקניית נשק. מערכות נשק מודרניות מיוצרות היום עלידי מדינות רבות, בכללן ארה"ב, הגוש המזרחי, צרפת, גרמניה, שבדיה, איטליה ובריטניה, אשר שעריהן פתוחים בלא כל קושי בפני הקונים הערביים.

זירת המזרח התיכון נחשבת לשדה קרב מודרני מבחינת אמצעי הנשק המודרניים שבשימוש המחנות השונים. עם אמצעים אלה ניתן למנות: מערכות משוכללות של טילים, מערכות בקרה מתוחכמות להגנה נגד מטוסיים ושליטה על אש ארטילרית, תובלת אוויר לגייסות, אמצעי צליחת מכשולי מים ומערכות תקשורת בכל הדרגים. הללו מעידים כי הישגי הטכנולוגיה הצבאית המודרנית נקלטו היטב בקרב צבאות הזירה. כתוצאה מכך מתפתח תהליך בעל דינמיקה עצמאית משלו — "מירוץ חימוש טכנולוגי". מעתה אין שואלים רק מהיכן ומתי לרכוש עוד טנקים ומטוסים, או כמה עוצבות נוספות יש להקים, אלא גם איזה מד טווח לייזר מדויק יותר, ואיזו מערכת ניווט או תקיפה אמינה יותר, שלא לדבר על אמצעים "משניים" כגון ציוד תת-אדום לראיית לילה ומכשירי קשר רב-תכליתיים. האמצעים הטכנולוגיים החדשים

אדם מאומן היכול להשתלט כמעט על כל משימה בסדר גודל סביר. הטיעון השני בדבר חוסר האמצעים משולל יסוד אף הוא, ומור כי חוסר הבנה או התעלמות מכוונת מהמצב השורר במוסדות הפיתוח במדינת ישראל.

בפיתוח מערכות נשק מודרניות מהוות משכר-רות העובדים 60—80 אחוז ממחיר הפיתוח, כשאת היתרה מהווים חומרים וציוד מירבאים. ככל שהמערכת עתירת מדע יותר וככל שצוותה מצומצם יותר כן הולך וגדל האחוז המוקצב למשכורות. בפרויקט פיתוח טיפוס עוסקים מספר מהנדסים, כשליד מספר דומה של טכנאים ושרטטים, אשר לרשותם בית מלאכה או מעבדה עם צוותי עובדים משלהם. צוות כזה יכול למנות משלושה אנשים ועד 30,000, תלוי בהיקף הפרויקט. צוות כזה מוקם בדרך כלל למשימה מסוימת: לאחר ביצועה מקבל הצוות פרויקט אחר, אם יש כזה בנמצא, ולא — מתפזרים חבריו בין צוותים אחרים. זהו למעשה המצב במוסדות העוסקים בפיתוח, הן בישראל והן בעולם כולו, אך כאן גם נגמר הדמיון בין ישראל ובין מדינות אחרות. בארה"ב, למשל, כשהחליט הממשל לצמצם את תקציב הפיתוח התעופתי נפלטו לרחוב משך ארבע שנים (1968—1972) כ-90,000 עובדים בשטח התעופה והחלל. בסך הכל פיטר משרד ההגנה ומינהל החלל כ-220,000 עובדים. החסכון שנבע מכך מוערך בכלמעלה מ-7.5 מיליארד דולר (של אז). תהליך כזה לא יתרחש בישראל.

מדינת ישראל עברה זה-זכר את השלב של שנות החמישים המוקדמות, כאשר החלטות עקרוניות לגבי פיתוח תשתית קבעו אם יקום כור גרעיני או תעשייה אווירית. החלטה להקים מפעלים מסוג זה היתה כרוכה בכך שאחוז לא מבוטל מן התוצר הלאומי יופרש מדי שנה להחזקת המפעלים ולהפעלתם. כיום מרבית העובדים במוסדות הפיתוח קבועים. אי קבלת או דחיית קבלת פרויקט פיתוח לא מבטיח כל חסכון כספי, שכן מוסדות המחקר והפיתוח ימשיכו בלא-הכי לקיים את צוותיהם באופן כלשהו, כשרק חלק קטן מהעובדים מעבר לעבודות פרודוקטיביות כגון קווי יצור למוצרים קיימים, וזאת מסיבות מקצועיות גרידא. מהנדס אווירונאוטי, העוסק, למשל, בפיתוח טילים אינו מסוגל לעסוק בייצור מטוסים אלא לאחר הסבה ממושכת. הוא הדין לגבי מהנדסים, הנדסאים וטכנאים במקצועות אלקטרוניקה, מכונות, חומרים, כימיה ומכלול המקצועות המסייעים לפיתוח מערכות נשק מודרניות. החלטה על ביצוע פרויקט פיתוח אינה עולה אפוא כסף נוסף, שכן צוות המחקר נבחר מקרב עובדי המוסד, מקרב יחידות אחרות של מערכת הביטחון, או אפילו מקרב הסקטור הציבורי הניזון אף הוא מתקציב ממשלתי.

לפיתוח מקומי נודעים יתרונות נוספים הראויים לציון:

* קיימת בעולם ספרות ענפה העוסקת במערכות נשק. כמורכב דואגות החברות המייצאות לפרסם חוברות המפרטות את תכונות המערכות השונות כולל האפשרויות

הטקטיות להפעלתן, אורח שילובן במערך הקיים וכיו"ב. אינפורמציה זו נשלחת למעשה לכל דורש. רכישת מערכת נשק זהו חוספת איפוא בפני האויב את תכונות הכלי, יעילותו ומגבלותיו. על פיתוח מקומי, לעומת זאת, ניתן לשמור בסוד לתקופה ניכרת, ואף כשעצם קיומה של מערכת נשק מתגלה, לא מתגלה בהכרח כל האינפורמציה על תכונותיה.

* לפיתוח מקומי של מערכת נשק עשויה להיות השפעה חיובית מעבר למסגרת הצבאית, כאשר לא-יאלה ממרכיביה נמצא שימוש בתעשייה האזרחית.

* על אף הטענה כי רכישת בחוץ זולה יותר, יש והתאמת המוצר לצרכי הספציפיים של צה"ל מעלה את מחירו וגורמת לעיכובים אובייקטיביים באספקתו.

* נסיון העבר מלמד כי למערכות נשק מוצ'חות המפותחות בארץ סיכוי להיות מוצרי יצוא מבוקשים, המחזירים למדינה במטבע זר את המחיר שהושקע בפיתוחם.

* היוקרה הטכנולוגית ממנו נהנית המדינה, וכתוצאה מכך כושר התחרותה בשווקי היצוא, נמדדים על-פי איכות מערכות הנשק שהיא מפתחת. למרבה הפלא זכות אלה לתהודה הרבה יותר גדולה מאשר הישגים מרשימים ביותר שלנו בשדה הרפואה והחקר לאות. עובדה היא כי פרסומם של "כפיר" ו"גבריאל" סייע למדינה למכור מערכות רנטגן תלת ממדיות פרי פיתוחה, ולא להפך. צימצום הפיתוח המקומי של מערכות נשק עלול להשפיע בעקיפין גם על ירידת מספר בוגרי הטכניון, גורם אשר יוביל במוקדם או במאוחר לירידה כללית ברמת הטכנולוגיה בארץ.

* בפיתוח מערכות נשק מתוחכמות יש לישראל יתרון עצום על מדינות אחרות בעולם העוסקות בשטח זה בעצם העובדה שאחוז ניכר מבין העוסקים בפיתוח מערכות אלה הם חיילים ומפקדים בעלי נסיון קרבי. נקודת מבטו של מהנדס או טכנאי שהוא גם מ"כ צנחנים או מ"פ שריון שונה לחלוטין מזו של מהנדס אמריקני, צרפתי או רוסי שמעולם לא שירתו בצבא או לכל היותר עברו אימון בסיסי. גישתו של החוקר הישראלי למכלול הבעיות מושפעת מן ההכרה כי יום אחד עשוי הוא להיזקק לשימושה של אותה מערכת נשק או להסתער בחיפואה, ובהתאם לכך נעשית גישתו הרבה יותר פרקטית מכל הבחינות.

* מושג הזמן שונה אף הוא בקרב החוקרים השונים. ככל שאיש צוות הפיתוח, איש הייצור או איש הדרג המחליט קרוב יותר ב-Alter-Ego שלו לדרג המסתער, כן ער הוא יותר לדחיפות הנושא ולשיעורי הזמן הקצרים והדחוקים אשר במסגרתם יש להשלים את מלאכת הפיתוח. אף בנקודה זו נודע לייצור המקומי בארץ יתרון, שבא על ביטוי בתוכניות פיתוח וייצור הנערכות בפרקי זמן קצרים מן המקובל.

ההנחות לפיהן עצמאי היצרן להחליט בהתאם לשיקוליו, ושיקולים כלכליים אינם מובאים בחשבון בשעת החלטה על הספקת נשק, שהיא פוליטית מעיקרה. הנחות אלה לוקות באופטימיות יתרה באי-ראייתן את המצב נכוחה. התפתחויות בארה"ב ובאירופה מלמדות כי יתכן בהחלט מצב בו תוכלנה מדינות ערב לאלץ את ארה"ב (שלא לדבר על מדינות אחרות) להפסיק מכירת נשק לישראל באמצעות אמברגו נפט, לחץ כלכלי או התקפה מוצלחת על הדולר. כמורכב יש לזכור כי כושר הייצור של מערכות נשק מור"דניות מוגבל למדי, אפילו לגבי האמריקאים, ובכסף אין לזלזל. פעמים אחדות ניסו הערבים לרכוש מניות במפעלי תעופה אמריקניים ונכשלו. באמצעות כספם הבלתי נדלה מנשים הערבים לאלץ את האירופאים למכור להם נשק ללא הגבלות. תיתכן אף אפשרות בה ירכשו הערבים סדרות שלמות של מערכות, לא על מנת להשתמש בהן אלא על מנת למנוע את נפילתן בידינו. בתחרות מסחרית דברים מעין אלה מתרחשים. אמנם בפרטי הנשק דבר זה טרם אירע, בשל המחירים הגבוהים, אך לנוכח פעילות הענפה של הערבים בשטחי הלוחמה הכלכלית והתעמור לתית, אין להוציא מכלל אפשרות התפתחות מצב מעין זה. בארה"ב קשה אמנם להאמין שדבר זה יקרה, בעיקר בשל התנגדות הממשל, אולם בצרפת או בבריטניה עשויה התפתחות מעין זו להתקבל בברכה ולו מסיבות כלכליות. לרכישת מערכות נשק בשוק החופשי נודע חסרון נוסף והוא — יכולתו של מחנה האויב לרכוש אותן מערכות. עידו על כך מערכות הנשק שנרכשו לאחרונה על-ידי ארצות ערב והנרכשות אף על ידינו: טילי הרפון (יסים ואויריים), מאבריק (אויר-קרע) וסיידווינדר (אויר-אור) ע"י סעודיה, טנקים וטילי הוק ע"י ירדן וסעודיה, ועוד. בתנאים אלה קשה אף להשיג עליונות במערכות נשק, היות והמוכר משתמש תמיד בטיעון של "שמירה על מאזן כוחות" על מנת להגביר את מכירותיו.

הטיעונים העיקריים המועלים כנגד פיתוח מקומי נרחב יותר, הינם בדרך כלל: חוסר יכולת טכנולוגית וחוסר אמצעים. הטיעון הראשון משולל כל יסוד, שכן בישראל אין למעשה בעיה של חוסר יכולת טכנולוגית. קיימת בה תשתית רחבה ועמוקה דיה של טכנולוגיה מוגזנת בכל השטחים, כולל כוח

המארינס

מסורת על פרשת דרכים

עיבוד — עמוס רגב

קני. עם זאת הולכים לאחרונה ומצטברים סביב החיל סימני שאלה רבים. ב־1976 הציג שר ההגנה האמריקני דאז, ג'ימס שלזינגר, את הבעיה בפני הקונגרס: "כוחוֹ תינו האמפיביים אינם זולים. יתר על כן, אנו מחדשים אותם באופן שיאפשר לא רק את החלפת כל ספינות מלחמת העולם השנייה, אלא אף יביא לכך שלכל הספינות תהייה מהירות של 20 קשר. מחירן של תכניות אלה, והעיקובים שנתגלו בהשלמתן העמידו בסימן שאלה את עצם הצורך בכוח הסתערות אמפיבי, שמבצעו במשך עשרים השנים האחרונות הסתכמו בנחיתות בחופים שלא הגנו עליהם, ואשר צפוי לו קושי בביצוע משימות ההנחתה והאיגוף בסביבה רבת סכנות".¹

ישיר, באו ההשקעות הניכרות בזרוע האווירית על חשבון פיתוח הניידות וכוח האש של היחידות הקרקעיות.

ייעודו של חיל הנחיתה

לארה"ב מסורת של אסטרטגיה ימית, המצדיקה את קיומה בטיעון כפול: הצורך להגן על קוי התחבורה אל מקורות חמרי הגלם והשווקים שמעבר לים, והמחויבות האמריקנית כלפי בטחונן של אומות ידידותיות בתלקים רבים של העולם. מטרתה של האסטרטגיה הימית היא הבטחת שליטה בימים. זאת מושגת על ידי הכוח הימי האמריקני, דהיינו חיל הנחיתה במסגרת צוות הצי. במסגרת צוות זה, תפקידו של חיל הנחיתה הוא לבצע מבצעים אמפיביים, המוגדרים כ"התקפות המונחתות מן הים על ידי כוחות צי ועל ידי כוחות נחיתה המובלים על ספינות או כלי נחיתה, כל זאת נגד חוף עויין".²

הקשר הישיר בין הצי לבין חיל הנחיתה מעוגן בחוק הביטחון הלאומי שנחקק בשנת 1947 ותוקן ב־1952. בחוק זה נאמר כי חיל הנחיתה, במסגרת משרד הצי, "...יאורגן, יאומן ויצויד באופן שיספק כוחות נחיתה משולבים לצי, יחד עם מרכיבי סיוע אוויר, במטרה להשתתף יחד עם הצי בתפיסת מגנניהם של בסיסי ים קדומניים, ולנהל אותם מבצעי יבשה החיוניים להשגת מטרותיה של המערכת הימית".³ החוק המקורי קבע את הסד"כ של חיל הנחיתה כלא פחות משלוש דיביזיות ושלוש כנפות אוויר, וכן יחידות נוספות הנחוצות לביצוע משימתו של החיל. ב־1952 תוקן כאמור החוק ונקבע בו כי חיל הנחיתה יכלול לפחות ארבע דיביזיות וארבע כנפות אוויר. תיקון זה סיים דיון

בחודש נובמבר 1975 מלאו 200 שנה לחיל הנחיתה האמריקני ("המארינס"). במשך תקופה זו, לחמו חיילי החיל בקרבות רבים: מהחוף הפרנסי שבצפון אפריקה ועד יער באָלו שבצרפת, מחולות איבוג'ימה ועד לג'ונגלים של ויאטנאם, ועיצבו מסורת לחימה מיוחדת ומרשימה, שאין לה מקבילה ביחידות לוחמות אחרות בעולם. על מעמדו של חיל הנחיתה בציבוריות האמריקנית ניתן ללמוד ממקורות רבים: החל בסרטי הפעולה והגבורה, שחיילי החיל הם בעלי תפקיד מרכזי בהם, וכלה בתמיכה הבלתי מעורערת בחיל, שהפגינו חברי הסנאט כל אימת שהזרוע המבצעת רצתה לקצץ בתקציבו במסגרת הקיצוצים בתקציב ההגנה האמרי-

את בעיותיו של חיל הנחיתה ניתן להגדיר בשתי שאלות: הראשונה והמרכזית היא, האם החיל בנוי בצורה המתאימה לטפל בסכנות שסביר היה כי תאיימנה על בטחונה הלאומי של ארה"ב. מאז מלחמת העולם השנייה לחמו הנחתים שכם אחד עם חיילי צבא היבשה. תכנונים מבצעיים נוכחיים מעניינים קים להם מגוון של משימות, שאחת מהן היא לחימה במרכז אירופה. עם זאת חיל הנחיתה עדיין מאורגן, מצויד, מאומן ופרוס בעיקר כדי לבצע הסתערות מן הים. לתפיסה זו יש השלכות על ציודו ועל יעילות לחימתו. הוא בנוי כחי"ר "קל", כמעט ללא ציוד כבד כגון טנקים, רק"מ לסוגיו השונים ונשק מסיע כבד. עובדה זו מעוררת בעיה כפולה: ראשית, האם יש כיום מקום לכוח, שהתמחותו כה מוגבלת וספציפית, ושנית, כיצד יוכלו יחידות חיל הנחיתה, המוגבלות בניידותן הקרקעית ובכוח האש שלהן, לפעול בתנאי שדה קרב עתיר אלקטרוניקה וגדוש כוחות. במילים אחרות, בעייתו של חיל הנחיתה היא שאין לו אויב מוגדר אחד. אנשי חיל הנחתים מעדיפים להגדיר עצמם ככוח אמפיבי, הנמצא בכוננות לקראת כל מצב חירום שהוא; ובמצב זה, יש לשאול אם אין כאן חזרה על הכלל הידוע של "תפסת מרובה לא תפסת", והאם מתאים המבנה הקיים של החיל לרבי־תכליתיות מעין זו? השאלה השנייה היא מהו תפקידה הנכון של זרוע האוויר של חיל הנחיתה, אשר כיום צורכת כ־55 אחוזים מתקציב החיל. במקורה נועדה זרוע זו לספק משימות סיוע קרוב בשלבי ההסתערות וההתבססות של נחיתה אמפיבית. כיום, היא הפכה לחיל אוויר עצמאי, המשופע במטוסים מתוחכמים, ומסוגל לטפל במגוון של משימות. באורח

בסנטו דומינגו ובסין. בפברואר 1941 נקבעה הדיכוייה כיחידת היסוד של חיל הנחתה, והוקמו הדיכוייות הראשונה והשניה. מאורעות מלחמת העולם השניה הוכיחו כי תיאוריות הלוחמה האמפיבית היו נכונות. העצמה הימית היתה אחד המכשירים החשובים ביותר בהבסת מדינות הציר. הנחתים השתתפו בהסערות אמפיביות רבות בזירת האוקיינוס השקט. בזירה האירופית בוצעו גם כן מספר נחיתות רחבות ממדים: בצפון אפריקה, בסיציליה, בסאלרנו, באנציו, והנחתה הגדולה מכולן — בנורמנדיה. בנחיתות אלה לא השתתפו אמנם חיילי חיל הנחתים אבל הדוקטרינה שיושמה בהן היתה זו שפותחה על ידם.

במהלך מלחמת קוריאה, בספטמבר 1950, ביצעו כוחות האו"ם (שכוחות צבא ארה"ב היוו את חלק הארי שלהם) מבצע אמפיבי מבריק: היה זה מבצע הנחתה באינצ'ון, שחוד הנחית שלו היו יחידות נחתים. מאז ועד היום, בוצעו רק "נחיתות מנהליות" כלומר, ללא היתקלות בהתנגדות מן החוף. נחיתות כאלה היו בלבנון ב-1958, ברפובליקה הדומיניקנית ובויאטנאם. ניתן אם כן לומר שמאז 1950 לא ביצעו הנחתים את תפקידם המקורי שהוא "נחיתת בחוף מול התנגדות".

מהסתערות ימית להסתערות אווירית

ההסתערות האמפיבית נוסח מלחמת העולם השניה התאפיינה בריכוז כוחות מאסיבי מול חוף הנחתה, בהרעשה מן הים לריי כוח מגנני החוף, ובשפע נחתות מסוגים שונים. בתחילת שנות החמישים נוצרו תנאים לשינוי אורח פעולה זה. התנאי האחד היה הופעתו של נשק גרעיני, שיצרה איום לכוח נחיתת אמפיבי

"מארינס" מסתערים על חוף בקובה, במלחמת ארה"ב — ספרד, 1898.

אימוני "מארינס" בנחיתת מתוך LTVP-7

ארוך על עתידו של חיל-הנחתה, כאשר הקונגרס קבע עמדה ברורה נגד קולות שנשמעו בממשל לביטול החיל. בדרך זו קיבל חיל הנחתה מעין תגמול על שירותיו בעבר; ועם זאת נשאר העתיד לוט בערפל, מאחר שמשימות החיל הוגדרו באורח כללי ביותר.

מבחינה ארגונית, מהווה חיל הנחתה אגף במשרד הצי, כש-האגף השני הוא הצי עצמו. מפקד חיל הנחתה נמצא, בכל הקשור לחיל הנחתה, במעמד שווה לזה של חברי ועדת המטות המשולבים. כלומר, חיל הנחתה הוא כוח עצמאי, והוא מיוצג באופן עצמאי בוועדת המטות המשולבים, שהוא פורום הפיקוד הצבאי הגבוה ביותר במסד הבטחוני האמריקני. מפקד הצי, שתוארו "ראש המבצעים הימיים", איננו מפקד חיל הנחתה. ה"מארינס" הוא חיל עצמאי, אשר יחידות משלו נמצאות דרך-קבע תחת פיקוד הצי, במה שמכונה "כוחות הנחתים של הצי" —

FMF**

הסטוריה ומסורת

יחידות נחתים הוקמו לראשונה על פי החלטת הקונגרס הקונטיננטלי (אביו מולידו של הקונגרס האמריקני) במהלך המהפכה האמריקנית, ב-10 בנובמבר 1775. ההסתערות האמפיבית הראשונה בוצעה ב-2 במארס 1776, כאשר הנחתים הסתערו על חוף האי ניו-פרובידנס שבקבוצת איי באהאמה במטרה להשתלט על מצבורי אספקה בריטיים שם.

ב-1794 אישר הקונגרס בנייתן של שש פריגאטות לצי ארה"ב, וזו היתה ראשיתו של צי-הקבע האמריקני. ב-1798 הוקם משרד הצי ואושר מחדש קיומו של חיל הנחתה. בין 1808 ל-1898 ביצעו הנחתים יותר מ-80 נחיתות באזורים שונים של העולם, במטרה להגן על אינטרסים אמריקניים. בראשית המאה ה-20 פעל חיל-הנחתים בתדירות ניכרת בארצות אמריקה הלטינית ואף קיים במספר מקומות נוכחות קבע — כגון בפנמה, בהאיטי, וברפובליקה הדומיניקנית. במלחמת העולם הראשונה הופעלו חיילי חיל הנחתים בחזית המערבית בצרפת כחיילי חי"ר לכל דבר, כשהם מאורגנים בבריגדה. במלחמה זו הם לא ביצעו הסתערות מן הים, אבל לחימתם העיקשת בכמה קרבות, וביניהם ביער באלו, בשאטו טיארי ובמתקפת מאז-ארגון רשמה דף מפואר במסורת הלחימה שלהם. לאחר מלחמת העולם הראשונה הועברו שטחי מושבותיה של גרמניה לידי יפן, המתכננים הצבאיים האמריקניים הועמדו בפני הצורך לקדם סכנה יפנית באוקיינוס השקט, ולצורך זה הושם דגש על פיתוח יכולת ימית אמפיבית להשתלט על בסיסים מעבר לים. אנשי חיל הנחתה למדו את לקחי כשלון הנחיתת בגליפולי*** ויישמו את תוצאות מחקריהם בפיתוח טאקטיקות ואמצעים להסתערות אמפיבית. ב-1934 הופיעה המהדורה הראשונה של הדוקטרינה למבצעי-נחיתת, ובמסגרתה אורגנו כוחות הנחתים של הצי כמסד של קבע. הדוקטרינה האמפיבית תורגלה ובכמה מקרים אף יושמו התרגולים האלה בנחיתות מבצעיות בניקרגואה, בהאיטי,

* CNO — Chief of Naval Operations.

** FMF — Fleet Marine Forces.

*** מבצע אמפיבי בריטי-צרפתי נגד תורכיה, שהחל באפריל 1915 והסתיים בפיגועי הכוחות בינואר 1916. המבצע, שתוכנן במטרה למוטט את תורכיה ולהוציאה מן המלחמה, נכשל כשלון חרוץ.

מבנה חיל הנחיתה כיום

מאז מלחמת ויאט-נאם בה הגיעה עצמתו של חיל הנחיתה עד לכ-315,000 חיילים, התייצב מספרם של המשרתים בו והגיע לכ-200,000. 57 אחוזים מתוך אלה מהווים את הדרג הלוחם; 24 אחוזים משרתים בדרגים המסייעים (תפקידי-בסיס, אימונים ולוגיסטיקה) ו-19 אחוזים נמצאים במעבר, באימונים ובתחלופה בין תפקידים. כ-35,000 אנשים נוספים משרתים במילואי חיל הנחיתה.

הדרג הלוחם של חיל הנחיתה מורכב משלושה מרכיבים עיקריים:

- ☐ דיביזיות חי"ר (שלוש דיביזיות סדירות, אחת במילואים).
- ☐ מאגר יחידות חיליות (שריון, חת"מ, הנדסה).
- ☐ כנפות אויר (שלוש כנפות סדירות, ואחת במילואים).

דיביזיות ה"מארינס"

כל דיביזיית נחתים מורכבת משלוש חטיבות חי"ר, אגד ארטי-לרי ואלמנטים מסייעים, ומונת, בסך הכל, כ-18,000 אנשים. החי"ר מבוסס על ניוז רגלי ולא על ניוז ממוכן, וצידו הכבד הכולל מכשירים אלקטרוניים, נשק מסייע ותחמושת, נישא על גבי משאית רבע טון (ג'נ), פרד מכני וכיוצא בזה. הנשק המסייע של יחידות החי"ר כולל מרגמות 60 מ"מ ומרגמות 81 מ"מ וטילים נ"ט "דראגון".

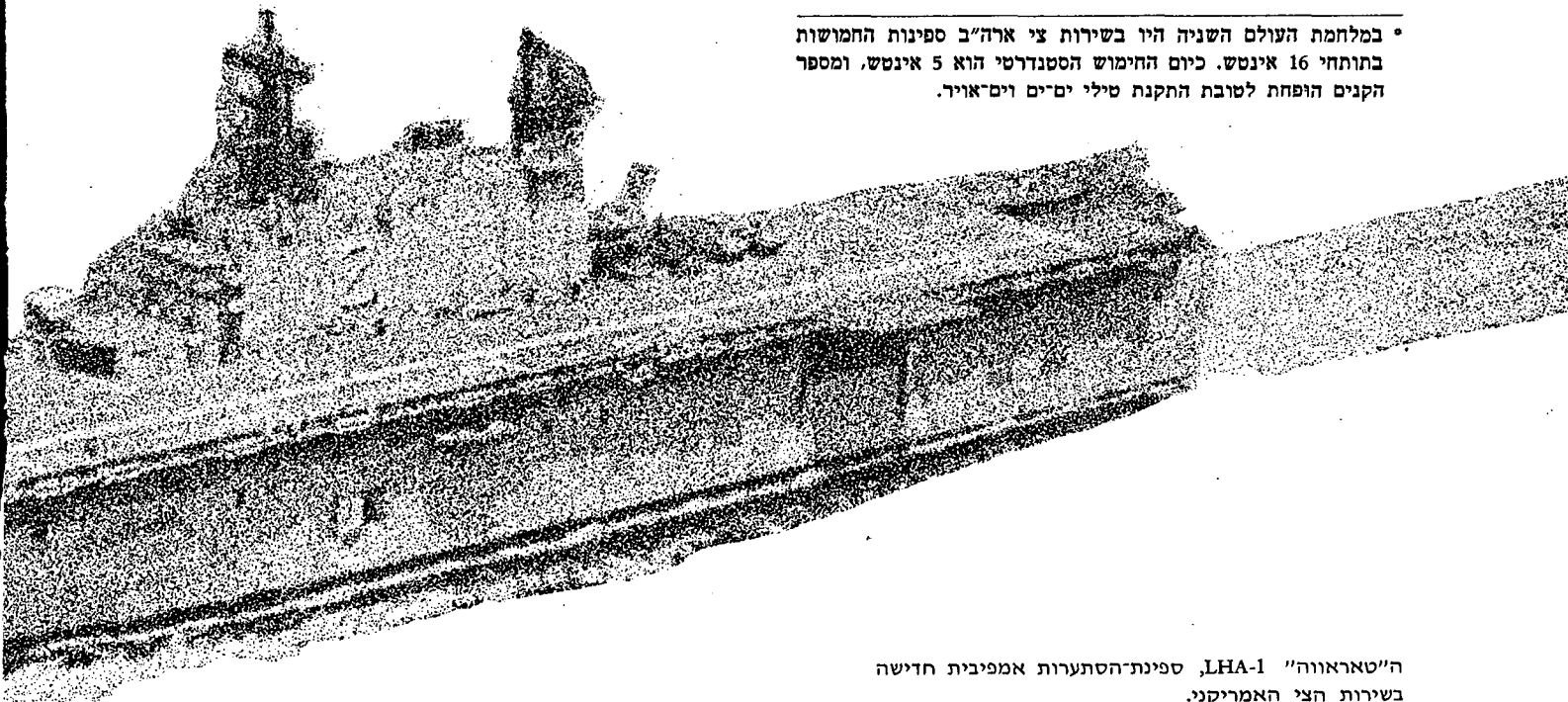
האגד הארטילרי מורכב משלושה גדודים נגררים, שבכל אחד מהם שלוש סוללות 105 מ"מ וסוללה אחת 155 מ"מ. כאמור מושפעים ציוד הדיביזיה וחמושה מהאילוץ של היטס במסוקים. אילוץ זה עושה את הדיביזיה לפחות מצוידת בקרב יחידות הצבא האמריקני שכן, לכל דיביזיית חי"ר בצבא יש שריון, ארטילריה כבדה וגנ"שים. אפילו לדיביזיה ה-82 יבילת-האוויר המהווה את כוח הכוננות של צבא היבשה, וכתוצאה מכך היא הכוח הקל ביותר שלו — יש גדוד טנקים קלים, מדגם "שרידן" M-551.

מרכזו והאחר היה פיתוחו של המסוק. הצורך הטקטי בפזיזות הכוחות הביא, בשנת 1956, לעדכון תיאוריית ההסתערות האמפיבית ולביסוסה על מהירות וניידות שיסופקו על-ידי המסוקים.

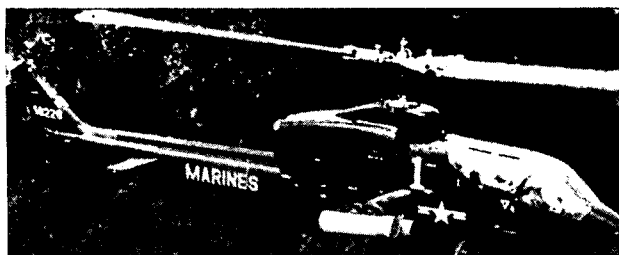
כבר בשנת 1948 הטיסו מסוקים של הצי גייסות מעל סיפונה של "פאלאו" (Palau), נושאת מטוסים ששופצה לצורך זה, ושהוותה מהדורה מוקדמת של ספינות ההסתערות האמפיביות הקיימות היום. המסוק התבלט במשך 25 השנים האחרונות, כגורם המרכזי בעיצוב מבנה הכוח היבשתי של חיל הנחיתה, ובקבלת ההחלטות לבניית ספינות אמפיביות. מכאן שהכנסת האלמנט האווירי השפיעה על מבנה היחידות ועל רמת ציודן. יתר על כן, הקטנת מספרם וקוטרם של תותחי הצי * שללה מהכוח המסתער את אלמנט סיוע האש המסורתי ונוצר צורך להגדיל את הזרוע האווירית הטקטית, כך שהוצאת הציוד הכבד מהיחידות המסתערות יצרה שילוב של חי"ר "קל" עם עצמה אווירית טקטית "כבדה". ב-1960, לאחר שנערכה סידרת מבחנים וניסויים הומלץ להוסיף לדיביזיות כוח אש ארטילרי ולכלול בהן כוחות שריון אורגאניים. למרות זאת, החליט מפקד חיל הנחיתה דאז שלא לשלב את המרכיבים הכבדים, שאינם ניתנים לגיוס במסוקים.

כך נכנס חיל הנחיתה לעידן מדיניות "התגובה הגמישה" של ממשל קנדי כשהוא מתאים למשימות של "כיבוש שריפות" וללחימה באזורי העולם השלישי. אולם מבנהו של כוח זה, היותו רב תכליתי מבחינה גיאוגרפית, יצר בעיה הנמשכת עד היום. שכן הוא נותן עדיפות לכוננות ולתגובה מהירה על חשבון הניידות הקרקעית, כוח האש ומשך זמן הלחימה. כתוצאה מכך, בעוד שהאסטרטגיה האמריקנית הכוללת מדגישה את העיקרון כי "נאט"ו ראשונה", כלומר הזירה האירופית עדיפה על כל זירה אחרת, נמצא שדווקא אחד מהמרכיבים החשובים של כוח הכוננות של ימי שלום האמריקני אינו מתאים ללחימה בזירה זו.

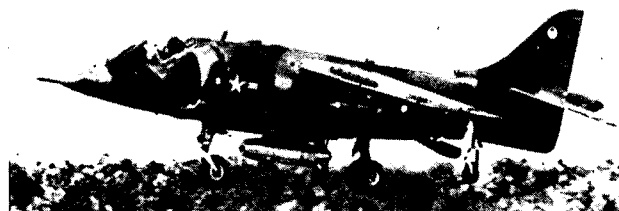
* במלחמת העולם השניה היו בשירות צי ארה"ב ספינות החמושות בתותחי 16 אינץש. כיום החימוש הסטנדרטי הוא 5 אינץש, ומספר הקנים הופחת לטיבת התקנת טילי ים-ים ואויר.

ה"טאראוה" LHA-1, ספינת-ההסתערות אמפיבית חדשה בשירות הצי האמריקני.

מסוק קוברה חמוש בטילים נ"ט "טאור".

מטוס קרב הנ"ק (המראה נחיתה קצרה) מדגם "הארייר" AV-8

צוותים מבצעיים

העיקרון המנחה בתכנון הרכב הכוחות למבצעי חיל הנחתה הינו "עקרון כוח המשימה", היינו — הקצאת משאבים למשימה מסוימת. בגישה זו ניתן לבנות צירופים רבים בעזרת "אבני הבניין" הקיימות, אבל לצרכי נוחיות, נקבעו שלושה מבנים לכוחות משימה כלליים:

- כוח הנחתה האמפיבי
- MAF — Marine Amphibious Force
- בריגדת הנחתים האמפיבית
- MAB — Marine Amphibious Brigade
- יחידת הנחתים האמפיבית
- MAU — Marine Amphibious Unit

טבלה מס' 1 — שימוש דיפלומטי בכוח אמפיבי

המטרה הדיפלומטית	הטקטיקה
לעורר אפקטים של תמיכה או כפייה ביחס לאינטרסים הלאומיים. להראות עניין במשבר בו מעורבות בעלות ברית או מדינות צד שלישי. להשפיע על דעת הקהל אצל בעלות הברית או אצל היריב. להדגים נחישות-החלטה לאומית ביחס לנושא מסוים. להדגים מחויבות לאומית.	כוח אמפיבי מתמך לעיני היריב או מדינת-התחרות; ביקורים בנמלים או תנועת-כוחות שניתן לראותה מהחוף.
להתייבב מול איום מוגדר או להציג איום מוגדר. לתמוך באינטרסים לאומיים או לכי פות אותם. להפגין כוונה להתנגד לצעד מוגדר של היריב. לתמוך ישירות בבעלת-ברית בהיבט מוגדר. לרמוז על נכונות לעימות צבאי.	הצגת יכולות אמפיביות
להקים מעורבות של מעצמה אחרת. להגביר את עצמת התמיכה או הכפייה. להפגין עניין. להדגים התנגדות. להרתיע פעולות של היריב.	להנחות כוח אמפיבי באזור מוגדר
לאותת על חוסר עניין או ניתוק-מגע. לרפות ידי בעלת-ברית הרפתקנית. להקטין את האופציות לחימה ו/או להתנגד ללחץ להשתמש בהן.	להוציא כוח אמפיבי מאזור מוגדר

יחידות חיליות

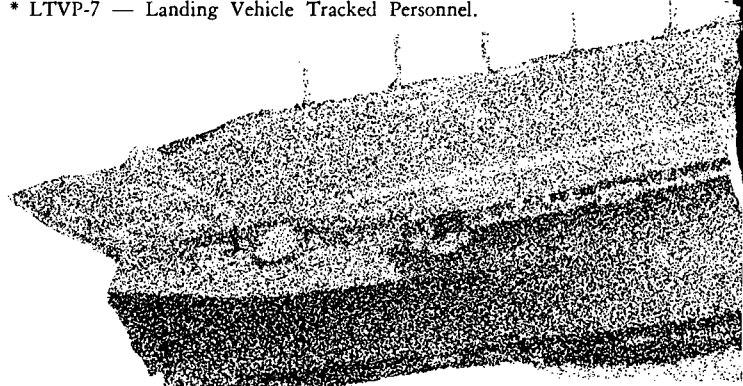
היחידות החיליות מיועדות לספק מרכיבי כוח אש ותנועה החסרים בדיביזיות, כלומר, שריון, ארטילריה ונגמ"שים. מרכיב השריון כולל שלושה גדודי טנקים, כולם מדגם פטון M-60 ובכל גדוד פלוגת טילים נ"ט Tow. מרכיב הארטילריה כולל שש סוללות ארטילריה כבדה — שתי סוללות תומ"ת 203 מ"מ, ארבע סוללות תומ"ת 175 מ"מ, ושלוש סוללות תומ"ת 155 מ"מ. שלושה גדודים של רכב אמפיבי מיועדים להוביל גייסות ואספקה מן הספינות אל החוף. כל גדוד כולל שלוש פלוגות, המצוידות ב-50 נגמ"שים אמפיביים מדגם LTVP-7*. כלים אלה מסוגלים לשאת 25 חיילים או 4.5 טונות של ציוד. מהירותם במים 8 מייל, וביבשה — 40 מייל. בשל ממדיהם הגדולים ושריונם הדק לא מסוגלים נגמ"שים אלה למלא תפקידי לחימה כאלה של ה-M-113 והם מהווים מעין משאית אמפיבית, ותו לא. שאר היחידות החיילות כוללות מרכיבים של הנדסה, תקשורת, תחבורה, סיור וביטחון. הקצאתן של היחידות החיליות לדיביזיות מותנית בדרישותיה של המשימה הספציפית המוטלת עליהן. בממוצע מקבלת כל דיביזיה כ-8000 אנשים מהיחידות החיליות, כלומר הדרג הלוחם של דיביזיית חיל הנחתים מונה בסך הכל כ-26,000 אנשים.

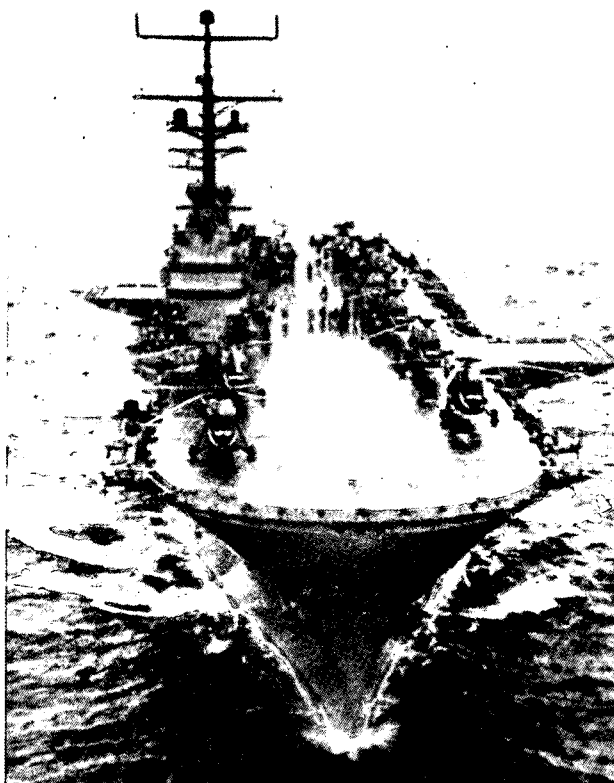
הזרוע האוירית

קיומה של זרוע אוירית עצמאית בחיל הנחתה גובע מהצורך בשיתוף פעולה הדוק שהוא חיוני להצלחת ההסתערות האמפיבית. כיום מונה הזרוע האוירית כ-1,300 מטוסים, המיועדים למלא משימות סיוע קרוב, אמצעה, יירוט, אספקה בהיטס, תדלוק אוירי, סיור ולוחמה אלקטרונית. הכוח האוירי כולל 12 טייסות "פנטום" F-4 N/S, שלוש טייסות "הארייר" AV-8 (מטוס הנ"ק), חמש טייסות "סקייהוק" A-4 E/F/M, חמש טייסות "אינטרדר" A-6 A/E, 22 טייסות מסוקים מסוגים שונים, חמש טייסות סיור, שלוש טייסות "הרקולס" KC-130 F לתדלוק אוירי ושתי טייסות לוחמה אלקטרונית. מרבית הטייסות מאורגנות בשלוש כנפות; בכל אחת ארבע טייסות קרב, חמש טייסות סיוע-קרוב, טייסת תדלוק אוירי ומסוקים. בסך הכל מונה כנף אוירית כ-175 מטוסים וכ-175 מסוקים.

הזרוע האוירית של חיל הנחתה מאופיינת לא רק ברב-גוניותה, אלא גם בגודלה. מספרם של מטוסי הקרב והתקיפה בכנפותיה הוא כפול מזה הנמצא בכנפות חיל-האוויר. ביכולתה של הזרוע לספק בממוצע לכל גדוד חי"ר, ריכוז כוח אש מסייע גדול יותר מזה שחיל האוויר יכול לספק לכוחות היבשה.

* LTVP-7 — Landing Vehicle Tracked Personnel.

ספינת הסתערויות אמפיבית מדגם LPH

מלחמה כוללת, ייזוורתו תמיד אזורי שוליים בהם תחתורנה המעצמות להשגת יתרונות שוליים. מחקר שנערך בחסות הצי ב-1974, ושכונה "פרויקט 2000", צפה שהעולם של שנת 2000 יאופיין בתחרות בינמעצמתית ובחוסר נכונות לשיתוף פעולה. ארה"ב ובריה"מ ימשיכו להיות שתי המעצמות העיקריות, אבל העליה היחסית בעצמתן של סין, יפן ומערב אירופה תביא את העולם לרב קוטביות במקום הדו קוטביות שהיתה קיימת עד כה. היחסים הבינלאומיים יבטאו אי-אמון הדדי, תחרות ליתרון נות לאומיים וריאליים ודיפלומטיה של עימות. במצב זה, יוגבר השימוש בלחצים דיפלומטיים, כלכליים וצבאיים וייווצר כר נרחב לשימוש בכוחות אמפיביים, כולל לחימה ברמה נמוכה מרמת מלחמה.

אפשר שכך הוא הדבר, אבל נראה שלמרות שהיום דומה כבר העולם למתואר כעולם של שנת 2000, הולכת נכונותה של ארה"ב להשתמש בכוחה מעבר לים וקטנה. מגמת אי המעורבות ההולכת ומתבלטת בדעת הקהל האמריקנית מאז מלחמת ויאט-נאם מטילה מגבלות ניכרות על אמינותה של מדיניות השימוש בכוח, ופחות ופחות אמריקנים מוכנים עתה "לשלוח את חיל הנחתים פנימה" כדי לפתור בעיות של עמים רחוקים. הנטיה השלטת עתה בעיצוב מדיניות החוץ האמריקנית היא הקטנת מספר החיילים האמריקניים המשרתים מעבר לים, ולא הגדלתו. נטיה זו משקפת הן את הלחצים בקונגרס להימנע מהרפתקנות צבאית, והן את הגישה הביקורתית של מדינות שבשטחן נמצאים בסיסים אמריקניים, כלפי ערכה של נוכחות צבאית זו. למרות שקשה לדעת כיצד תפתח המדיניות האמריקנית, אין ספק שכיום פעולה אמפיבית אמריקנית ישירה סבירה הרבה פחות מבעבר.

ה-MAF הוא כוח המשימה הגדול ביותר, ומבנהו כולל, דיביזיית נחתים, כנף אווירית וכוחות חיליים נספחים. עם זאת, בפועל יכול גודלו להשתנות בהתאם לצרכים ולנוע מגודל של מחצית הדיביזיה ומחצית כנף עד לגודל של שתי דיביזיות ושתי כנפות. שני MAF מיועדים לפעול בגזרת האוקיינוס השקט, ו-MAF אחד — באוקיינוס האטלנטי. עם זאת, בתכנונים הנוכחיים אין כמעט מקום להפעלת כוח בסדר גודל של MAF, וגם באימונים לא מתרגלים נחיתה מעין זו.

ה-MAB הוא כוח משימה קטן יותר, הכולל חטיבת נחתים ולהקת מטוסים. גודלו נע בין שתי תשיעיות לחמש תשיעיות של MAF תקני. כוח זה מתוכנן להפעלה בעימותים שרמת אינטנסיביות-הלחמה בהם נמוכה או בינונית. (כלומר — בעימותים שרמתם נמוכה ממלחמה כוללת). ניתן לקיים MAB בלב ים במשך זמן ארוך. ה-MAU הנו כוח המשימה הקטן ביותר, והוא מורכב מצוות נחיתה גדודי — BLT*, המסתייע בטייסת מסוקים. ה-MAU גישה דרך קבע על ספינות הצי בלב ים, ופריסתם הנוכחית היא כדלהלן: אחד בים התיכון, שניים — באוקיינוס השקט ואחד — בים הקאריבי. כל MAU גישה בקבוצת משימה ימית, הכוללת ספינות אמפיביות מסוגים שונים: אחת מטיפוס LPD (ספינת תובלה אמפיבית), אחת מטיפוס LSD (ספינת מבדוק להנחתה), אחת מטיפוס LPH (ספינת הסתערויות אמפיבית) ושתיים מטיפוס LST (ספינות נחיתה טנקים). הכנסתן לשירות של ספינות מטיפוס ה-LHA (משפחת ה"טאראווה" — ספינות הסתערויות גדולות) תשנה הרכב קבוצת המשימה הזו, שכן ה-LHA מסוגלת לשאת בעצמה את צוות הנחיתה הגדודי (BLT). עם זאת, עם הכנסת ה-LHA לא יוצאו שאר הטיפוסים מהשירות, אלא שהנפח הנוסף יוצל להתגברת יכולת הנשיאה הכוללת בים, לכדי MAF ועוד שליש MAF.

ה"מארינס" בפרשת דרכים

את תפקידו של חיל הנחיתה יש לבחון בהיבט אסטרטגי, ואת כושרו לבצע את תפקידיו יש לשפוט על-פי יכולתו הטאקטית. בהיבט אסטרטגי, זקוקה ארה"ב לכוח בעל יכולת התערבות מהירה. לשימוש בכוח זה יש, בראש ובראשונה, משמעות פוליטית, שכן מעורבות ישירה של כוח צבאי אמריקני בלחמה מעבר לים מייצגת את העצמה האמריקנית בכללותה. הכוח הצבאי מהווה, לפיכך, כלי-איתות בידי הדיפלומטיה: וחיל הנחתים כיום הוא המשך ישיר לתפיסת "דיפלומטיה של ספינות התותחים", שהייתה נקוטה בידי המעצמות הגדולות במחצית השנייה של המאה ה-19, ובתחילת המאה ה-20. בשני המישורים, האסטרטגי והטאקטי חלו לאחרונה שינויים המעמידים בספק את כושרו של חיל הנחיתה במבנהו הנוכחי למלא את משימותיו.

המגבלות המדיניות

תיאורטית מהווה הכוח הימי האמפיבי מכשיר רב ערך בידי הדיפלומטים. היכולת לבטא את כוונתם של מקבלי ההחלטות דרך המכשיר הימי מגוונת מאד, וכפי שניתן ללמוד מטבלה מס' 1 ניתן לפתח "שפה" של איתותים דיפלומטיים, שהדדוק שלם מורכב מתנועת כוחות. יתר על כן, בהנחה שמאזן האימה מונע

* BLT — Battalion Landing Team.

גדודי חת"מ; ובסך-הכל בין 54 ל-85 טנקים וכ-150 נגמ"שים, ולעומת זאת לדיביוזה מזרחית, או לדיביוזה של מדינה לא מפותחת שנבנתה על-פי תקן מזרחי, יש 200 טנקים ו-300 נגמ"שים. גם אם נביא בחשבון את איכות כוח האדם, ישנה כאן אסימטריה לרעת חיל הנחתה. במידה מסוימת, ניתן לצייד את הנחתים בחימוש-מונחה ג"ט, אבל בכך ייפתר רק חלק מהבעיה, שכן עדיין תחסר לנחתים יכולת תמרון ביבשה.

אזורי התערבות אפשריים

קיימות ארבע זירות אפשריות למעורבות צבאית אמריקנית מעבר לים: האחת במזרח הרחוק — יפן, טאיוון וקוריאה, השניה באירופה, השלישית במפרץ הפרסי והרביעית במזרח התיכון.

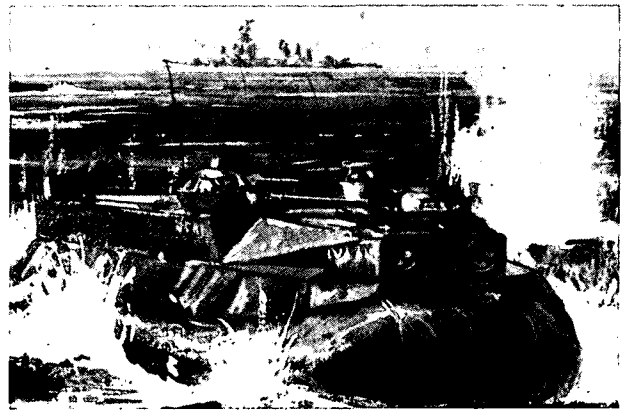
סבירותה של נחיתה אמפיבית מול התנגדות בזירת המזרח הרחוק נמוכה מאוד, שכן לכל המדינות הללו צבאות גדולים משלהן, ובמקרה של עימות צבאי תוכלנה לטפל בעצמן בשלב התחלתי של המלחמה. בשתיים ממדינות אלה, יפן וקוריאה יש יחידות של צבא-היבשה ושל חיל-האוויר האמריקניים ומכאן שהנוכחות הצבאית האמריקנית, שחשיבותה גדולה מבחינה דיפלומטית, קיימת כבר עתה הלכה למעשה.

בזירה האירופית מתוכננים אמנם כמה מבצעים לחיל-הנחתה, אבל הללו הם מבצעי-תגבור מנהלתיים, ולא מבצעי הסתערות מול חוף מוגן בידי הסובייטים: מבצע כזה נחשב כהתאבדות. המלחמה באירופה תוכרע קרוב לוודאי, באיזור המרכזי הקריטי, ומשימה אפשרית לנחתים היא עיפוי המערך שם. מכל מקום, הצי האמריקני לא נוטה לסכן יחידות שטח שלו ללא צורך; וקרוב לוודאי שנחיתה נוסח-נורמנדיה שוב לא תתבצע. בזירת המפרץ הפרסי קיימת אפשרות להתערבות אמריקנית שמטרתה תהיה הבטחת המשך זרימת הנפט למערב; אבל אפשרות זו מוגבלת על ידי שיקולים של תגובה רוסית מקבילה באיזור, על ידי הוודאות שהערבים יוכלו להוציא את בארות הנפט מכלל שימוש לפני שתתממש המעורבות, ועל ידי שיקולים לוגיסטיים: היינו ריחוקו של איזור זה מבסיסים אמריקניים. לכך יש להוסיף את תהליך התעצמותן הצבאית של מדינות המפרץ ובמיוחד סעודיה ואיראן, אשר אם יפנו את הנשק המע-רבי, שהן מקבלות עתה, נגד חיל הנחתים, הן תהיינה בעיה צבאית לכוחות הנוחתים.

במזרח התיכון תיתכן נחיתה אמפיבית במהלך מלחמה ישר-אלית-ערבית, לשתי מטרות, פינוי אזרחים אמריקניים, וסיוע לישראל מול לחץ ערבי. בשני המקרים, ייתכן שיהיה על חיל הנחתים לבצע הסתערות מול חוף מוגן, וכאן יתבטאו במלוא החריפות גם נחיתותם בצידוד כבד, וגם הקשיים שבהפעלת הסיוע האווירי.

הצעות לשינויים

לנוכח אילוצי הסביבה הבינלאומית המשתנה וההתפתחויות הטכנולוגיות, התעורר הצורך בבחינה מחודשת של חיל הנחתה. בחינה זו מביאה בחשבון את כוחות הכוננות הנוספים העומדים לרשות ארה"ב. בעיקר מדובר בדיביוזה ה-82 יבילת האוויר. הצעות אלה הן בתחום הארגון והציוד, ומשקפות קשת של גישות החל מביטולו של החיל, וכלה בהגברה ניכרת של עצמתו.

רחפת-הסתערות מטיפוס LVA (Landing Vehicle Assault) המתוכננת להיכנס לשירות ה"מארינס" לקראת סוף שנות ה-80.

המגבלות הצבאיות

במהלך העשור הקרוב עלולים שני כיווני התפתחות להגביל את יכולת הפעולה של חיל הנחתה. האחד הוא פיתוחו של החימוש-המונחה של שדה הקרב* והאחר — תפוצתו של נשק כבד ומתוחכם במדינות לא מפותחות. להכנסתו לשימוש של החימוש המונחה יש השלכה ישירה על יכולתו של חיל הנחתה לפעול בטאקטיקת ההסתערות הימית ובטאקטיקת ההסתערות האווירית גם יחד. חימוש זה מאיים על ריכוז הספינות שמול החוף, על כלי-הנחתה האמפיביים ובמידה פחותה גם על המסור-קים. ריכוז מערכות הנ"מ המודרניות מאיים על היכולת לספק סיוע אוירי קרוב בשדה הקרב, מגביל את יכולת איכון-המטרות מן האוויר ומחייב שימוש בחימוש "שומר מרחק"**, שהינו מטבעו יקר הרבה יותר מהחימוש המקובל. מכאן שלחימוש המונחה משמעויות מרחיקות לכת הן לגבי אמצעי התובלה של הנחתים, והן לגבי קבלן האש העיקרי שלהם. קשה להגדיר עד היכן תימשך מגמת הפיתוח של החימוש המונחה ומה יהיו תוצאותיו שכן, לא ברור לדוגמה, כיצד ישפיע חימוש זה על תוצאות קרב חי"ר בחי"ר, כששני הצדדים מצוידים בו. תחום החימוש המדויק נגד אדם עדיין פתוח למחקר ולפיתוח. מכל מקום, ייתכן ועצם התפיסה של מבצע אמפיבי גדול ממדים נמצאת עתה בסכנה, וההנחתה, אם תהיה, תתבצע בממדים קטנים, ובעזרת מסוקים בלבד. כך ייפכו הנחתים לבני תחרות ליחידות יבילות-האוויר של הצבא, וההצדקה העיקרית לקיומם הנפרד — הנחיתה מן הים, תאבד.

התפוצה המאסיבית של נשק כבד ומתוחכם במדינות לא מפותחות מהווה איום ישיר על יכולתו של חיל הנחתה לפעול בהן. בעבר, פעלו הנחתים נגד כוחות "קלים" בלבד, כמו היפנים והצפון ויאט-נאמים. נגד אלה לא היה צורך בחימוש כבד ובטנקים. כיום, חמושות מדינות רבות בנשק סובייטי ועל פי תקן סובייטי. כזה לדוגמה הוא המצב במרבית מדינות ערב. הבעיה מודגמת על ידי השוואת סד"כ יחידות: לדיביוזה מתוג-ברת של חיל הנחתים יש גדוד טנקים, גדוד כלי-נחיתה ושלושה

* BGW — Battlefield Guided Weapons.

** Stand-off.

מבצעים ינוהלו בלילה, ובחסות חיופי כבד של אמצעי-הטעיה אלקטרוניים ואופטיים: ייעשה שימוש נרחב בעשן ובמוץ. הגל הראשון יורכב מחי"ר קל שיונחת ממסוקים וממטוסי הנ"ק, כשהוא חמוש בטילים נ"ט מונחים. בעקבותיו יבואו רחפות נושאות שריון, תומ"תים ונגמ"שים. לא יתבצע ריכוז כוחות מחשש פצצות המצרר והחימוש המונחה של היריב. הנחתים יתמרכזו מיד התוצה מראש החוף. סיוע באש יסופק על ידי מטל"רים שתחמושתם מורכבת מראשי מצרר ומראשי-מונחים. סיוע אחר יסופק על ידי פגזים מונחים שיזרקו מתותחי הצי, וש-יתבייתו על-פי מציינים שיופעלו בידי הנחתים. הורוע האוירית תצטמצם למטוסי הנ"ק AV-8 ולמסוקי תקיפה, שיתקפו מטרת נקודה בעזרת טילים מתבייתים. ההסתערות האמפיבית תהיה מבצע מורכב, מסופק וקשה מאי-פעם.

סיכום

מפקד חיל הנחתים הגנרל לואיס ווילסון כתב במאמר שפירסם לא מכבר: "במונחים של משימה, חיל הנחתים איננו מחפש משימה חדשה, והוא גם אינו זקוק לה... למרות כל השינויים שהתחוללו בעולם מאז מלחמת העולם השנייה, היכולת להטיל כוח לחוף עודנה חלק חיוני מהאסטרטגיה הלאומית".¹ קשה לדעת עד מתי תוערך משימה זו כמשתלמת במונחים של עלות/יעילות, וחיל הנחתים חש ב-1975 מעט מטעמו של תקציב מקוצץ, כאשר בוטלה ההצעה שהחיל יחליף את ה-F-4 המת-יישנים שלו במטוס יירוט F-14 "טומקאט", הנמנה עם היקרים שבמטוסי-הקרב של הצי האמריקני. בשלב זה מדובר על הצ-טיידות ב-F-18 בתחילת שנות ה-80, אבל אם יתקבלו הצעו-תיהם של אנשי מכון "ברוקינגס" (שאות מ"הצלחותיהם" היא סיוע לביטול תכנית ה-B-1, המפציץ המאויש המתקדם, שפי-תוחו הופסק בהחלטת הנשיא קרטרי), ייתכן שלא יהיה צורך בבחירת מטוס חדש, שכן זרוע-האוויר כולה תקוצץ. אפשר שגם מפקד חיל הנחתים חש משהו מטעמו של קיצוץ כנפיים, כאשר באותו מאמר שהוזכר לעיל הוא מציינ: "אימון הנחת להסתע-רות האמפיבית מדגיש שלא חשוב כיצד מגיע כוח הנחתים — ביבשה, בים או באויר — חשוב יותר עד כמה היטב נלחמים הנחתים לאחר שהגיעו ליעדם". מעבר לכל טיעון אחר, נשענים הנחתים במאבק הכוחות לתקציבים, כוח אדם וציוד, על עובדה בדוקה אחת — למעלה מ-200 שנות מסורת של שירות והקרבה, המתמצים גם בסיסמת החיל — "Semper Fidelis".

הערות

1. השר שלזינגר בהצגת תקציב שנת 1976 בפני הסנאט. מצוטט אצל: Martin Binkin and Jeffrey Record, Where Does the Marine Corps Go from Here?, Washington, the Brookings Institution, 1976, p. 1.
2. U.S. Marine Corps, Doctrine For Amphibious Operations, Landing Force Manual 01, (USMC, Headquarters, Rep. June 1970), p. 1-3.
3. מצוטט אצל Binkin and Record, ע' 7.
4. General Louis H. Wilson, What Makes The United States Marine Corps Tick?, NATO's Fifteen Nations, Dec. 1977 — Jan. 1978, p. 91.

• המאמר מעובד עפ"י פרסומים אמריקניים שונים שהופיעו בשנתיים האחרונות.

במחקר מטעם מכון "ברוקינגס", שפורסם בשנת 1976, מציעים החוקרים ארבע המלצות כלליות מחייבות, וארבע הצעות מבנה אלטרנטיביות. ואלה הן:

- לקיים יכולת הסתערות אמפיבית לארבע חטיבות בלבד (כלומר — ארבעה MAB), שעוצמתן הכוללת MAF 1½, ולבטל את היכולת האמפיבית של הדיביזיות הנותרות.
- לשנות את פריסת הכוחות העכשווית: להעביר MAU אחד מהאוקיינוס השקט לים התיכון, בו יהיו דרך קבע שני MAU.
- לצמצם במידה ניכרת את זרוע האויר של חיל הנחתים, על ידי ביטול חלק גדול מהמשימות המוקצות לה. ההנחה היא שאוירית הצי, ובמקרים רבים גם חיל-האוויר — יוכלו לטפל בסיוע עצמם במשימות היירוט והאמנעה. על זרוע האויר של חיל הנחתים יוטלו כל משימות הסיוע הקרוב ותובלת המסוקים בלבד. כך שיוצאו משירות מטוסי ה-F-4 וה-A-6 ויישארו טיי-סות ה-A-4, "סקייהוק" וה-AV-8 ("הארייר").
- לפרק את מסגרת MAF המילואים. לקיים במילואים רק יחידות-משנה החיוניות לתגבור המערך הסדיר, או אנשים על בסיס אישי.
- בנוסף להמלצות מחייבות אלה מציע המחקר ארבע אלטרנטי-בות מבנה ליתרת הכוח הנוכחי. ואלה הן:
- לפזר את יתרת הכוח: חיל הנחתים יצטמצם עד לכ-100,000 איש בלבד, ויכלול, בדרג הלוחם דיביזיה אחת ועוד שליש דיביזיה.
- להטיל על הכוח הנותר את תפקיד חיל-המצב בקוריאה וב-הוואי, ולשחרר משם את יחידות צבא היבשה.
- להפוך את חיל-הנחתים, בכלל, לזרוע התגובה המהירה היחידה של ארה"ב. יש לפזר את הדיביזיה יבילת האוויר ה-82 ולהקים דיביזיה יבילת אויר של חיל הנחתים.
- להגביר את עוצמתו של חיל הנחתים על-ידי שילוב מרכי-בים כבדים כגון שריון, רק"מ, וארטילריה כבדה, ולצרפו לסד"כ נאט"ו במרכזו אירופה.

אמצעים חדשים — טאקטיקות חדשות

אם לא תתממש אף אחת מהצעות השינויים, ברור שלפחות הטאקטיקה תשתנה. כלי-נחתים המעורר עניין רב בחיל-הנחתים היא הרחפת*. כמה סוגי רחפות פותחו כבר במערב ואף נכנסו לשימוש בכמה צבאות (כולל חיל הים האיראני). עתה עוסקים בארה"ב בפיתוח רחפת לשנות ה-80, שתוכל לשאת טנק M-60. אם אכן יצליח פיתוח הרחפת, יהיה צורך גם בפיתוח ספינת הסתערות חדשה. הסתערות אמפיבית בשנות ה-80 תצטרך להעזר במהירות, הפתעה והטעיה. חלפו ימי ההרעשה מן הים וההכנה האוירית. האויב יהיה חמוש בחימוש מונחה, ולפיכך הגנת החופים תתבסס על מערך מפורז. מכאן שאין צורך בריכוז אש, והדגש יהיה על מהירות והטעיה. ייעשה שימוש נרחב ברחפות, במסוקים בעלי יכולת נשיאה כבדה ובמטוסי הנ"ק. ספינות החובלה יפעלו מעבר-לאופק, במפורז, וישגרו את הרח-פות והמסוקים מרחוק. בדרך זו יהיה להן סיכוי טוב יותר לחמוק מטילי שיט, והאויב יהיה בספק באשר למיקום המת-קפה המתוכננת.

* ACV — Air Cushion Vehicle.

חמש שנים למלחמת יום הכיפורים